

Libuše Jansová
O počátcích
laténské fortifikace
v Čechách

STUDIE
ARCHEOLOGICKÉHO
ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

ROČNÍK XI

ISSN 0139-5289

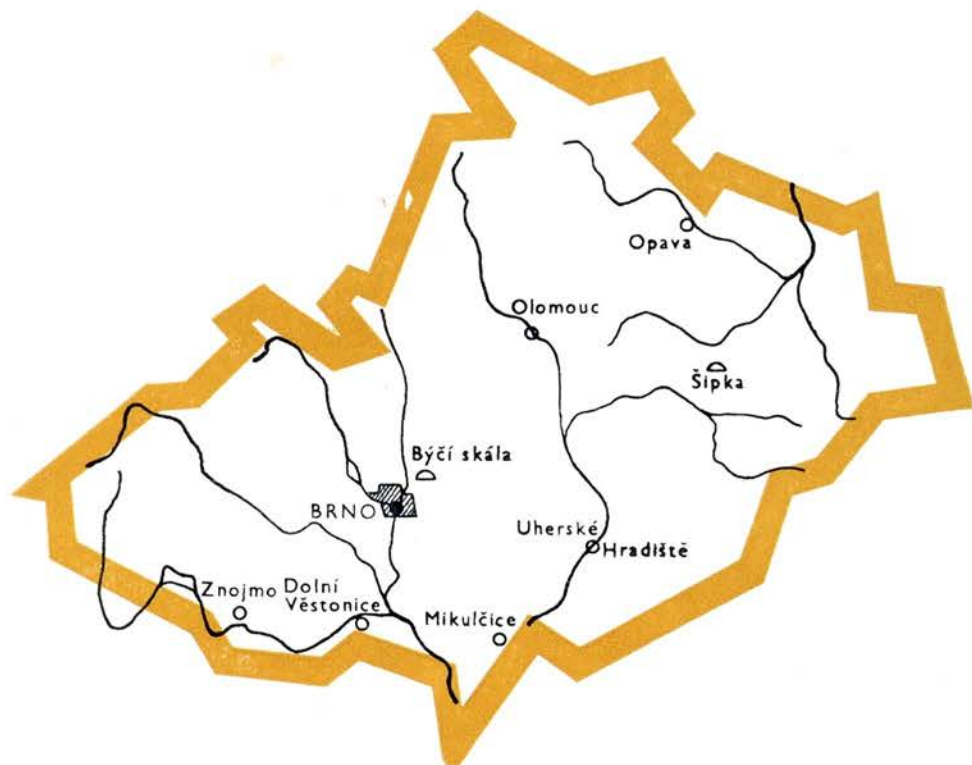
1

ACADEMIA PRAHA

STUDIE ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD V BRNĚ

Publikační řada Archeologického ústavu ČSAV v Brně přináší několikrát do roka studie a pojednání shrnující výsledky výzkumných prací v terénu i zabývající se teoretickým hodnocením pozoruhodných a závažných výsledků badatelské práce především Archeologického ústavu ČSAV v Brně, jakož i prací širšího kruhu těch badatelů, kteří se věnují otázkám slovanské archeologie až do XII. století. Každý svazek obsahuje dokonalou kresbennou a fotografickou dokumentaci, mapky, plány a jinojazyčná resumé, pokud práce není celá vydávána v některém světovém jazyku.

Řídí akademik Josef P o u l í k, ředitel Archeologického ústavu ČSAV,
s redakčním kruhem

Výkonný redaktor: PhDr. Jiří M e d u n a, CSc.

Adresa redakce: Archeologický ústav ČSAV v Brně,
662 82 Brno, sady Osvobození 17/19

Zkratka knižní řady: StAÚ Brno

Libuše Jansová
O počátcích
laténské fortifikace
v Čechách

STUDIE
ARCHEOLOGICKÉHO
ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

ACADEMIA
PRAHA 1983

Ročník XI, sv. 1

Rukopis odevzdán 14. 5. 1980

VĚDECKÝ REDAKTOR
akademik Josef Poulík

RECENZOVAL
dr. Jaromír Ondráček, CSc.

Úvod

Výzkumy, které od roku 1963 provádí Archeologický ústav ČSAV na keltském oppidu Hradiště nad Závistí jižně od Prahy, ukázaly, že význam této mohutné pevnostní soustavy se na přelomu pozdního halštatu a časného laténu zcela vyrovnal, ne-li přesáhl důležitost Hradiště na sklonku keltské moci v Čechách (*Jansová 1966a, b, 1967, 1971; Plesl 1967; Motyková—Drda—Rybová 1977, 1978a, 1978b*). Zároveň poodhalil také clonu nad podobou Hradiště v pozdní době bronzové. Není proto bez významu, že nejbližší keltské oppidum, Hrazany, vzdálené přibližně 25 km vzdušnou čarou na jih od Hradiště nad Závistí a zkoumané za autorčina vedení Archeologickým ústavem ČSAV v letech 1951—1963, bylo v obou těchto obdobích rovněž osídleno. O vztahu Závisti a Hrazan v pozdní době bronzové pojednám jinde, v této studii se pokusím objasnit, jaký byl jejich význam a vztah na přelomu pozdního halštatu k časně době laténské. Pokud jde o Hrazany, vezme-me v úvahu celkové výsledky výzkumu, u Hradiště nad Závistí přihlédneme především k výzkumu brány D, jejíž opevnění vzhledem k její exponované poloze podává svědectví téměř o celé historii Hradiště.

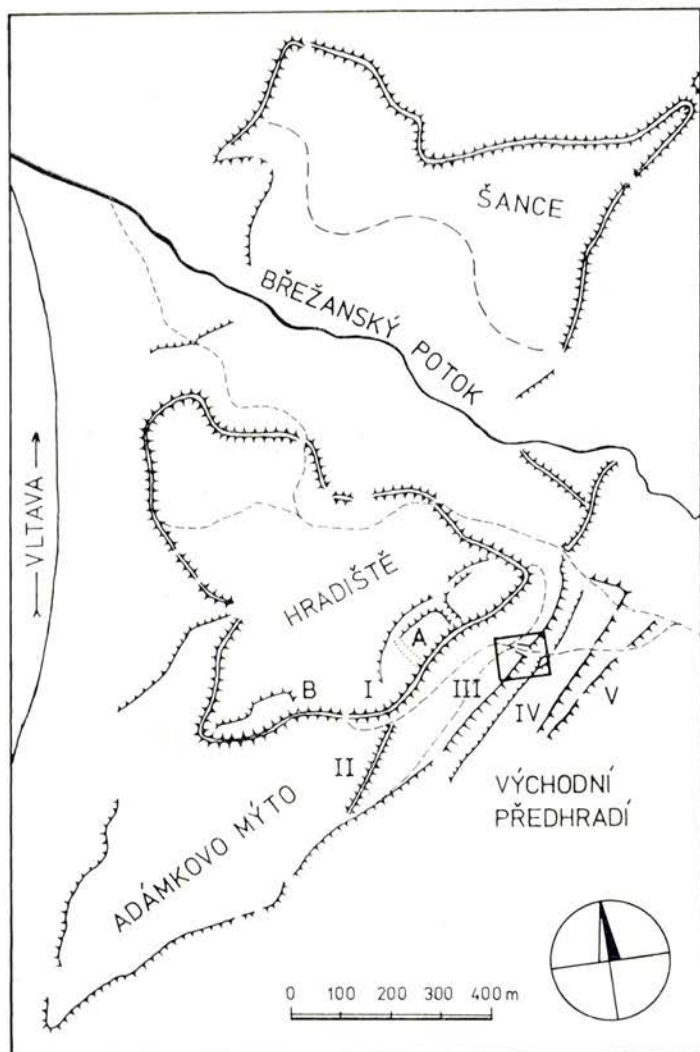
I. Závist, brána D

Brána D na oppidu Závist (obr. 1) byla vybudována v místě, kde byl nejsnadnější přístup na kopec, zvaný dnes Hradiště.¹ Cesta k ní vedla po široké šíji mezi Břežanským dolem a Károvským údolím, kterou v nejužším místě přepažovaly valy č. IV a V, podle výzkumu posledních let vzniklé až v době existence pozdně keltského oppida (*Motyková—Drda—Rybová 1978a*, 84 sq.). Cesta tam překonávala jen mírné stoupání a pro obranu bylo nejméně významnější až úpatí strmého svahu na jihovýchodní straně kopce. Proto již od pozdní doby bronzové bylo toto místo, kde dnes spatřujeme val č. III, opevněno hradbou a příkopem. Výzkum brány D, prováděný za autorčina vedení v letech 1965—1973,² ukázal že opevnění brány má starší původ, než se předpokládalo. Zbytky několikrát po sobě obnovovaných pozdně keltských hradeb daly sice valu č. III dnešní podobu, ale opevnění — palisáda, příkop (tab. I : 2) a předsunuté vanovité jámy (tab. III : 2) — tam existovalo již v pozdní době bronzové, i když v dnešním reliéfu terénu nezanechalo viditelné stopy (*Jansová, BZO 1971*, 72 sq.). Teprve výstavba v pozdním halštatu a časném latěnu hluboce zasáhla do původní terénní konfigurace.

Dnešní cesta vstupuje do valu č. III (tab. I : 1) šikmo od JVV, takže severní křídlo brány svírá s valem tupý úhel, kdežto jižní křídlo se zalamuje podél cesty v ostrém úhlu. Severní nároží brány nebylo zkoumáno, jelikož sonda položená blízko něho zjistila sesuvy, které nedávaly naději na úspěšný výzkum. Mimoto při výstavbě pozdně latěnských hradeb byla z největší části odkopána nejen severní křídla starších bran, ale i skála v jejich podloží. Obě předoppidální brány byly vybudovány převážně z kamene, ale liší se od sebe půdorysným řešením a konstrukcí. V superpozici nad nimi ležela požárová vrstva ze starší doby laténské, která však souvisí s osídlením terasy za hradbou a nikoliv s opevněním.

¹ Popis polohy a podoby oppida Závist, jehož jižní částí je kopec Hradiště, podal již *F. Prošek (1950)*, naposledy pak kolektiv autorů *K. Motyková, P. Drda a A. Rybová, 1978b*, zabývám se zde proto jen přímým okolím brány D a přidržuji se přitom Proškova označení poloh.

² V roce 1965 se výzkumu účastnil A. Knor, v letech 1968—1972 jako asistent P. Drda.

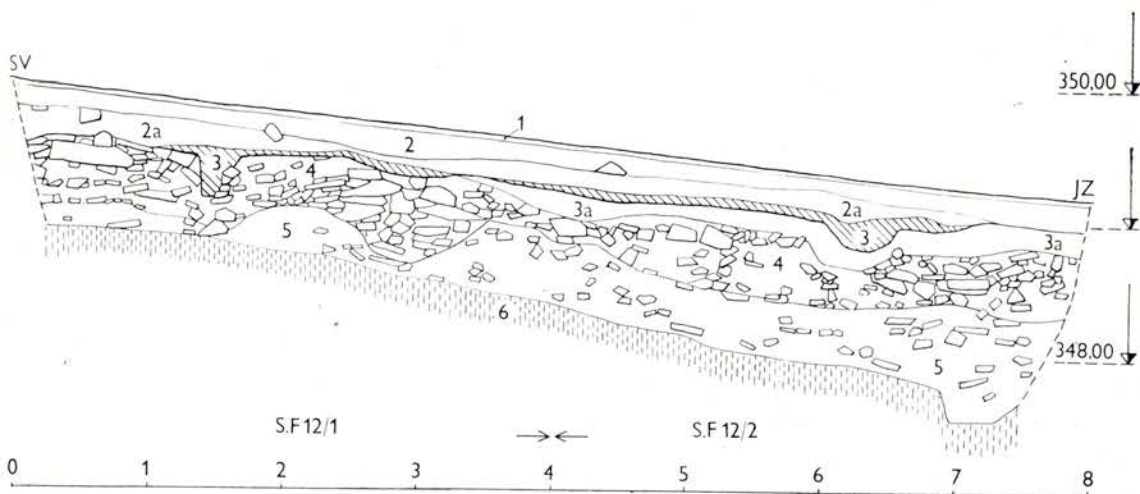
Obr. 1. Závist, schematická mapka oppida. A akropole, B Balda, I – V valy.

1. Hradba s palisádou v líci

Kamenné těleso této hradby (příloha č. 1) se táhlo v širokém oblouku od úpatí svahu pod akropolí přes celou, okolo 40 m širokou terasu za valem na JZ od mlado- až pozdně laténského jižního křídla brány. Na sz. straně terasy, kde v sondě F 10 kameny z hradby vystupovaly až pod dnešní humus, obyvatelé oppida neváhali zapustit spodní části chat do zarovnané suti z hradby (tab. I : 2). Dále na JV se kameny tělesa hradby nořily hlouběji. V sondě F 12 hlinitou vrstvu nad nimi kryla požárová vrstva 3, profilu č. 21 (obr. 2). Také v sousedních

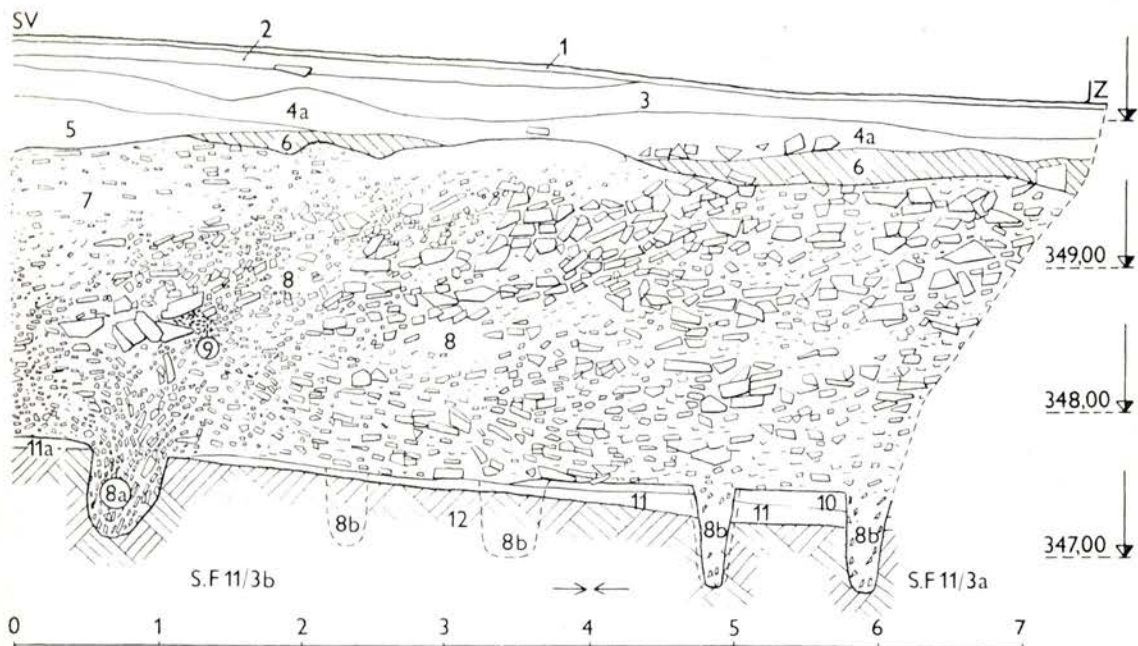
sektorech F 11/1, 2 byla obdobná situace, ale blíže valu č. III v sektorech F 11/3 a F 9/2, 3 se mezi povrch suti a mezi požárovou vrstvu vsouvala ještě vrstva drobnější drti, na jv. straně poněkud hlinitější (obr. 3, vrstva 7), na sv. straně téměř bez hlíny (obr. 4, vrstva 34). Současně narůstala i mocnost kamenité vrstvy tělesa hradby, která na SZ, v sondě F 10 měřila jen asi 1 m, ale v jižním rohu sektoru F 11/3a až 2 m (obr. 3, vrstva 8). Na sz. straně terasy kameny ve vzdálenosti 1 m od okraje kamenité vrstvy zapadaly šikmo do hloubky (tab. II : 1). V suti tam byly nalezeny zlomky železného řetězu se závěskou (obr. 5 : 1—2), keramické zlomky (obr. 6 : 1, 3—5), prakové oblázky a ojediněle pár kusů lávovitě přetavené břidlice. Na jv. straně terasy v sektoru F 9/3, kde se palisáda zřetelně zatáčela na J, destruční vrstva z kamenného tělesa hradby zasahovala dále na vnější stranu a byla kryta zmíněnou již hlinitošterkovitou vrstvou 8, profilu č. 49 (obr. 3).

Na sz. straně terasy se původní terén v sondě F 10 mírně skláněl jz. směrem z vnější strany k palisádovému líci hradby. Pod suti vně palisády byly v tomto místě nalezeny (mimo střepy z pozdní doby bronzové) zlomky pozdně halštatské keramiky (obr. 6 : 2, 6—8) a přeslínek (obr. 5 : 5). Dále na SV u dnešní cesty byl terén vně palisády z největší části zničen odkopávkami při stavbě mladších opevnění (tab.

Obr. 2. Závist, profil č. 21: 1 humus; 2 žlutohnědá hlína; 3 černošedá hlína — požárový horizont; 3a hnědožlutá hlína; 4 břidlicová suť; 5 žlutohnědá hlína s menší drtí; 6 sprašovitá hlína.

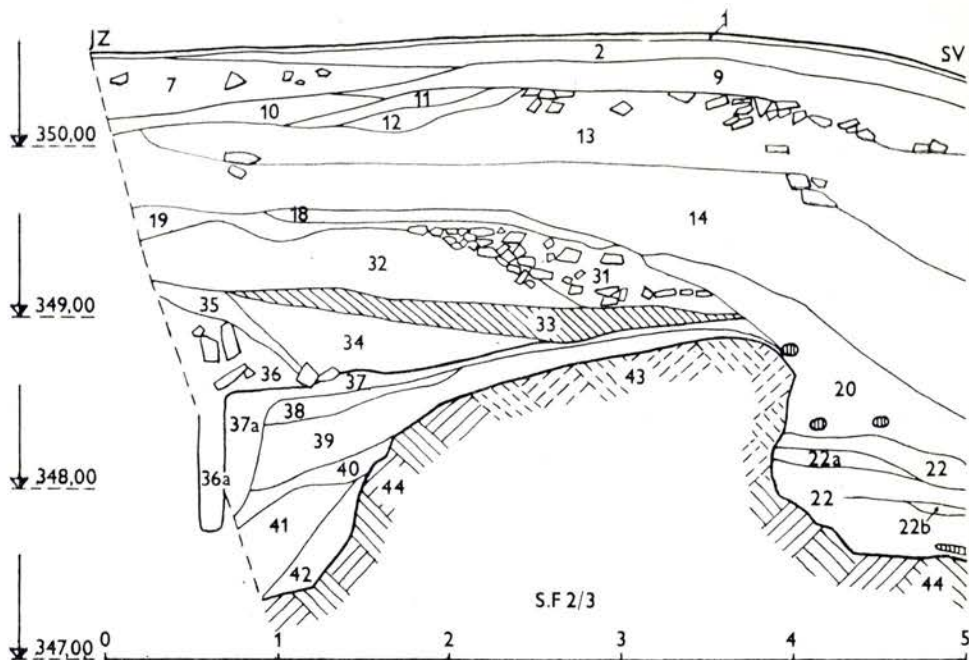
³ Při označení zkoumaných ploch čísel znamená číslo sondy, jmenovatel číslo sektoru. U profilů bylo ponecháno běžné číslo profilů, pod kterým jsou uloženy v expedici AÚ ČSAV na Závisti. V půdorysech se s okrajem sektorů shoduje jen horní hrana profilů; dolní okraj profilů je většinou posunut dovnitř ploch, jelikož pro nesoudržnost zeminy stěny sond nebylo možno vést svisle.

Obr. 3. Závist, profil č. 49, řez hradbou s palisádou v líci: 1 humus; 2 šedohnědá hlína; 3 žlutošedá hlína; 4a žlutá sprašovitá hlína; 5 žlutošedá šterkovitá hlína; 6 černošedá hlína — požárový horizont; 7 břidlicová suť se šedožlutou hlínou — úprava z doby hradby s bastionem; 8 hrubá suť; 8a, 8b palisáda v líci a kúlové jámy uvnitř hradby; 9 uhlíky; 10 hnědožlutá hlína; 11 šedohnědá humózní hlína; 11a hnědá jílovitá hlína před hradbou; 12 skála.

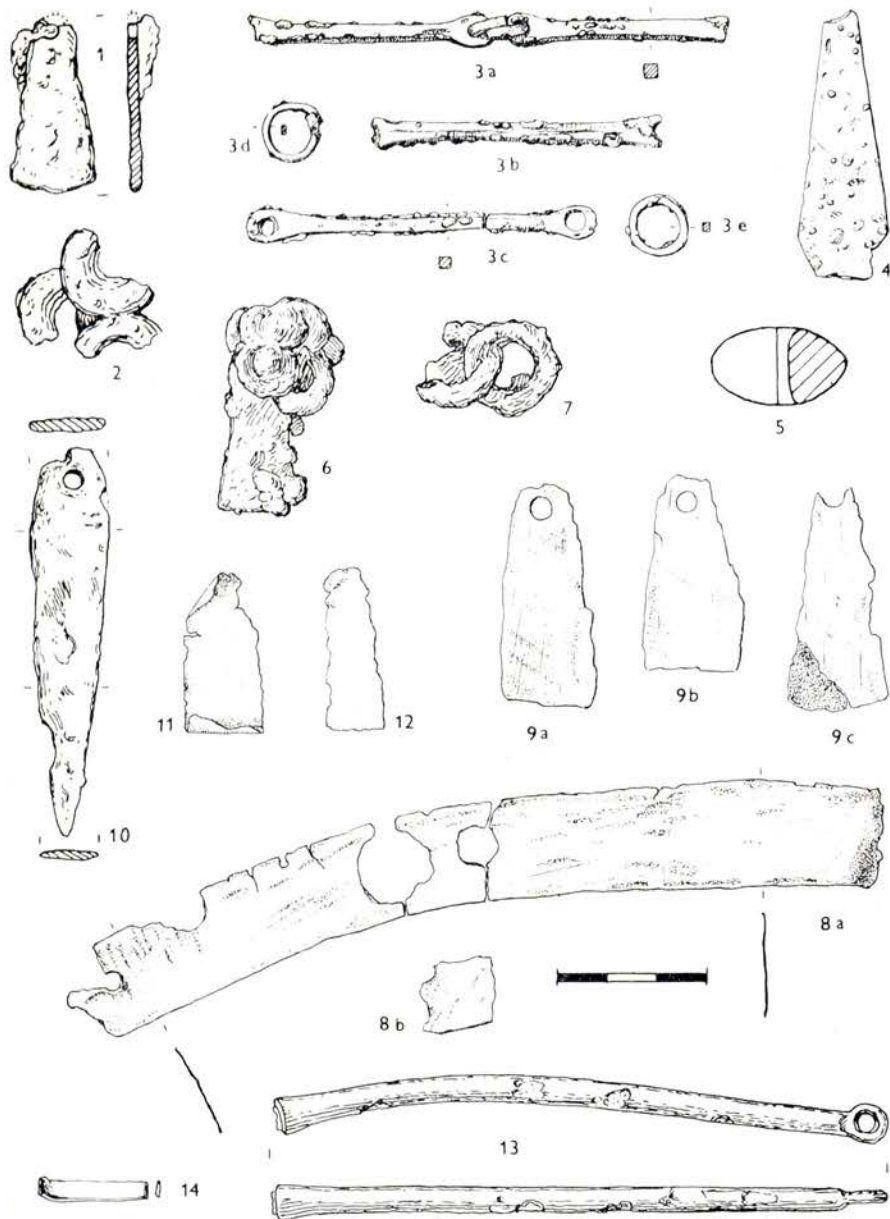
II : 2). Pokud byl zachován, kryla jej většinou šedohnědá, místy žlutošedá humózní hlína (obr. 4, vrstva 37), z níž bylo vybráno jen pár keramických zlomků (obr. 6 : 9), zlomky bronzového řetízku, zlomky železného řetězu se závěskou (obr. 5 : 6—7), zlomky bronzového řetězu se závěskem (obr. 5 : 3—4), proužky bronzového plechu (obr. 7 : 18 až 19) a ojedinělé střepy pozdně bronzové. Žlábek pro palisádu s pevnou, světle hnědošedou výplní se jen slabě odlišoval od okolního podloží, zvláště v sondě F 10 (tab. I : 2, II : 1) a F 6, kde byl zapuštěn do výplně pozdně bronzového příkopu. Jámy po kúlech se v něm vyznačovaly svisle dolů zapadajícími kameny, měly průměr 15—30 cm a hloubku okolo 30 cm, ale některé až přes 50 cm. Někde kúly, zasazené těsně vedle sebe, spolu splývaly, jinde mezi nimi byly rozestupy různě velké. V severozápadní části palisády byla nalezena část bronzové tyčinky, proužek bronzového plechu, bronzové závěsky a jejich polotovary, železný závěsek (obr. 5 : 8—13) a kromě knovízských střepů i hrubá pozdně halštatská keramika (obr. 6 : 14—16).

V sektoru F 4/1 palisáda pokračovala kúlovými jámami o průměru 20—25 cm, hlubokými až přes 60 cm. Jámy po kúlech tam vyplňovala šedohnědá šterkovitá hlína, zřetelně odlišitelná od světlejší výplně žlábků, zahloubeného do skály. Až na neurčitelný střep byl tam žlábek

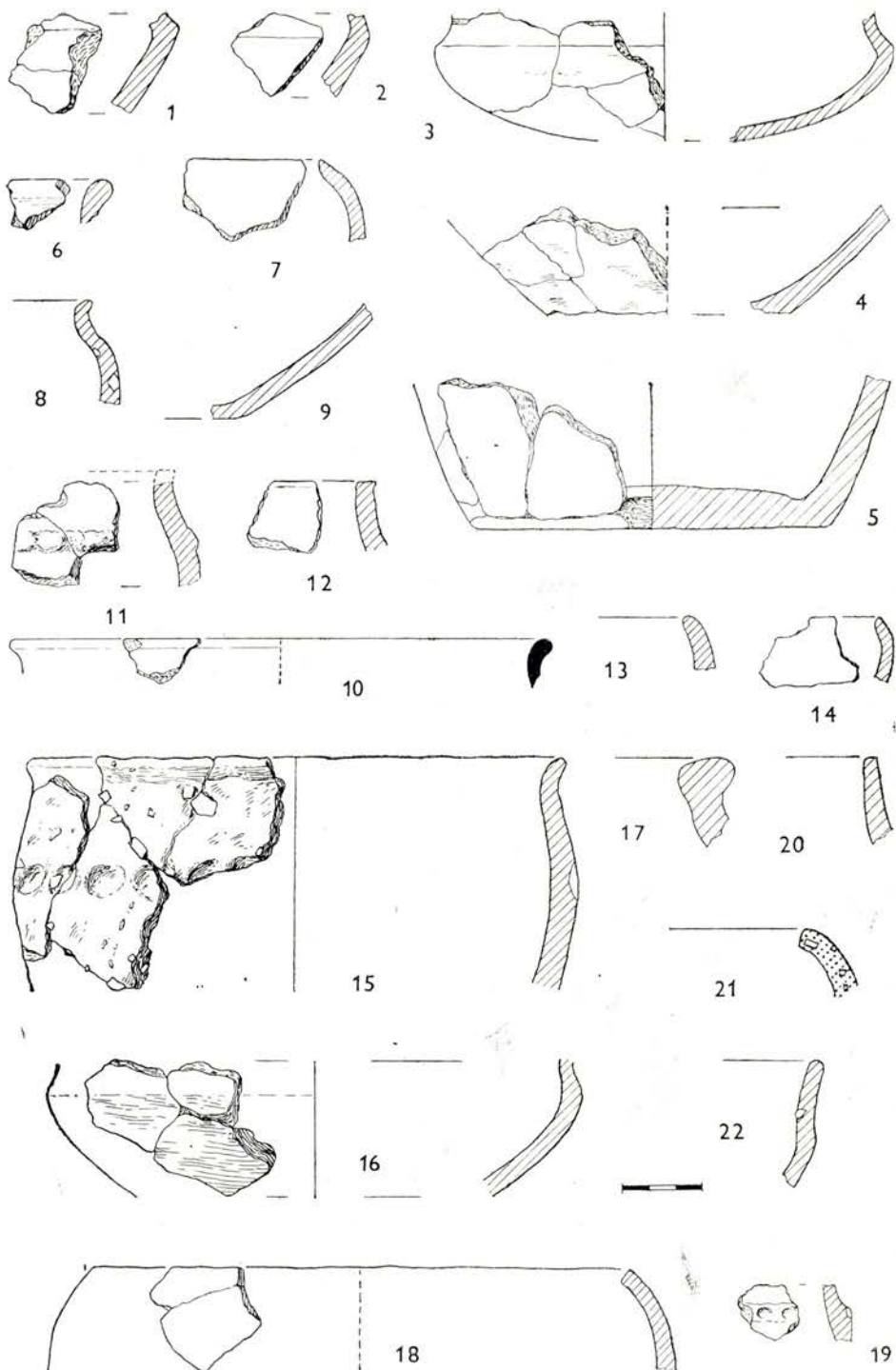
Obr. 4. Závist, část profilu č. 2, řez okrajem jižního křídla brány: 1 humus; 2—32 pozdně laténské vrstvy; 33 černošedá hlína — požárový horizont; 34 drobné břidlicové štěpinky — splachy z kamenného bastionu; 35 žlutavá šterkovitá hlína; 36 suť z okraje pozdně halštatské hradby; 36a kůl v palisádě; 37 šedoohnědá humózní hlína; 37a hnědorezavá šterkovitá hlína; 38 tmavošedá písčitá hlína; 39 hnědožlutá písčitá hlína; 40, 42 červenohnědá hlína s drobnou drtí; 41 šedá drt (38—42 jáma z pozdní doby bronzové); 43, 44 skála.

bez nálezů, právě tak jako dále na JV, kde se již palisáda stáčela k jihu. Kůly ve žlábků tam měly průměr jen 10—15 cm, ale jejich hloubka vesměs přesahovala 60 cm (tab. III : 1); někde jámy spolu splývaly a žlábek pro ně měl šířku až přes 50 cm a hloubku 60—70 cm. V sektoru F 11/3b kůly byly silnější a to proto, že blízko tohoto místa hradba nad příkopem tvořila nároží (tab. III : 2). Nad žlabem palisády byly nakupeny velké kameny z pobořeného líce hradby a nad nimi bylo zjištěno hnízdo uhlíků z vodorovného trámu. Jihozápadně od nich, ve vrstvě 8 profilu č. 49 (obr. 3), byly kameny uloženy těsněji a měly sklon směrem k příkopu (obr. 12, vrstva 8), což rovněž svědčí, že u tohoto místa probíhal líc hradby, za kterým kameny byly hustě poskládány. Pravidelné uspořádání kamenů uvnitř hradby však nebylo pozorováno. Hlavní oporou kamenné masivy hradebního tělesa byla řada sloupů, která probíhala ve vzdálenosti asi 1,20 m za palisádou. Rozeštypy mezi sloupy měřily od 0,90 do 1,20 m. Na jv. straně stály hustěji než na sz. straně terasy, kde hradba byla již nižší. Jámy této řady měly průměr 25—35 cm a zasahovaly v podloží do hloubky až 85 cm. V jedné z nich byla nalezena bronzová trubička (obr. 5 : 14). Vnitřní

Obr. 5. Závist, nálezy z horizontu hradby s palisádovým lícem: 1–2 suť nad palisádou; 3–7 pod suťí vně palisády; 8–13 palisáda; 14 kúlová jáma uvnitř hradby. 1–2, 6–7, 10 železo, 5 hlína, ostatní bronz.

řada kúlů se v sektoru F 11/3b lomila v tupém úhlu, což naznačuje, že také palisáda v líci hradby probíhala stejným směrem. Svislé sloupy zpevňovaly hradbu uvnitř i na JZ od vnitřní řady kúlů (tab. III : 2), kde jich bylo odkryto 12 na rozloze asi 20 m². Jámy pro ně vykopané do zvětralé skály měly průměr 50–60 cm a jejich hloubka se pohybo-

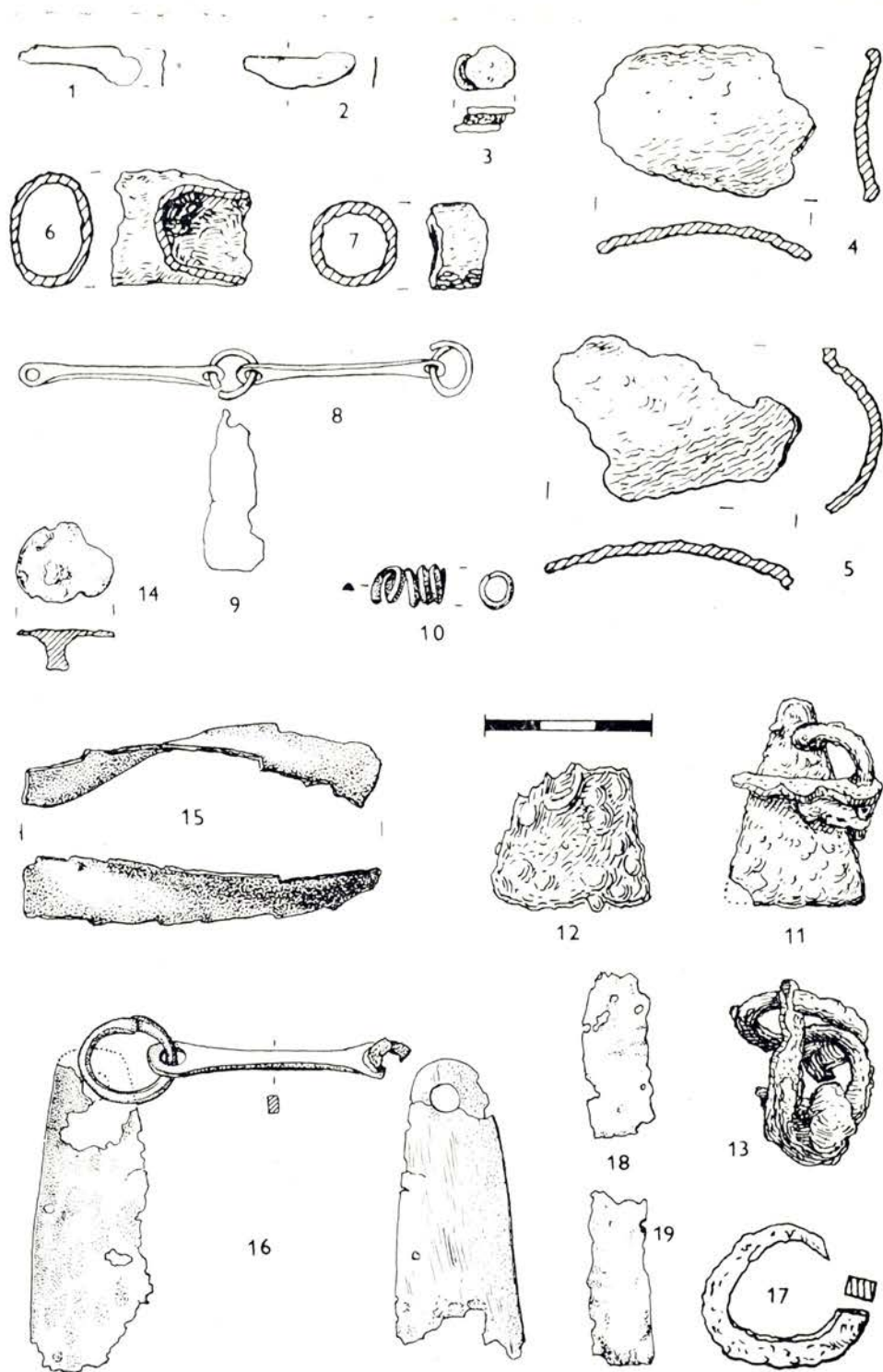
Obr. 6. Závist, keramika z horizontu hradby s palisádovým lícem: 1, 3–5 suť nad palisádou; 2, 6–9 pod suť vně palisády; 10 intruze z doby hradby s bastionem nebo z požárového horizontu [vytočeno na kruhu]; 11–13 humózní hlína v sektoru F 7/1; 14–16 palisáda; 17 vrstva 4, profil č. 21; 18–22 humózní hlína pod hradbou.

vala mezi 60—70 cm. Kůly samotné měly průměr jen 20—30 cm a zbyly po nich téměř nezaplňené dutiny — v jedné byl nalezen zlomek železného kroužku a závěsku — které pokračovaly vzhůru tělesem hradby, někde až k povrchu kamenité vrstvy (tab. III : 1). Stabilitu svíslé konstrukce jistě zabezpečovaly vodorovné trámy, spojené s palisádovým lícem, ale v nesoudržné masě hradby se dutiny po nich nezachovaly. Kůly v palisádovém líci však měly většinou příliš malý průměr, než aby mohly být spojeny každý zvlášť vodorovnými trámy s vnitřkem hradby. Proto předpokládám, že byly navzájem rovněž propojeny vodorovnými břevny, jak se zdá podle výše zmíněného shluku uhlíků u velkých kamenů nad palisádovým žlábkem (obr. 3, vrstva č. 9).

Pokud byly v tělese hradby nalezeny knovízské střepy, pocházejí vesměs z hlinité vrstvy, která v sektoru F 6/1 a F 12 kryla spodní polohu kamenité vrstvy a která představuje úpravu pro objekty požárového horizontu (obr. 2, vrstva 3a). V této vrstvě byly také nalezeny tyčinkovité články řetězu se závěskem (obr. 7 : 8—9) a zlomek hrnce (obr. 6 : 17).

Obdobné složení měly také nálezy z tmavě hnědošedé jílovité hlíny v podloží tělesa hradby (vrstva 11, obr. 3). V sektoru F 10/5 byl nalezen železný kroužek (obr. 7 : 17), ze sektorů F 11/2a, 2b a F 11/3a, 3b byl získán bronzový nýtek, proužek bronzového plechu a tyčinkovitý článek bronzového řetězu se dvěma závěsky (obr. 7 : 14—16). Kromě toho se tam vyskytly zkorodované zbytky železných závěsků a kroužků (obr. 7 : 11—13). Ve skromných nálezech keramiky, pokud je pro malé rozměry fragmentů vůbec bylo možno určit, jsou zlomky pozdně halštatského vzhledu (obr. 6 : 18—22), převládají však zlomky keramiky z pozdní doby bronzové, které se tam dostaly ze staršího opevnění. Nad touto starší fortifikací se vytvořila až patnácticentimetrová vrstva humózní hlíny (obr. 3, vrstva 11, 11a), svědčící o delším hiátu mezi opevněním z pozdní doby bronzové a výstavbou hradby s palisádovým lícem.

Větší část cesty v bráně s palisádovým lícem byla odkopána při zakládání brány oppida. Severní křídlo brány až na nepatrné zbytky bylo zničeno již dříve, když se stavěla hradba s kamenným bastionem. Za pozůstatky severního křídla brány s palisádovým lícem můžeme považovat jen chatrné zbytky žlábků a kúlových jam, odkryté v sektorech F 2/3 až F 7/1. Skalní podloží, mírně stoupající na S od oblouku palisádového líce jižního křídla brány, tam kryla šedohnědá jílovitá hlína stejného charakteru jako v podloží hradby. V ní se pod zdívkem kamenného bastionu a pod sutí z jeho vnitřního líce (tab. IV : 1) rýsovaly tmavší skvrny dvou žlábků a kúlových jam. Delší ze žlábků vyházel na JV z okrouhlé kúlové jamky (34×27/20 cm) a byl zapuštěn do výplně jedné z vanovitých jam opevnění z pozdní doby bronzové. Měl šířku jen 15 cm a jeho zachovaná hloubka měřila maximálně 24 cm; směrem na JV se rozšiřoval až na 65 cm, byl však zřetelně

Obr. 7. Závist, nálezy z horizontu hradby s palisádovým lícem: 1-7 numózní hlína v průchodu brány [1-3 sektor F 9/3; 4-7 sektor F 7/1]; 8-10 násypy v hradbě; 11-17 humózní hlína pod hradbou; 18-19 pod sutí před hradbou. 1-3, 8-10, 14-16 bronz; 3 bronz se železem, ostatní železo.

měličí a ve vzdálenosti 3 m od kúlové jamky se zcela vytrácel. Severozápadní konec žlábků byl vzdálen asi 3,50 m od palisádového líce jižního křídla brány, ale na jihovýchodní straně se vzdaloval až na asi 4,50 m, takže brána měla zřejmě nálevkovitý půdorys.

Od sz. konce právě popsaného žlábků vybíhal téměř přesně na S jiný žlábek s tmavošedou výplní bez nálezů, široký 23—27 cm, zachovaný v hloubce pouhých 9—11 cm a v délce asi 1 m. Jeho severní pokračování bylo odkopáno při zakládání jižního křídla brány pozdně keltského oppida. Těsně na SZ od tohoto žlábků ležel 50 cm dlouhý kus zuhelnatělého trámu. Ve vzdálenosti 1,40—2,90 m na SZ od obou žlábků byla odkryta skupina čtyř kúlových jam, z nichž nejhlubší (45×50/55 cm) obsahovala uhlíky. Mezi sz. koncem delšího žlábků a mezi místem, kde se palisáda jižního křídla brány lomí k jihu, byla odkryta oválná kúlová jáma (90×95 cm), zachovaná do hloubky 25 cm. Celkovou situaci můžeme interpretovat jako zbytek základů dovnitř zahnutého severního křídla hradby s palisádovým lícem, jehož těleso bylo odstraněno při výstavbě jižního křídla hradby s bastionem. Vnitřní konec severního křídla brány s palisádovým lícem je vyznačen zbytkem k S směřujícího žlábků; tam byla situována vrata, kdežto kúlové jámy, zjištěné na SZ od tohoto místa, mohly souviset s dřevěnou stavbou nad vraty.

Mezi oběma křídly brány s palisádovým lícem bylo nalezeno poměrně dosti střepů; jsou však převážně zcela malé — asi byly rozšlapány — a proto až na výjimky nelze určit tvar nádob, ze kterých pocházejí. Některé jsou z pozdní doby bronzové, jiné opět mají pozdně halštatský vzhled (obr. 6 : 11—12). Jeden ze zlomků byl vytočen na kruhu (obr. 6 : 10). Byl však nalezen v sektoru F 9/3, kde destrukce hradby s palisádovým lícem byla při stavbě sz. okrajové zdi kamenného bastionu odstraněna až na šedohnědou vrstvu nad skálou; k horizontu cesty v bráně dosáhla dokonce i laténská požárová vrstva (obr. 4; tab. IV : 1). Proto tento zlomek nemůžeme považovat za doklad, že hradba s palisádou v líci existovala ještě v době laténské. Kromě střípků byl nalezen i bronzový nýtek, dva malé zlomky bronzového plechu (obr. 7 : 1—3), zlomek železného drátu a na 40 zlomků železného plechu bez kovového jádra (obr. 7 : 4—7).

Průchod bránou se na vnější stranu rozvíral, ale další průběh severního křídla brány a cesty, kterou se zde vycházelo, byly již ve staré době nenávratně zničeny. Jižní křídlo brány si musíme představovat jako širokou baštu s obloukovitým obvodem na sv. straně; bašta měla nahoře za předprsní asi rovnou plochu pro soustředění obránců u hlavního vstupu.

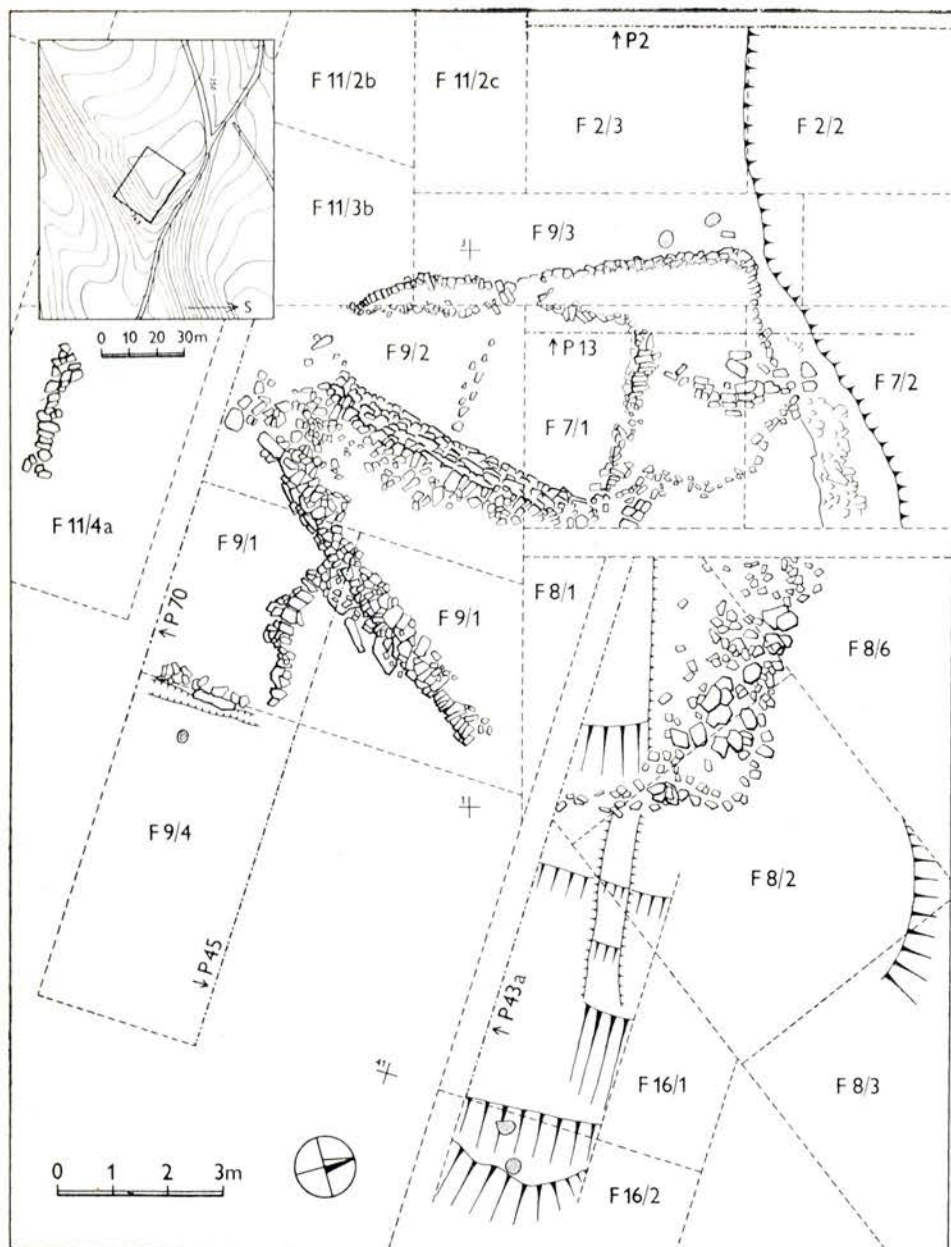
Cesta dovnitř hradiště v době hradby s palisádovým lícem se na vnitřní straně patrně rozvětvovala, přičemž její hlavní větev stoupala trasou dnešní cesty po úbočí kopce k bráně E a pak branou F ve valu č. I vstupovala do vnitřního areálu. Zatím nejistý je průběh této cesty od brány D do východního předhradí. Příkop v místě dnešní cesty

nebyl dosud zkoumán a nelze proto tvrdit, že tehdejší směr cesty se shodoval se směrem cesty dnešní. Podle toho však, že většina rozšlapaných střeptů a zlomků železného plechu byla nalezena v sektoru F 7/1, cesta z brány D asi sbíhala do příkopu spíše východním než jihovýchodním směrem.

2. Hradba s bastionem

Nad zbytky hradby s palisádou v líci nebyla zjištěna vrstva humusu, která by ji oddělovala od následující stavební fáze. Buďto nová výstavba následovala bezprostředně po zániku hradby s palisádovým lícem, nebo došlo před výstavbou hradby s bastionem k částečnému urovnání zbytků staré hradby. Není ovšem vyloučeno, že nedostatek humózní vrstvy mezi oběma stavebními fázemi byl způsoben oběma těmito faktory.

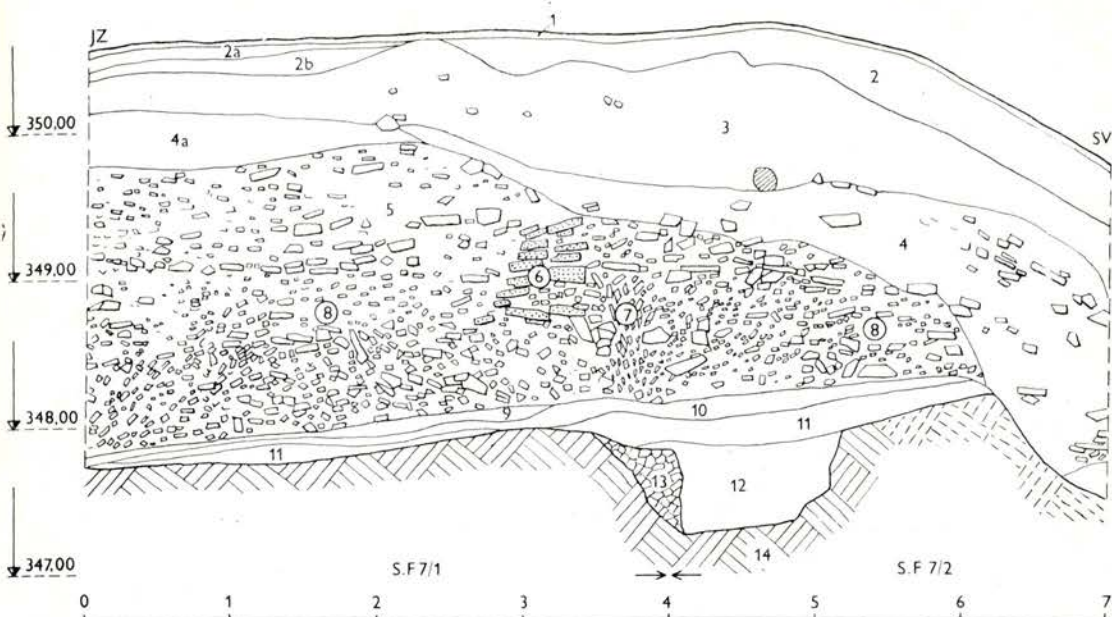
Hradba s bastionem byla zachycena nejdříve v sektoru F 9/2 v podobě zdi se šikmým, k SSZ, tj. dovnitř obráceným lícem (obr. 8), jehož směr se zhruba shoduje s dnešní hranou valu č. III (tab. IV : 2). Postupně se ukázalo, že jde o část systému zdiva stavěného nasucho z břidlicového kamene bez použití hlinitého pojidla. Zmíněný líc, odkrytý v délce 5,25 m, měl na jz. konci, kde byl již ve staré době pobořen, kolmou výšku asi 70 cm, směrem na SV jeho horní hrana mírně stoupala a jeho kolmá výška tam dosahovala téměř 1,20 m. V jeho nerovném líci se střídaly podélně a příčně kladené kameny. Ze ssz. strany k líci přiléhala hrubá břidlicová suť, která v pruhu přibližně kolmém na střed délky líce byla poněkud pečlivěji kladena. Západně od pruhu kamenů suť byla poněkud hlinitější než na opačné straně. V podloží suti ležela rezavě žlutá štěrkovitá hlína, na níž nebylo stop po kulturní vrstvě nebo humusu. Výzkum sousedních ploch ukázal, že popsané zdivo tvořilo jen střední pevné jádro kamenného bastionu, kterým tehdy končila hradba v jižním křídle brány D a který byl vybudován způsobem, připomínajícím komorové konstrukce na akropoli. Na svv. konec líce navazoval totiž v úhlu 80° další líc kamenného, ledabyly stavěného zdiva, obrácený k JZ. V místě napojení obou líců měl nově odkrytý líc kolmou výšku 1,40 m, v řezu na prof. č. 13 jen 0,70 m (obr. 9), ale většinou byl rozeznatelný jen ve spodních polohách kamenů. Líc měl délku 3,20 m a na sz. straně v pravém úhlu navazoval na další zdivo z rozpukané, příčně kladené břidlice; zdivo v místě spojení s předešlým lícem mělo šířku přes 1 m, směrem na JZ se zužovalo a ve vzdálenosti 5 m se vytrácelo (tab. IV : 2). Bylo lícováno pouze na západní straně, kde před lícem, zachovaným ve výšce 40—75 cm, ležely šikmo na vnější stranu sesuté kameny (tab. V : 1). Zdivo a destrukci z něho kryla vrstva drobných břidlicových štěpinek, jejíž povrch se svažoval na SZ (vrstva 34, obr. 4). V sektoru F 9/3 z ní byl vybrán malý střípek a 12 oblázků, v sektoru F 11/2c

Obr. 8. Závist, půdorys jižního křídla brány s bastionem.

čtyři oblázky a hrubý střeš (příř. č. F 1256, F 1260, F 1450). Tato situace ukazuje, že k západu obrácený líc zdiva stál původně volně; kameny z líce se zčásti sesuly a překryla je — již před vznikem požárového horizontu, ve větší míře však až po jeho konci (tab. V : 1) — vrstva břidlicových štěpinek, splavená z vyšších poloh zbylého zdiva.

Volně stojící líc zdiva bylo možno sledovat v délce 7,50 m. Na ssv. straně neurčitě končil a byly před ním odkryty dvě kůlové jamky,

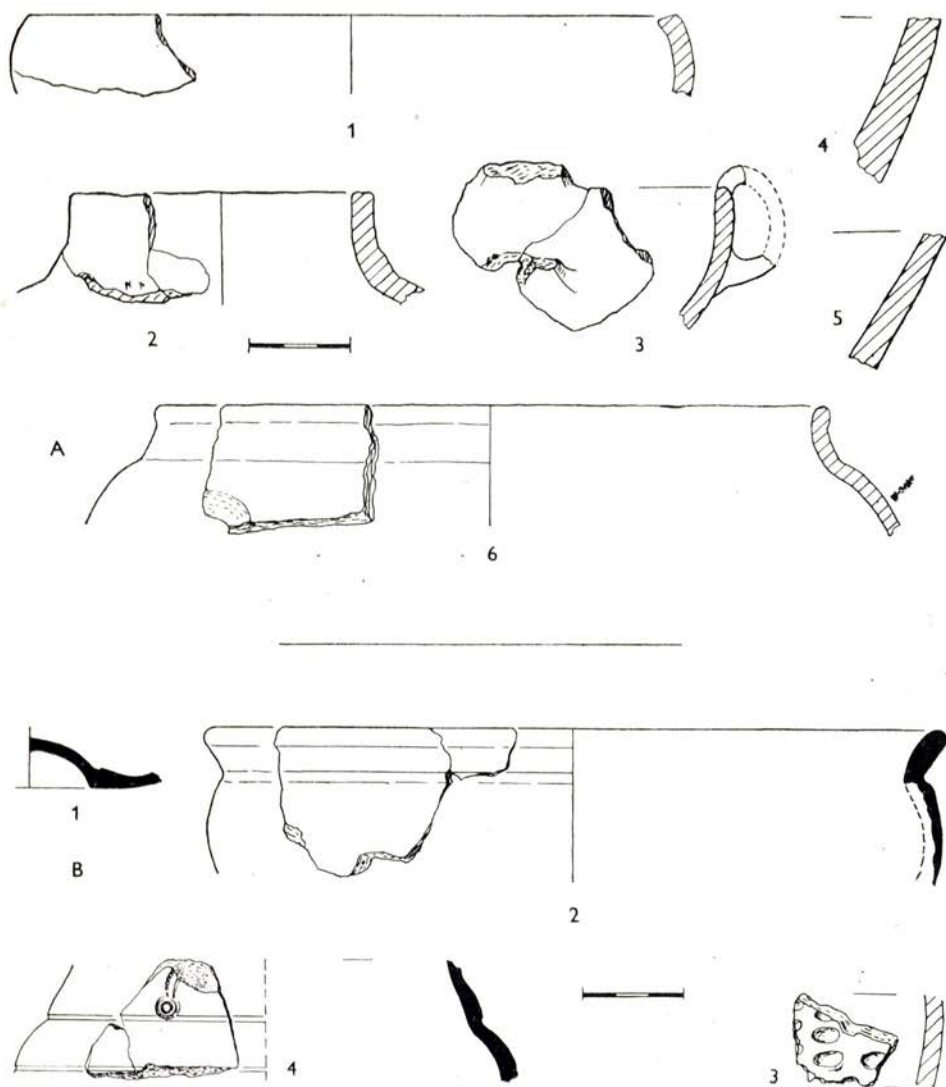

Obr. 9. Závist, profil č. 13, řez bastionem: 1 humus; 2—4 pozdně laténské vrstvy; 5, 8 hrubá suť; 6 vnitřní kamenná konstrukce bastionu; 7 svislý kůl (?); 9 hnědožlutá hlína; 10 šedohnědá humózní hlína; 11 žlutá jílovitá hlína; 12 hnědožlutá štěrkovitá výplň jámy z pozdní doby bronzové; 13 kostkovitě rozpadlá skála; 14 pevná skála.

hluboké jen 22 cm (tab. V : 2). Těsně na S odtud je třeba předpokládat vnitřní nároží bastionu u tehdejší cesty, která ovšem byla odkopána při výstavbě mladolaténské brány, kdy byl porušen i obvod bastionu na ssv. straně (tab. VI : 2). Neúplně zachována zůstala jen část tělesa bastionu tvořená kamenitými vrstvami profilu č. 13 (obr. 9). Na tomto profilu je dobře vidět, že kameny k JZ obráceného líce (vrstva 6) byly jen součástí komorové konstrukce bastionu. Vodorovně ležící kameny mezi vrstvami 5 a 8 by mohly svědčit o dvou stavebních úpravách bastionu. Vrstvy 2—4 téhož profilu jsou zbytkem násypů pozdně laténské hradby, do nichž se při její výstavbě dostaly starší keramické zlomky (obr. 10 B : 1—3) a zlomek skleněného kroužku (obr. 11 : 4). Z tělesa bastionu v sektoru F 7/1 byl získán zlomek mísy (obr. 10 A : 1) a dva velké kusy břidlice spečené s hlínou (přír. č. F 1456).

Obdobná situace jako v sektoru F 9/2 a F 7/1 byla konstatována u vnějšího nároží bastionu na spojených plochách sektorů F 8/1, 2, 6 a F 16/1, ale byla tam komplikována terénními úpravami pod bastionem. V západním rohu sektoru F 8/1 při sz. konci profilu 43a (příl. č. 2) bylo sice kamenné těleso bastionu rozeznatelné ještě v hloubce 30 cm pod dnešním povrchem (vrstva 24), ale vnější strana bastionu byla již ve staré době odbourána. Velké kameny, které tam z líce zbyly, šly od prof. č. 43a k SV, v sektoru F 8/2 se v tupém úhlu lomily

a pokračovaly až k okraji sondy F 7. Těleso bastionu na jz. straně tvořila do hloubky asi 1,45 m hrubá břidlicová dř, uložená na hlinitější, téměř vodorovné štěrkovité vrstvě (příl. 2, vrstva 25), která složením i abs. výškou povrchu odpovídala vrstvě, na které byl v sektorech F 7/1 a F 9/2 zbudován líc vnitřního kamenného jádra bastionu. Pod ní ležící vrstva 26 tvořila plochý pahrbek, který se k jv. straně mírně svažoval a na sv. straně byl v délce 3,50 m ohraničen svislým schodem, vysokým 25—30 cm (tab. VI : 1). Ke svislé stěně tohoto stupně přiléhaly

Obr. 10. Závist. A keramika z horizontu hradby s bastionem: 1—2 vrstva 5, prof. č. 13; 3 vrstva 3, prof. č. 70; 4—5 povrch vrstvy 4, prof. č. 70; 6 červená dř na svahu v sektoru F 9/4. — B keramika z mladších vrstev: 1 sektor F 16/1; 2—3 sektor F 7/1; 4 křivá jáma v lici mladolaténské hradby v sektoru F 6/2.

ze sv. strany rozpukané kameny, velké až přes 40 cm, místy promíšené světle žlutou pískito-jílovitou hlínou, místy ležící s nezaplňenými mezerami. Ležely naplocho, ale nebyly poskládány do líce.

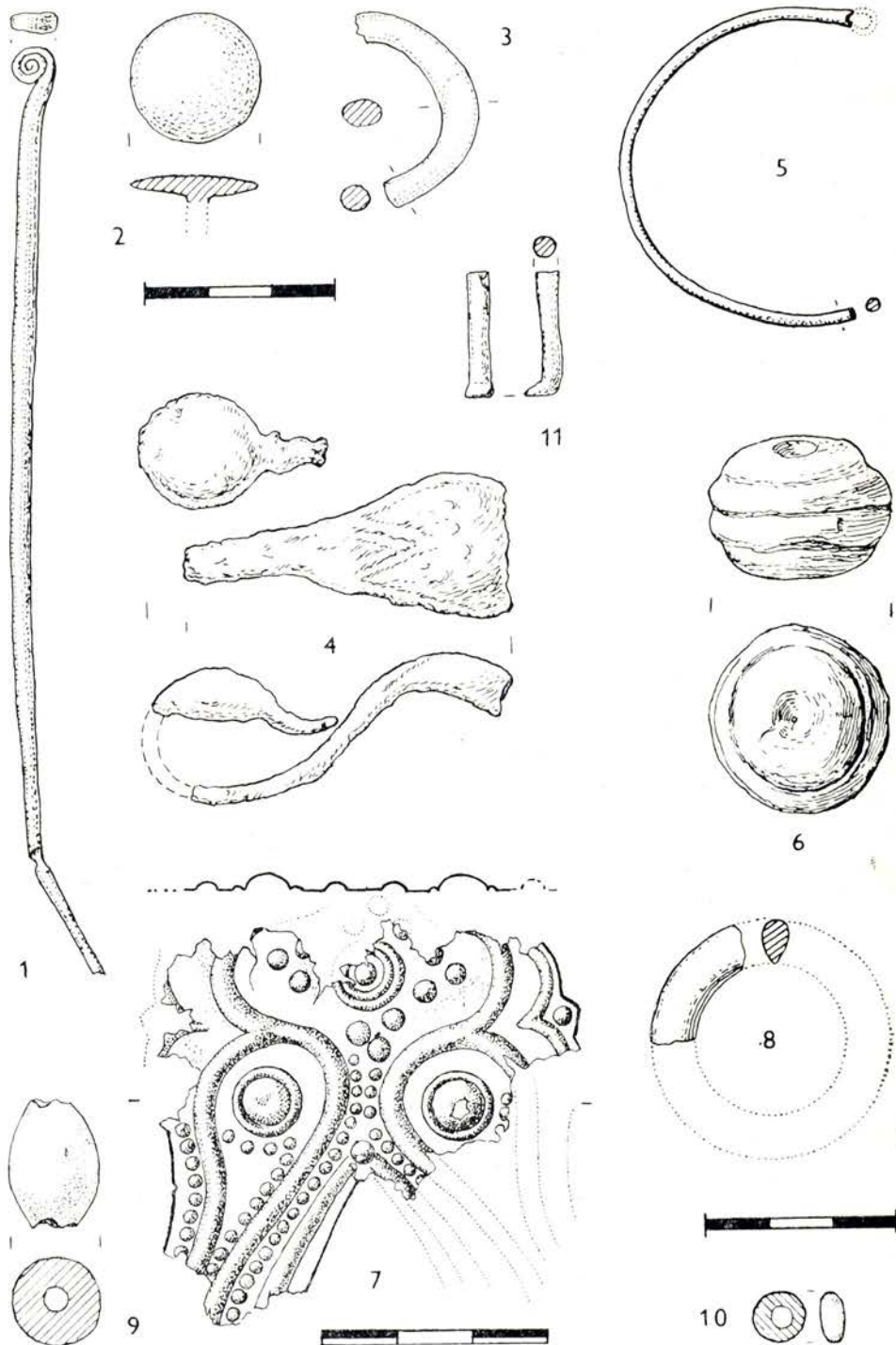
Zbytky vnější strany bastionu se uchovaly jen při profilu F 43a, kde byly kompaktněji šikmo nad sebou ležící kameny. Nejspodnější z nich ležely v hloubce 2,60 m pod dnešním povrchem na pevně ulehlé, místy načervenalé vrstvě žlutohnědé hlíny s drobnou drtí i většími kameny (příl. 2, vrstva 22). Tato hlína tvořila asi 1,20 m širokou, mírně na vnější stranu skloněnou bermu, kterou bylo možno sledovat v řezu, vedeném podél profilu č. 43a. Dále na SV berma chyběla — byla zničena při stavbě mladolaténské brány spolu s kamenným lícem bastionu. Jádru bastionu však zůstalo i nadále zachováno jako pahrbek, který přečnival nad mladolaténským opevněním o 1,00—1,40 m. Svědčí o tom šikmá vrstva drobných břidlicových štěpinek (příl. č. 2, vrstva 13), která byla dobře vyvinuta i v sektoru F 8/6, ale v sektoru F 7/1 chyběla. Kryly ji sprašovitě násypy pozdně laténských hradeb. V podloží vrstvy 13 se po obvodu pahrbku, zbylého z bastionu, prostírala šedá, místy jílovitá, místy spíše drobně štěrkovitá vrstva 14, silná 10 až 30 cm, která náleží k oppidálnímu opevnění ze starší střední fáze brány D. Není sice datována nálezy, ale přesahovala přes vrstvu 15, profilu č. 43a a kryla kamenité vrstvy 16—19, které byly na vnější straně stupňovitě odkopány a představují násypy za nedochovaným lícem nejstarší oppidální hradby. Vrstva 18 kryla svým vnějším okrajem vrstvu červeně vypálené drti s většími lávovitě až houbovitě přetavenými kameny (vrstva 20). Tato vrstva se zřítíla z vyšší polohy bastionu a původně měla jistě ještě větší mocnost, jak vyplývá z toho, že níže na svahu východně od bastionu v sektoru F 8/2 bylo červeně vypálené drti s houbovitě přetavenou břidlicí použito jako násypu v mladolaténském nároží jižního křídla brány. Severozápadně od nároží se podobná vrstva nevyskytla. Proto můžeme soudit, že vypálená drť s přetavenými kameny se zřítíla pouze z vnější strany hradby, a to z kamenité výplně předprsně, vybudované nad hradbou s bastionem z velkého množství dřeva a kamenů bez použití hlíny, která by při požáru hradby tlumila oheň. Proces vypálení přitom podporovaly průduchy mezi kameny v dřevěně předprsní a samozřejmě i proudy vzduchu, nasávaného při požáru z hlubokého předsunutého příkopu. Řídký žhavý vzduch pak nad hradbou vytvořil sloupec se zvýšeným stoupavým prouděním, při němž žár dosáhl až 1000 °C, nutných pro to, aby vypálené břidlicové kameny nabyly podoby kovové houbovitě strusky.⁴

⁴ P. Drda, jemuž děkuji za poskytnutí výsledků expertízy, odebral vzorky přetavené i nepřetavené břidlice, jejichž porovnání provedl Ústřední ústav geologický v Praze. Dr. Zd. Falc přitom zjistil (č. j. 756/80, AÚ ČSAV v Praze), že při 700 °C břidlice získává charakter cihly s lemem, při 1200 °C pak charakter kovové strusky s bublinkami. Podle ostrého rozhraní mezi barevnými zónami prošly břidlice pravděpodobně vypálením ve dvou fázích. To dobře odpovídá požárům v obou fázích hradby s bastionem.

Bastion byl vybudován na terénních úpravách, ke kterým bylo použito hlavně materiálu z destruovaného severního křídla brány s palisádovým lícem. Lze tak soudit podle toho, že jižní křídlo brány zůstalo nad příkopem zachováno do výšky téměř 2 m, kdežto z křídla severního zbyly jen nepatrné pozůstatky palisády a kůlových jamek. K úpravám náležel zmíněný již hlinitý stupeň v sektoru F 8/1 a vrstvy pod bermou. Vrstva 22 (příl. 2), ze které byla berma zřízena, se na JV přímo u profilu č. 43a ztenčovala až na 10 cm, ale dále na SV od tohoto profilu se náhle svisle do hloubky zesilovala a vytvářela 50 až 60 cm širokou přepážku jv.—sz. směru, dlouhou 3,50 m. Přepážka byla přibližně stejně orientována jako hlinitý stupeň v sektoru F 8/1, přestože výškový rozdíl mezi nimi měřil asi 2 m. V bermě dosahovaly stěny přepážky výšky až 70 cm, ale spolu s klesajícím povrchem se na vnější stranu snižovaly. Ke svislým bokům přepážky přiléhala žlutošedá štěrkovitá hlína s velkými kameny (příloha 2, vrstva 27). Kameny na šikmém povrchu vrstvy 27 měly většinou podobu desek, dlouhých až přes 40 cm, širokých 10—15 cm, a směřovaly téměř vesměs delší osou po svahu; nebyly pravidelně poskládány, ale i tak mohly poskytovat ochranu proti erozi. Vrstva 27 vyklíňovala přímo nad skalní hranou příkopu, krytou jen slabou vrstvou hnědožluté písčité hlíny s drobnou drtí (příl. 2, vrstva 28), na vnější straně zřejmě záměrně odkopanou. Mezi vrstvou 28 a písčité zvětralý povrch skály se vkládala 10 cm silná vrstva hnědošedé hlíny (vrstva 29). Obdobné zvrstvení bylo zjištěno v horní části sektoru F 8/6, v řezu kolmém na kontrolní blok u sondy F 7, kde šedohnědá vrstva, shodná s vrstvou 29 směrem na SZ se ztrácela, ale objevovala se opět v sektoru F 7/1 jako vrstva 10, profilu č. 13 v podloží bastionu (obr. 9).

Pokračování zbytků kamenného zdiva na jv. okraji vrstvy 24 (příl. 2) bylo odkryto v sektoru F 9/1 v délce asi 7 m. Jeho líc směřoval od V na Z a byl stavěn z velkých, střídavě příčně a podélně kladečných břidlicových desek, z nichž některé vyhřezly z jeho šikmo na S stoupajícího povrchu. U sondy F 16 byl pod dnešní hranou valu líc porušen, ale dále na Z byl místy zachován až do svislé výšky okolo 1 m. Povrch podloží pod lícem však směrem na Z stoupal, takže se svislá výška líce zmenšovala až na 30 cm. Přímou u jz. stěny sektoru F 9/1 (profil č. 70, obr. 12) líc byl již ve staré době pobořen. K jihu obrácený líc svíral s lícem téhož zdiva v sektoru F 7/1 a F 9/2, obráceným k SZ, úhel 30°, takže zdivo mělo zhruba podobu deltoidu, širokého na SV přes 4,50 m, na JZ jen asi 2 m.

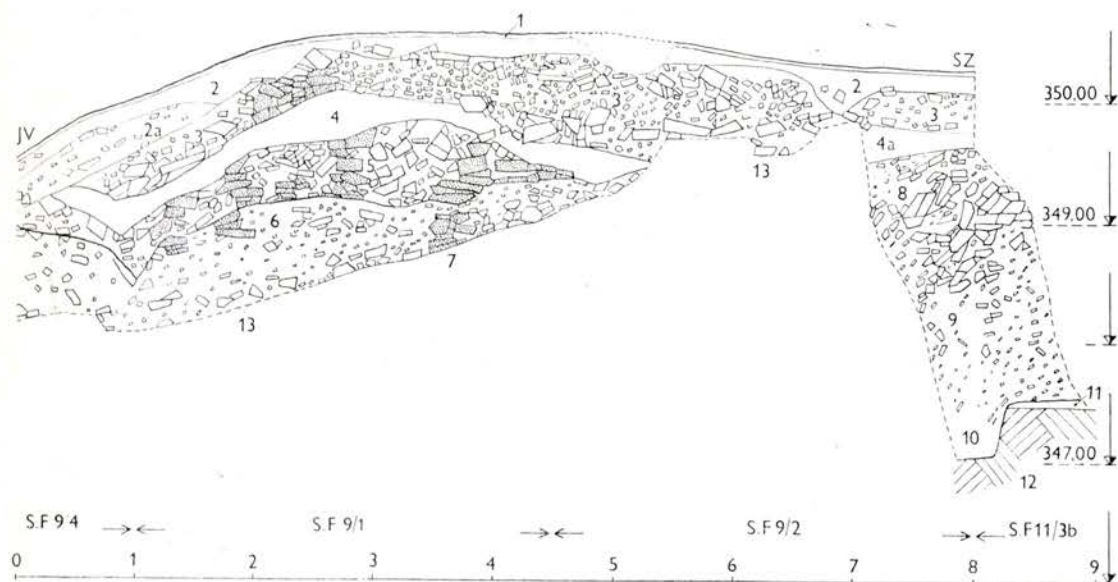
Z jihu přiléhaly k velmi nepravidelnému jižnímu líci zdiva velké, zčásti různosměrně s prázdnými mezerami ležící kameny (obr. 12, vrstva 3). Na vnější straně valu byly někde hustěji vodorovně nad sebou nakupeny a snad tam byly kdysi lícovány. Podobné, ale kolmo k líci zdiva běžící nakupení kamenů bylo možno pozorovat v hloubce 50—60 cm pod horní hranou líce. Podle toho kamenná vrstva před lícem měla kdysi komorovou konstrukci, jejíž vnější líc byl porušen

Obr. 11. Závist, nálezy z různých míst u brány D: 1 povrch vrstvy 4, prof. č. 70; 2 suť na svahu v sektoru F 9/4; 3 sektor F 8/1; 4 kúľová jama v líci mladolátenskej hradby v sektoru F 6/4; 5 príkop, sonda F 18, nestratifikováno; 6 cisterna 2; 7–8, 10 pozdne laténskej vrstvy za sev. křídlem brány; 9 chata před nárožím nejmladší pozdne laténskej hradby; 11 tmavošedá hlína na spodní štěrkové úpravě cesty střední pozdne laténskej fáze. 1–2, 5, 7, 11 bronz; 4 železo; 6 kámen, 8 sapropelit, 9 jantar; 3, 10 sklo.

sesuvy a stavbou pozdně laténského opevnění. Kamenitá vrstva 3, profilu č. 70 se směrem na Z ztenčovala a její spodní kameny byly vtlačeny do stoupajícího povrchu částečně vypálené sprašovitě hlíny (tab. VII : 1; obr. 12, vrstva 4). Tato vrstva směrem na V vyklíňovala, ale na jz. straně sektoru F 9/1 měla mocnost až 40 cm. Byly na ní nalezeny jen tři střepy, z nichž jeden byl navrch tuhován, kus přetavené břidlice, oblázek a bronzová jehlice (obr. 11 : 1). Ze žluté hlíny byly vybrány jen ojedinělé neurčitelné střípky, hroudy vypálené hlíny — jedna s otiskem dřeva — kusy přetavené břidlice a pár knovízských střepů. Při jz. okraji sondy F 9 byla vrstva spraše vyklenuta v podobě jakési hromady, vysoké asi 1 m, na jejímž povrchu byly znát otisky na ní ležících kamenů (tab. VII : 1—2). Od vrcholku hromady se povrch sprašovitě hlíny svažoval a její JV okraj zapadal do mělkého žlábků shodného směru s dnešní hranou valu. U vnitřního okraje žlábků kameny podložní vrstvy 5 (obr. 12) byly na malém úseku poskládány v líc. Žlábek byl vespod vyplněn relativně světlou hnědou kamenitou hlínou beze stop po uhlících.

Pod sprašovitou hlínou se opět objevily velké kameny (obr. 12, vrstva 5). Do větší hloubky byly odstraněny jen v pruhu širokém asi 1 m při jz. stěně sektorů F 9/1, 4. Ležely většinou různosměrně, s prázdnými mezerami, ale místy byly kladeny naplocho nad sebou, takže zřejmě původně tvořily komory. Vnější okraj této vrstvy opět zapadal do hrotitého žlábků, zapuštěného do poněkud hlinitější vrst-

Obr. 12. Závist, profil č. 70: 1 humus; 2 světle hnědá hlína; 2a světle hnědošedá hlína s hrubší drtí; 3 hrubá suť; 4 oranžově vypálená sprašovitá hlína; 4a žlutá sprašovitá hlína; 5 hrubá suť; 6 šedohnědá šterkovitá hlína s kameny; 7 žlutohnědá šterkovitá hlína; 8—9 hradba s palisádovým lícem; 10 kúlová jáma uvnitř hradby; 11 šedohnědá humózní hlína; 12 skála; 13 neprokopáno.

vy 6 (obr. 12; tab. VII : 2). Žlábek, široký 40 cm a hluboký asi 30 cm, měl shodný směr s vrchním žlábkem. Rovněž ve vrstvě 6 bylo možno místy pozorovat svislá nakupení kamenů, která v podobě kamenných komor zpevňovala terénní úpravy pro stavbu hradby s bastionem. Jihovýchodní část vrstvy 6 byla pravděpodobně urovnána pro bermu hradby. Našlo se v ní pár střepů (obr. 10A : 3) a tři oblázky. Vrstva 6 dosedala na silně k JV skloněný povrch žlutohnědé štěrkovité hlíny (obr. 12, vrstva 7), která však již nebyla pro malý manipulační prostor prokopávána. Její stratigrafická pozice vyplývá ze sz. konce profilu č. 70, na kterém je zachycena část destruovaného tělesa hradby s palisádovým lícem (obr. 12, vrstva 8, 9) spolu s jednou jámou vnitřní řady kůlů (obr. 12, vrstva 10).

Na svahu příkopu jihovýchodně od popsaných vrstev byla zjištěna vrstva červeně vypálené břidlice, která se tam dostala při sesuvech na příkrém svahu příkopu. Kromě hloubkově zdrsněných pozdně laténských střepů byl z ní vybrán zlomek hrnce (obr. 10A : 6), kusy lávovité přetavené břidlice, hlava bronzové jehlice (obr. 11 : 2) a hrouda vypálené spraše.

Hlubšímu prozkoumání sektorů F 9/1, 4 bránil nedostatek místa pro ukládání zeminy z výkopu; z téhož důvodu nebylo možno hlouběji zkoumat ani plochu jihozápadně od tohoto místa, takže sektor F 11/4a byl prokopán jen do hloubky 40—75 cm. Blízko dnešní hrany valu č. III bylo do zbytků hradby s bastionem zasazeno poslední pozdně laténské (palisádové) opevnění valu. Na SZ od něho se v hloubce 40 cm pod drny ukázala ve hrubé sutí řada těsně vedle sebe ležících velkých kamenů, dlouhá asi 2,50 m a směřující kolmo na hranu valu. Konec této řady mizel na SZ pod hnědošedou štěrkovitou hlínou, do které byla zapuštěna pozdně laténská kúlová jáma se střepey a pískovcovým kadlubem. V dosažené hloubce tam vypálená sprašovitá hlína nebyla zjištěna, našli jsme ji však dále na JZ, v sektoru F 11/4. Její jv. okraj vystupoval na svahu vně dnešní hrany valu až pod drny, její povrch stoupal na SZ a pod dnešní hranou valu ležel — právě tak jako v sektoru F 9/1 — v hloubce 40—50 cm; kryla jej hrubá kamenná suť bez zřetelně uspořádaných přepážek. Na SZ od pozdně laténské palisády povrch vypálené spraše pod kamennou sutí poklesal do hloubky 45—55 cm, takže tvořil valovitou zvýšeninu rovnoběžnou s hranou valu a širokou asi 2,30 m. Směrem na vnitřní stranu se sprašovitá hlína v tenké vrstvě vytrácela. Při prohloubení sondy se potvrdila situace ze sektoru F 9/1: vypálená sprašovitá hlína pod horní vrstvou velkých kamenů měla podobu jakési skořepiny, silné maximálně 30 cm, pod kterou nastupovala opět hrubá břidlicová suť s mezerami nezaplňenými hlínou. Ze žluté hlíny bylo vybráno jen pár nevýrazných střepů pravěkého vzhledu (přír. č. F 2088), amorfní hroudy vypálené hlíny, dva oblázky a uhlíky.

Z popsané situace vyplývá, že hradba navazující na bastion, měla dvě stavební fáze. Starší, vystavěná na záměrně zvýšeném terénu před

zaniklým jižním křídlem brány s palisádovým lícem, byla vybudována z kamenných komor (vrstvy 5, 6, obr. 12) a na vnější straně měla předprseň ze dvou dřevěných stěn, mezi nimiž byla sprašovitá hlína. I když ve žlábků na její vnější straně nebyly zjištěny pozůstatky dřevěné konstrukce, je možno soudit, že právě v něm byly zasazeny kůly, které přidržovaly líc hradby s kamennou komorovou konstrukcí a svými horními částmi vytvářely přední stranu předprsně, vyplněné sprašovitou hlínou. Po požáru hradby se hlína z předprsně rozvalila na vnější stranu po svahu příkopu a jen v menší míře dovnitř. Pokud byla částečně vypálená hlína (obr. 3; 12) zjištěna ještě na vnitřní straně hradby, jde zřejmě o vrstvu přemístěnou v pozdější době. Zřetelně to ukazuje profil č. 49 (obr. 3), v němž vrstva 4a kryje požárový horizont, který je podle stratigrafie, bezpečně ověřené v sektoru F 2/3 (obr. 4) a F 9/3 (tab. V : 1) v superpozici nad sutí bastionu.

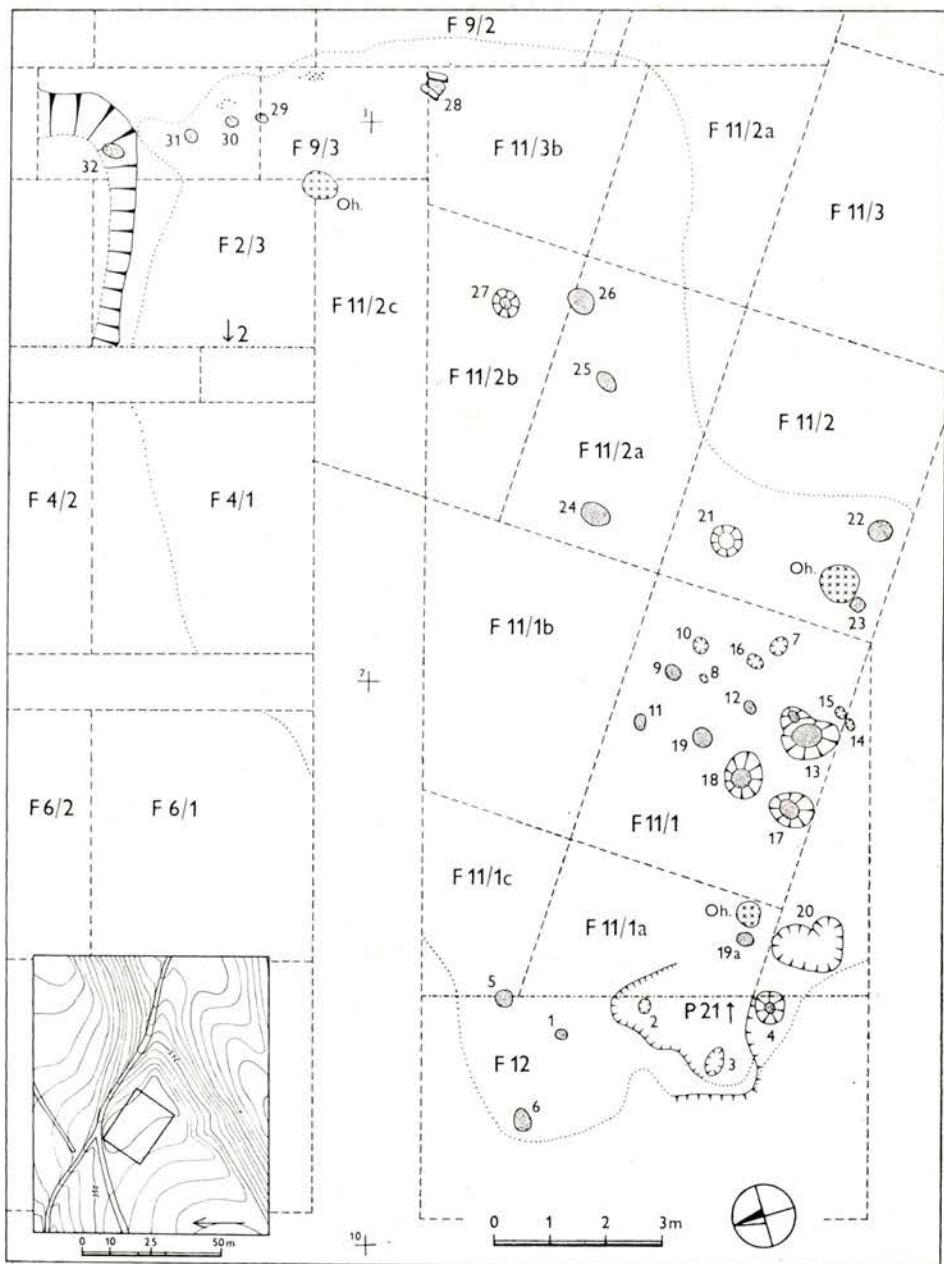
Mladší stavební fáze hradby s bastionem byla rovněž zbudována z kamenných komor a — jak jsme se již o tom zmínili — měla předprseň z mohutné dřevěné konstrukce, při jejímž požáru se vypálila její volně sypaná kamenitá výplň. O tom, že požár tehdy nezasáhl hradbu jen u brány D, svědčí kusy vypálené břidlice, které se najdou ve valu č. III i dále na JZ (*Prošek 1950, 48*).

Přesnou podobu bastionu nebylo možno zjistit pro poškození hlubokými zásahy při stavbě pozdně laténských opevnění. Je však jisté, že vnější líc bastionu pokračoval v linii hradebního líce ze sektorů F 9/1, 4 až k vnějšmu nároží brány. Velmi pravděpodobné je také, že vnější stranu hradby v obou jejích fázích přidržovala palisáda, což svědčí o zachování stavební tradice ze staršího období a o kontinuitě osídlení Hradiště za pozdního halštatu a časného latěnu. Pozoruhodná je šířka bastionu, která u dnešní cesty měřila od JJV na SSZ téměř 11 m. Směrem na JZ se vnitřní, volně stojící líc bastionu přibližoval k vnějšmu líci hradby až na 7,50 m v sondě F 9. Dále na JZ minimální šířka hradby měřila 5—6 m, neměla tam však vnitřní líc a napojovala se na těleso hradby s palisádovým lícem. Vnější výšku hradby nelze odhadnout, ale vzhledem k příkrému svahu příkopu asi sotva byla zvláště vysoká. Vyšší než hradba byl asi bastion, stoupající snad ramovitě k předprsní.

Severní křídlo brány s bastionem i tehdejší cesta byly zcela odstraněny v pozdním latěnu, ale terasa, na jejímž vnějším okraji byly vybudovány hradby oppida, dostala svou základní podobu při stavbě hradby s bastionem. Cesta probíhala asi dnešním směrem, ale podstatně výše. K otázce podoby příkopu se ještě vrátíme.

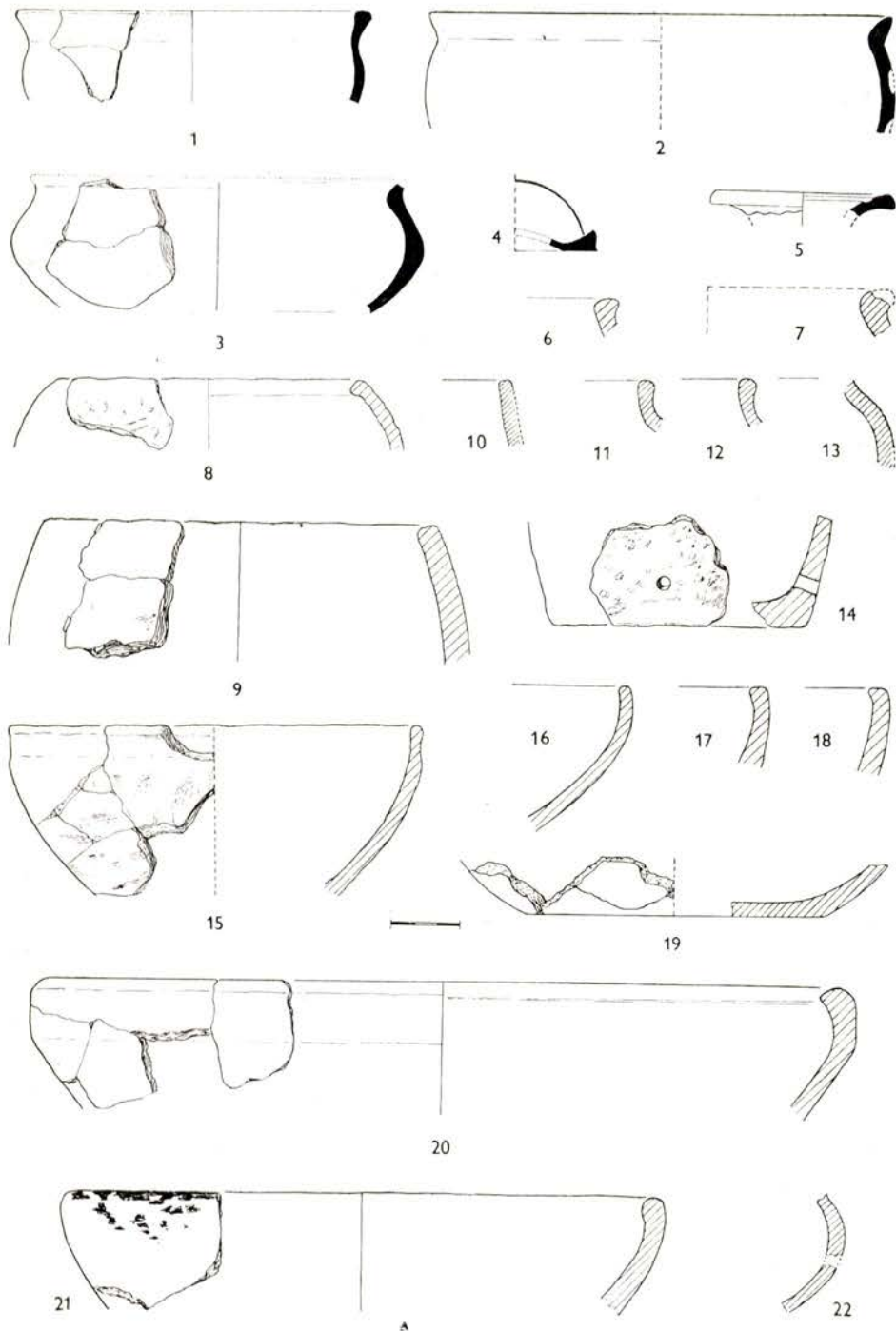
3. Požárový horizont ze starší doby laténské

Na velké části terasy mezi valem a pozdně laténským opevněním jižního křídla brány byla odkryta 5—20 cm silná vrstva tmavošedé až

Obr. 13. Závist, požárový horizont ze starší doby laténské; hranice požárové vrstvy jsou vyznačeny tečkovanou linií, jámy hlubší než 20 cm jsou tmavě vyplněny.

černé hlíny se zcela drobnou břidlicovou drtí (obr. 13; obr. 2, vrstva 3). Prostírala se na více nebo méně hlinitém povrchu starších opevnění (obr. 2, vrstva 3a), urovnaném do roviny slabě skloněné od SV na JZ. Na jz. straně jí kryly jen pozdně laténské násypy, takže tam její

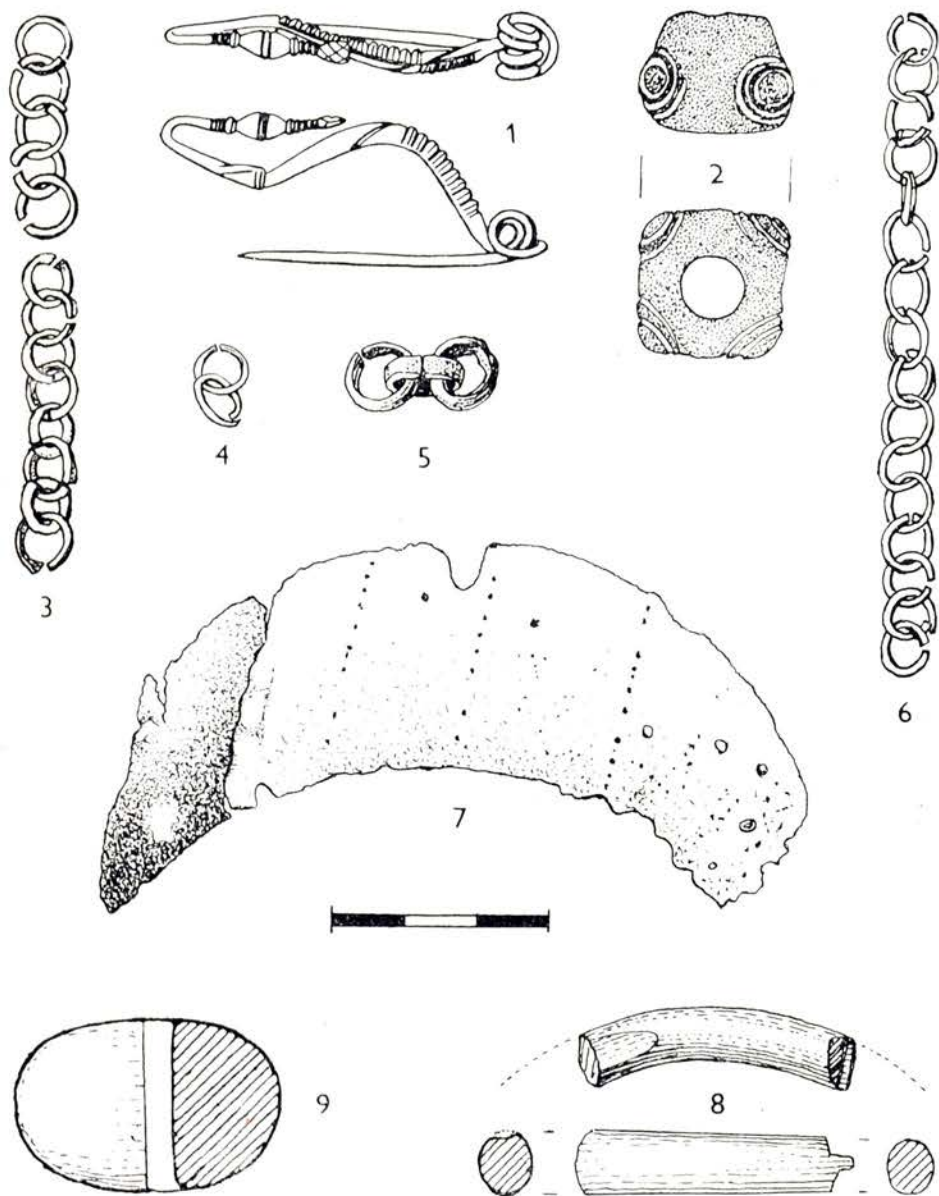
Obr. 14. Závist, nálezy z požárového horizontu: 1, 4, 7, 17–18 sektor F 11/1; 2 sonda F 12; 3, 14 sektor F 11/3b; 5, 15–16 sektor F 11/2c; 6, 8, 20 sektor F 11/2b; 9 sektor F 11/1a; 10 sektor F 11/1d; 11–13, 21–22 sektor F 2/3; 19 sektor F 4/1.

povrch ležel v hloubce jen 25—60 cm, kdežto za bastionem u dnešní cesty byl kryt vrstvami, mocnými až 1,60 m (obr. 4, vrstva 33). Neurčitě ohraničený západní okraj požárové vrstvy v sondě F 12 měl podobu nepravidelných tmavošedých až černých skvrn, ze kterých byly vybrány bronzové kroužky řetízku (přír. č. F 458) a pár keramických zlomků (obr. 14 : 2). Kúlové jámy 1—6 blízko okraje této vrstvy měly nestejný průměr a hloubku 15—30 cm a kromě jediného zlomku zvířecí kosti byly bez nálezů. Na severu vrstva vyklíňovala v jižním rohu sektoru F 6/1, pokračovala do sektorů F 4/1 a F 2/3 nad dnešní cestou a byly tam z ní vybrány drobné střepy (obr. 14 : 11—13, 19, 21—22). Tvořila tam pruh, široký téměř 3 m (cesta?), který na S i J vyklíňoval (obr. 4, vrstva 33) a byl kryt násypovými vrstvami pozdně laténských hradeb, při jejichž zakládání byl okraj požárové vrstvy poškozen. Na východní straně procházel okraj požárové vrstvy sektory F 9/3—2, kde pod ním ležela vrstva zcela drobných břidlicových štěpinek (obr. 4, vrstva 34; tab. V : 1), která svědčí o tom, že stavby, jejichž požár tmavou vrstvu vytvořil, nevznikly bezprostředně po zániku bastionu, ale až po určité době. Obdobná, ale silnější vrstva štěpinek v nadloží požárové vrstvy (tab. IV : 1; V : 1) dokládá, že zbytky bastionu nad ni vyčnívaly po delší dobu, až do založení pozdně keltského oppida.

V sektoru F 9/3 byl povrch tmavé vrstvy načervenalý a byly do něho zapuštěny černě vyplněné kúlové jamky 29—31 o průměru 20—25 cm a hloubce 18—20 cm. Ve vzdálenosti asi 1 m na S byla odkryta kúlová jáma 32 (38×35/13 cm), která však již ležela ve svahu částečně odkopaném pro pozdně laténské opevnění, takže z ní zbyla jen spodní část. Pro hloubku, která původně měřila asi 1 m, měla asi významnější úkol (nároží plotu?) než jamky 29—31. Jižně od nich byla do drobné suti z bastionu zasazena kúlová jáma 28 (20/20 cm). Protože byla situována přímo na kamenech líce bastionu, kúl v ní byl upevněn dvěma svisle postavenými kameny (tab. V : 1). Jižní pokračování řady kúlů, zachované v délce 6,50 m, nebylo sice nalezeno, ale i tak je velmi pravděpodobné, že jamky náležely k plotu, který na východní straně ohraničoval tmavou vrstvu. Těsně na V od plotu ležely dvě hromádky prakových oblázků, vzdálené od sebe 1,25 m. V severnější bylo sedm (tab. V : 1), v jižnější 13 oblázků a dalších 28 oblázků bylo rozptýleno v okolí.

V sektoru F 11/3b a F 11/3a nesouvislé skvrny černé hlíny vyplňovaly neurčitě ohraničené, nejvýše 15 cm hluboké prolákliny, zasahující i do sektoru F 9/2. Kryla je tam již zmíněná přemístěná oranžově žlutá hlína (obr. 3, vrstva 4a). V sektoru F 11/3b bylo vybráno z požárové vrstvy několik keramických zlomků (obr. 14 : 3, 14). V sektorech F 11/3 a F 11/4 byla požárová vrstva zcela zničena mladšími sídelními objekty a našli jsme ji až v sz. polovině sektoru F 11/2, odkud ji bylo možno sledovat až k sondě F 12. Západní okraj požárové vrstvy nebyl odkryt pro hromady zeminy z výkopů, bránící rozšíření výzkumu.

Kromě poruch v sektorech F 11/3, 4 bylo pozdně latéskou sídlištní výstavbou postiženo rozhraní sektorů F 11/1, 1a, 1b, 1c, kde na ploše asi 8 m² prorazila tmavou požárovou vrstvu částečně zahloubená pozdně latéská chata 2, jejíž podlaha ležela o 10–15 cm níže než požárová vrstva. Z požárové vrstvy se do obsahu chaty dostala bronzová spona, nalezená při sz. stěně chaty (obr. 15 : 1) spolu s modrou perlou s očky (obr. 15 : 2). Přímo z požárové vrstvy v severozápadní stěně

Obr. 15. Závist, nálezy z požárového horizontu: 1–2 pozdně latéská chata v sektoru F 11/1; 3–5 sektor F 11/1c; 6 sektor F 11/1a; 7–8 sektor F 11/1d; 9 sektor F 11/2c. 1, 3–7 bronz, 2 sklo, 8 sáproplit, 9 hlína.

chaty byla vybrána část bronzového řetízku stejného druhu jako řetízek nalezený severovýchodně od sektoru F 11/1b (obr. 15 : 3, 6).

Pozdně laténskými kúlovými jámami a žlábký byla narušena i plocha na SZ a SV od chaty. Tmavá vrstva se tam zachovala jen v malých zbytcích, ze kterých kromě uhlíků byly vybrány keramické zlomky (obr. 14 : 9) a části řetízků (obr. 15 : 4, 5). Další keramické zlomky byly z požárové vrstvy vybrány v sektorech F 11/2a, b (obr. 14 : 8, 20). V sektoru F 11/2c obsahovala tmavá vrstva zlomky mísy i jiných nádob (obr. 14 : 5, 15) a hliněný přeslen (obr. 15 : 9) a nedaleko bylo zjištěno intenzívně do červena vypálené místo o průměru 40 cm, patrně příležitostné ohniště, založené bez vymazání hlínou na povrchu podložní drobné břidlicové drti. Od předpokládaného plotu bylo ohniště vzdáleno asi 1 m. Požárová vrstva na J a na V od pozdně laténské chaty 2, silná až 20 cm, byla na keramiku poměrně chudá (obr. 14 : 1, 10), ale byl z ní získán zlomek sapropelitového kruhu (obr. 15 : 8) a bronzová lunula (obr. 15 : 7). Obsahovala také mnoho hrudek mazanice, některé z nich s otisky propleteného proutí. Mazanice se soustřeďovala hlavně v jihozápadním rohu zkoumané plochy, blízko zbytků hlínou vymazaného ohniště o průměru 45 cm, jež bylo vyvýšeno o 15 cm nad okolní podloží. Mazanice ležela na ploše 1,50—2,00 m a zasahovala i dále na Z do neprozkoumané plochy. Další ohniště, rovněž vyvýšené o 10 cm nad podloží, bylo zjištěno u západního okraje sektoru F 11/2. Bylo rovněž vymazáno hlínou, mělo průměr 70—75 cm a byl u něho nalezen zlomek hladké mísy (přír. č. F 613).

Do podloží zasahovaly z požárové vrstvy černě vyplněné kúlové jámy a mělké prohloubeniny, které však vzhledem k pozdně laténským poruchám nedávají představu o půdorysu staveb, ke kterým náležely. Některé z nich, jako např. kúlové jámy 1, 5, 6 v sondě F 12, kúlové jámy 12, 13, 18, 19, 19a v sektorech F 11/1, nebo kúlové jámy 23, 26, 27 v sektorech F 11/2, měly hloubku od 30 do 46 cm. Jiné — kúlové jámy 4, 9, 11, 17, 22, 24—25 — byly hluboké 20—30 cm. Ostatní nesahaly ani do hloubky 20 cm a kúly v nich zasazené sotva měly významnější úlohu v nosné konstrukci staveb. Až na ojedinělé zlomky stěn laténských nádob (obr. 14 : 7) a zvířecích kostí byla černá výplň kúlových jam požárového horizontu prosta nálezů.

Podle neúplně zachovaného půdorysu stály na prozkoumané ploše jen nadzemní stavby s kúlovou konstrukcí, nejspíše část oploceného dvorce, který podle rozlohy požárové vrstvy měřil od Z na V asi 40 m. Jeho plocha od S na J byla odkryta v šířce asi 11 m, ale zřejmě pokračovala ještě dále na JZ.

4. Příkop před valem č. III

Dnešní strmá stěna příkopu před hradbami u brány D spadá v úhlu 30—35° do hloubky 13—14 m k plochému dnu příkopu. Naproti tomu

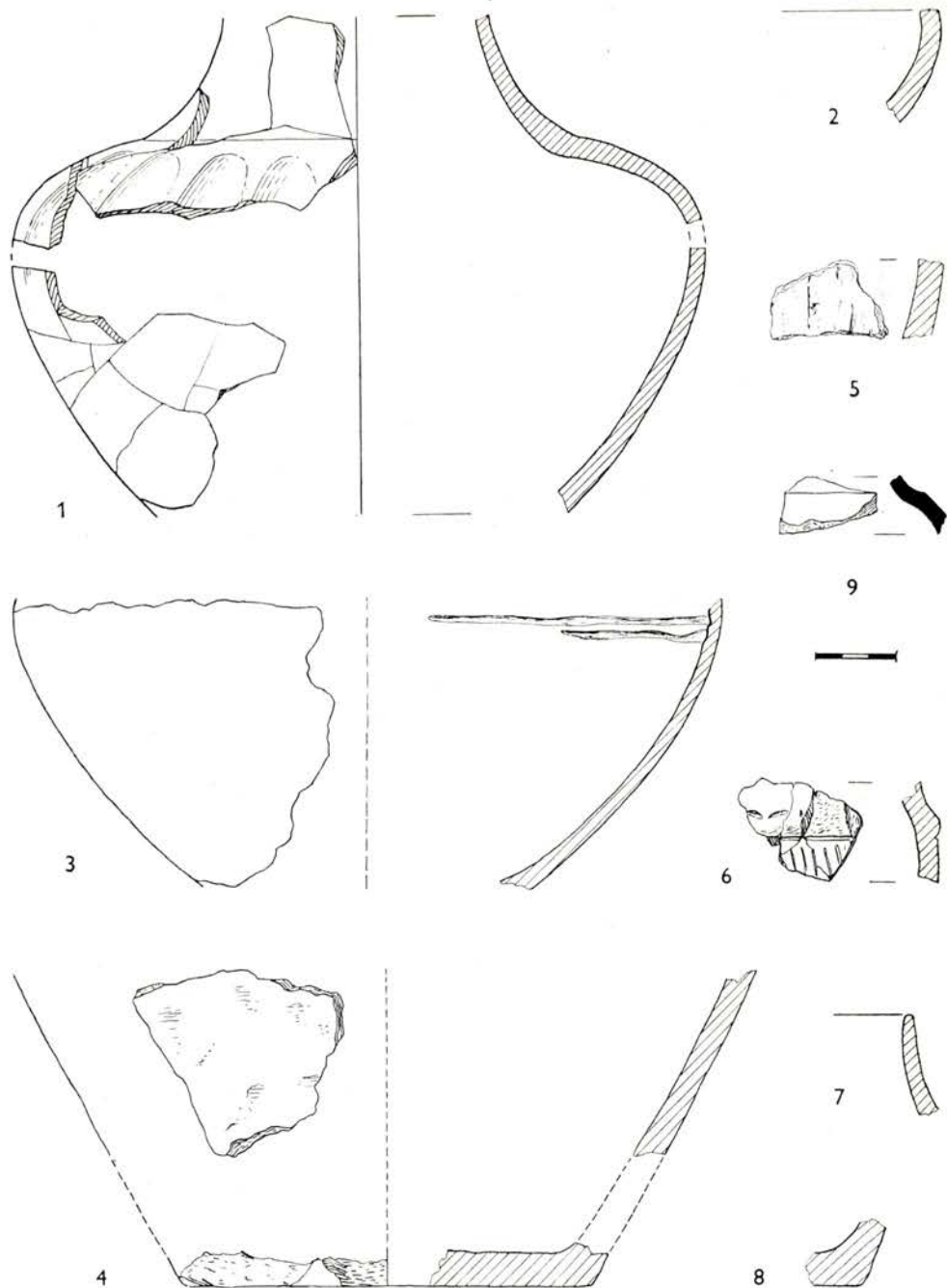
vnější svah příkopu je před bránou vysoký jen asi 1 m a je severo-východně od cesty vyznačen ostrou hranou skály, vzdálenou přes 30 m od hrany valu. Těsně na JZ od dnešní cesty je vně příkopu pahrbek, který *F. Prošek (1950)* označil jako pevnůstku, chránící vstup do oppida. Na Z od ní, v místě sondy F 16 [tab. VIII : 1], je vnější hrana příkopu mírně zaoblená.

Příkop byl nejdříve zkoumán sondou F 16, která vycházela od hrany valu a profala až na skálu příkop i část svahu na jeho vnější straně. Přitom bylo zjištěno, že do skály vylámaný vnitřní svah příkopu má kolmou výšku 9 m a že se svažuje v úhlu 30—35°. Při hloubení příkopu jeho tvůrci využívali jz.—sv. směru geologických vrstev, tvořených převážně zelenavě šedými jílovitými nebo drobovými břidlicemi,⁵ i jejich šikmého úklonu od SZ na JV. Shoda směru příkopu s geologickými vrstvami značně usnadňovala rozpojování skály, a tím i získávání stavebního materiálu pro hradbu.

V řezu vrstvami na vnitřním boku příkopu se zvláště na sv. okraji sondy F 16 zřetelně rýsovaly kamenité vrstvy, které bylo možno bezpečně spojit s jednotlivými fázemi pozdně keltského oppida (příl. 3). Ale ani za nerovnostmi ve skalní stěně, místy dosti hlubokými, se nezachytily větší kameny ze zřícené hradby s palisádovým lícem, nýbrž převážně jen drobná světlá dř s menšími kameny. Také na úpatí svahu příkopu kryla skálu břidlicová dř, která jen ojediněle dosahovala formátu asi 20 cm, takže jde spíše o suť (příl. č. 3, vrstva 25), která vznikla větráním skály a nikoliv ze zřícené nejstarší hradby s palisádou v líci. Ani z hradby s kamenným bastionem nezbyly na úpatí vnitřního svahu větší kameny, i když bastion stál přímo nad horním koncem sondy F 16. Pod úpatím svahu se nahromadila jen světlešedá až tmavošedá břidlicová dř — zcela drobné břidlicové štěpinky, které zřejmě vznikly větráním zbytku mladší fáze hradby s bastionem (vrstvy 19, 20, příl. 3). Vytvořily pod úpatím 6 m široký a na sz. straně až 70 cm vysoký suťový trojúhelník, který je však datován keramickými zlomky až do doby před výstavbou nebo za existence nejstaršího mladolátenského opevnění. Vespod tato jemná dř dosedala na souvrství, v němž nejvýše byla světle hnědožlutá hlína (vrstva 21), klesající po zaplněných nerovnostech skalního svahu. Pod ní slabá vrstva drobné žlutohnědé břidlicové drti (vrstva 22) svým okrajem přesahovala přes sz. okraj žlutohnědé sprašovitě hlíny (vrstva 23), která se v šířce 4—5 m prostírala pod svahem na sz. straně skalního dna příkopu. Dále na JV se mezi skálu a vrstvu 23 vkládala ještě hnědožlutá sprašovitá hlína, vrstva 24, která obsahovala zlomkovitou keramiku (obr. 16 : 1—4), ale žádné datovatelné kovové předměty.

V hradbě s palisádovým lícem a v jejích destrukčních vrstvách se u brány D nikde nevyskytla sprašovitá hlína. Uvážíme-li však, že vyplňovala předprseň starší fáze hradby s bastionem, naskytá se

⁵ Zpráva geologa dr. J. Kukly, čj. 816/67, AÚ ČSAV v Praze.

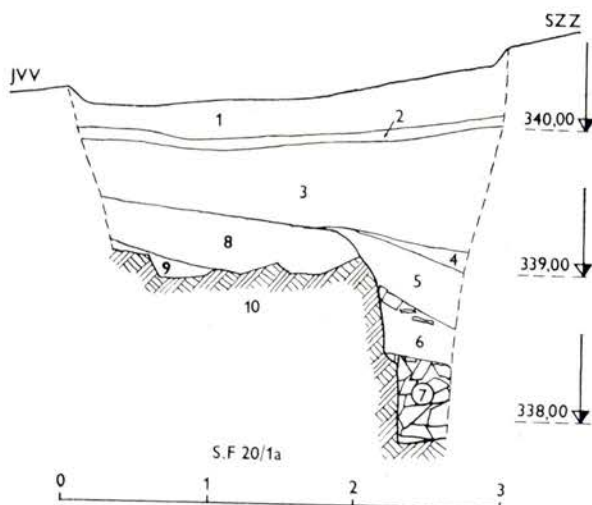
Obr. 16. Závist, nálezy z příkopu a pevnůstky: 1—5 vrstva 24, prof. č. 46; 6—8 humózní hlína pod násypy pevnůstky; 9 násypy pevnůstky od hloubky 80 cm.

otázka, zda tato hlína na dně příkopu nepochází právě z této před-
prsně. S tím vyvstává i problém, zda příkop v té podobě, jakou zjistil
výzkum, byl do skály vylámán již při výstavbě hradby s palisádovým

lícem a zda jeho finální podoba nevznikla teprve v době výstavby hradby s bastionem. Tuto pracovní hypotézu podporuje i skutečnost, že při stavbě této hradby bylo zapotřebí velkého množství kamene. Víme však, že v jižním křídle brány s palisádovým lícem valná část tělesa hradby nebyla po jejím zániku odstraněna a terén nad jejími zbytky byl pro hradbu s bastionem ještě zvýšen. Proto bylo nutno stavební materiál doplnit nově vylámanými kameny, přičemž jako lom mohl posloužit právě příkop, a to jeho vnější strana.

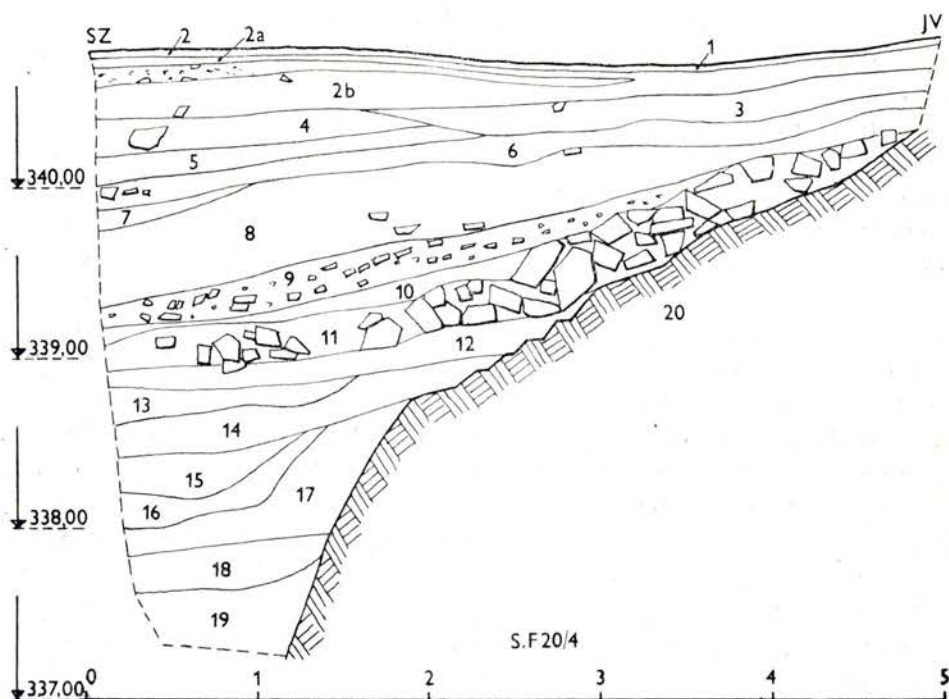
Funkci příkopu jako kamenolomu při výstavbě hradeb naznačuje šířka jeho plochého dna, která v sondě F 16 měřila 13 m a podle dnešního vzhledu nebyla ani na jiných místech menší. Kolmá výška vnější strany příkopu nepřevyšovala u brány D 1,50 m a spolu s plochým dnem byla pro nepřítele snadno překonatelnou překážkou. V sondě F 16 měl vnější okraj příkopu spíše podobu plochého valu, ovšem původní stav zde byl do značné míry pozměněn v pozdním latěnu, kdy příkopu i svahu na jeho vnější straně bylo využito pro dvorcovou sídlištní zástavbu s ploty, z nichž tam zbyly kúlové jámy po palisádách (tab. VIII : 1).

Jiná situace byla v sondách severovýchodně od dnešní cesty. V sondě F 21, vzdálené 15 m od cesty a vedené kolmo přes vnější okraj příkopu přibližně do jeho středu, stopy po palisádách chyběly a stěna příkopu měla svislou výšku 1,60—2,30 m. Nerovné skalní dno kryly převahou šterkovité vrstvy, které přibližně v polovině šířky příkopu, kam až sahala sonda, měly mocnost nejvýše 1,10 m. Spodní kamenitá vrstva byla bez nálezů a chyběla tam sprašovitá hlína. Nadložní vrstvy

Obr. 17. Závist, profil č 77, řez vnějším okrajem příkopu na SV od dnešní cesty: 1 světle šedá břidlicová drt; 2 žlutohnědá hlína s načervenalou drtí (povrch pozdně laténské cesty); 3 sprašovitá hlína s drobnou drtí — násyp pro pozdně laténskou cestu; 4 hnědošedá hlína s břidlicovými štěpinkami — povrch cesty k bráně s bastionem; 5 světle hnědožlutá spraš s drobnou drtí; 6 žlutá sprašovitá hlína s kameny; 7 suť ze žlutorezavou hlínou; 8 hrubá břidlicová suť; 9, 10 skála.

obsahovaly jen keramické zlomky z doby oppida. Sonda F 20/1 na SVV od cesty zjistila, že příkop pod cestou původně probíhal nepřerušeno a že jeho dno leželo v hloubce téměř 3 m. Na dně byla hrubá kamenná suť bez nálezů, výše pak přibližně vodorovné vrstvy drobné břidlicové drti. Na nich byla nasypána hráz ze sprašovitě hlíny, nasucho obezděná kameny, po níž šla cesta v době oppida. Na JJZ odtud položený sektor F 20/1a šikmo prořezal dnešní cestu v místě, kde překračovala okraj příkopu. Jeho skalní dno tam leželo v hloubce 2,50 m a kryly je velké kameny se žlutorezavou hlínou (obr. 17, vrstva 7); na ně nasedala sprašovitá hlína s kameny (vrstva 6) a tvrdě ulehlá hnědožlutá hlína s drobnou drtí (vrstva 5). Tyto vrstvy přiléhaly ke svislé skalní stěně příkopu, nad níž byla skála odlámána do přibližně vodorovné plošiny (vrstva 9, 10), zarovnané hrubší šedou drtí (vrstva 8). K jejímu povrchu směřovala z příkopu světle hnědošedá hlína se zcela drobnou drtí (vrstva 4), překrytá tvrdě ulehlou hnědožlutou hlínou s drobnou drtí (vrstva 3) a pak vrstvičkou hnědožluté hlíny s načervenalou drobnou drtí (vrstva 2). Vrstvy 4–8 nejsou datovány nálezy, ale ze stratigrafické situace vyplývá, že vrstva 2 je povrchem

Obr. 18. Závist, profil č. 81 na vnějším okraji příkopu na JZ od dnešní cesty; 1 humus; 2–10 různé zbarvené písčité splachy z novodobé až pozdně laténské cesty; 11 kamenná suť z tarasu pro pozdně laténskou cestu; 12 hnědožlutá písčitá hlína; 13 šedožlutá písčitá hlína; 14 žlutošedá písčitá hlína s břidlicovou drtí; 15 šedo-hnědá hlína; 16 šedá hlína s hojnou drtí; 17 žlutohnědá spraš — odpovídá asi vrstvě 24 na prof. č. 46; 18 šedá hlína s hojnou drtí; 19 bahnitá hlína s hrubou drtí; 20 skála.

pozdně laténské cesty a vrstva 3 násypem pro tuto cestu. Vrstva 4 pravděpodobně kryla cestu v době hradby s bastionem. Cesta k hradbě s palisádovým lícem tam nebyla zjištěna.

Na JZ od dnešní cesty byla hrana příkopu odhalena v délce 17 m. Horní část stěny příkopu se od ní skláněla na SZ a přisedalo k ní až 1 m mocné hlinité souvrství, vzniklé obnovovanými pozdně laténskými sídelními objekty. Ve vzdálenosti 5–6 m od sektoru F 20/1 byl učiněn pokus najít dno příkopu v 1 m širokém řezu podél severního okraje sektoru F 20/4. Pod pozdně laténskými vrstvami 1–12 profilu č. 81 (obr. 18) vykliňovala směrem na JZ vrstva 11 ze zřícené obezdívky hráze do oppidální brány D. Na východní straně dosedaly kameny této vrstvy na skalní stěnu příkopu a kryly písčité vrstvy 12, 13, asi splachy z cesty před založením oppida. Tyto vrstvy kryly žlutošedou kamenitou hlínu (vrstva 14), jejíž východní okraj doléhal na povrch skály nad místem, kde se v hloubce 2 m stěna příkopu lomila do hloubky. Ke svislé skalní stěně se přimykaly šterkovité až kamenité vrstvy 15–19, z nichž vrstva 17 by mohla odpovídat vrstvě 24, prof. č. 46. Nejspodněji ležely velké kameny a drť, promíšené řídkým namodralým bahnem. Pro úzký manipulační prostor byla tato vrstva vybrána jen do hloubky 3,50 m, aniž bylo dosaženo dna. Datovací materiál, až na dva neurčitelné pozdně bronzové až pozdně halštatské střípky z vrstvy 16, nebyl tam získán.

Sondy u dnešní cesty ukazují, že příkop tam byl podstatně hlubší než v sondě F 16 (tab. VIII : 1). V sektoru F 20/4 ovšem nemůžeme vyloučit, že — vzhledem k bahnitě vrstvě 19 (obr. 18) — řez tam zasáhl do objektu bez odtoku vody, snad do cisterny, podobné cisternám, vytesaným do skalního dna příkopu v sektorech 5–6 sondy F 16 (Jansová, 1971, Taf. III). Západnější z nich — cisterna 1 — byla překryta sprašovitou hlínou (příl. 3, vrstva 24) již asi ve starší fázi hradby s bastionem. V cisterně ležela na velkých kamenech s drtí a malým množstvím hlíny, která do hloubky nabývala tmavošedé barvy a nad proláklým dnem cisterny byla blátivá. Byly v ní nalezeny jen dva střípky z nádob pracovaných v ruce a dva oblázky. Cisterna měla tvar nepravidelného obdélníku o stranách $2,50 \times 1,60$ – $2,10$ m, delší osou směřovala kolmo na směr příkopu a její maximální hloubka měřila 1,10–1,20 m. Stěny byly pečlivě vytesány a sahaly do hloubky asi 90 cm od okrajů cisterny.

Cisterna 2 byla vzdálena 0,80 m na JV od cisterny 1 a její jv. stěna splývala s vnější stěnou příkopu. Měla tvar obdélníku se zaoblenými rohy a rozměry $2,90 \times 2,30$ m, hloubku 0,98–1,02 m. Ve slabě šikmých stěnách byly místy viditelné jednotlivé údery 3–5 cm širokého nástroje, jímž byla vytesána. Sprašovitý povrch dna příkopu nad ní nezasahoval a na její výplň — hrubou i drobnější drť se šedomodrou, při dně blátivou hlínou — dosedala pod volně uloženou drť s hnědou hlínou hnědá šterkovitá hlína. Obě uvedené vrstvy se nad zaplněnou cisternou dostaly ze svahu nad vnějším okrajem příkopu. V cister-

ně byl nalezen jen kamenný přeslen (obr. 11 : 6) a dva oblázky. Cisterna 2 byla stejně orientována jako cisterna 1. — Vlastní prameny cisterny neměly, voda z nich však neunikala a záhy zapáchala, což se ukázalo brzo po jejím odkrytí. Snad právě proto zanedlouho po vyhloubení byly zasypány, takže se v nich nemohlo nahromadit více nálezů. Bylo-li ve dně příkopu vyhloubeno více cisteren, jak tomu snad nasvědčuje popsaná situace v sektoru F 20/4, mohly mít i účel obranný, jako překážky proti přiblížení nepřítele, ale brzké jedno-
rázové zasypání uvádí jejich obranný význam v pochybnost.

5. Pevnůstka vně příkopu

Pevnůstka, o které *F. Prošek (1950)* předpokládal, že náleží k pevnostní soustavě pozdně keltského oppida, je přibližně oválný pahrbek v úhlu mezi jižním okrajem cesty a vnější hranou příkopu (tab. VIII : 1). Jeho delší osa, dlouhá asi 30 m, je rovnoběžná s příkopem a nejvyšší místo pahrbku, položené nad okrajem příkopu, převyšuje dnešní cestu o 2 m. Severozápadní svah splývá se svahem příkopu, na opačné straně svah pahrbku splývá se svahem okolního terénu. Jak jsme se již o tom zmínili, bylo příkopu využito pro pozdně laténské sídelní objekty a na plochem vrcholku pahrbku byl terasovitě založen pozdně laténský dům s kamennou podezdívkou. Při jeho výzkumu se zjistilo, že byl zbudován na starších násypch; proto byl kolmo na delší osu pahrbku veden od okraje příkopu 21 m dlouhý řez, který končil na jv. svahu pevnůstky. Pozdně laténské osídlení sice narušilo vrcholek a okraje pahrbku, ale do hloubky nezasáhlo. V násypch u příkopu převažovaly velké kameny, nakupené téměř bez hlíny v mocnosti až 80 cm a patrně kdysi poskládané do kompaktnějšího tarasu, širokého 1,40—1,69 m a rovnoběžného s příkopem. Lícování tarasu sice nebylo zjištěno, ale kameny z jeho líce mohly být vzhledem k mělkému uložení vybrány pro podezdívku pozdně laténského domu na plošině pahrbku. Dále na JV se všechny vrstvy násypů skláněly na JV, barevně se od sebe jen málo lišily a tvořily je velké kameny a drf se světle žlutou hlínou. Na vnějším svahu pahrbku, kam již pozdně laténský dům nezasahoval, bylo v násypch v hloubce od 0,80 m níže nalezeno pár zlomků stěn nádob (přír. č. F 2126, F 2145), které podle materiálu, zpracování a vypálení jsou laténské (obr. 16 : 9). Svislá výška násypů dosahovala až 2,20 m a nebylo v nich stop po dřevěné nebo kamenné konstrukci.

Sonda nedosáhla až k vnějšímu okraji násypů, a proto nevíme, zda i na vnější straně byl pahrbek ohraničen kamenným tarasem. Kamennou konstrukci však lze předpokládat na jz. okraji pevnůstky. V sektorech F 16/8—9 byly totiž zjištěny kameny, které se tam sesuly ze sv. strany (tab. VIII : 1) a ležely až ve třech vrstvách nad sebou na humózní hlíně, jež kryla skálu. V sondě F 26, kolmé na sektor

F 16/8, jsme se pokusili zjistit, zda pevnůstka byla i tam ohraničena tarasem, ale pro nedostatek času sonda nebyla dokopána. Na její jz. straně byly kameny hustě nakupeny a v hloubce 0,90—1,00 m do sedaly na humózní vrstvu na zvětralé skále. Ležely s volnými mezerami, skláněly se většinou na JZ, ale lícování tam nebylo odkryto.

Skromné keramické nálezy datují vznik pevnůstky rámcově do doby laténské, přičemž je vyloučeno jen mladé až pozdní období.

Přesnější datování neumožňuje ani šedohnědá humózní hlína, která ležela pod násypy na zvětralé skále. Bylo z ní vybráno 15 zcela malých zlomků ze dvou pozdně halštatských nádob (obr. 16 : 6—8), tři oblázky a neurčitelné keramické zlomky (přír. č. F 2178—2180). Pod humózní hlínou byly na jv. svahu skály odkryty tři malé, nejvýše 20 cm hluboké kulové jamky a žlábek, široký 15—20 cm a hluboký 9—23 cm, orientovaný od JJZ na SSV, který na obou stranách sondy pokračoval do neprozkoumané plochy. Nálezy tyto objekty neobsahovaly a nálezořá chudoba humózní vrstvy, která je kryla, téměř vylučuje, že by náležely k nějakému sídlištnímu objektu. Rovněž na JZ od pevnůstky, v sektorech F 16/8—9, bylo pod humózní vrstvou, kryjící skálu, odkryto pět kulových jamek o průměru 15—20 cm, hlubokých 20—30 cm. Až na drobné uhlíčky byly rovněž bez nálezů. Jamky na obou popsaných místech jsou starší než pevnůstka a naskýtá se otázka, zda nejsou obdobou tzv. chevaux-de-frise, dřevěných nebo kamenných zábran proti útokům jezdců. Ve vrcholné době halštatské to byly kúly, později kamenné stěly, hustě nasázené v předpolí hradišť doby železné ve Velké Británii, na Iberském poloostrově a občas i ve střední Evropě (*Harbison 1971*). Podobnost je ovšem jen vzdálená, neboť kulové jamky byly od sebe poměrně dosti vzdáleny (0,5—1,50 m) a netvořily sevřené pole jako u výše uvedených příkladů.

6. Rozbor nálezů

Hradba s palisádou v líci

Nálezy z výzkumu této hradby můžeme rozdělit na šest skupin: 1. podloží hradby; 2. těleso hradby; 3. palisáda v líci hradby; 4. vrstva pod sutí na vnější straně; 5. průchod mezi oběma křídly brány; 6. suť na vnější straně palisády. První dvě skupiny nálezů nám dávají terminus post quem pro výstavbu hradby, ve 3. skupině jsou kromě starších zastoupeny i nálezy z doby existence hradby, k níž patří také 4. skupina nálezů. Nálezy 5. skupiny by teoreticky měly pocházet z doby existence hradby s palisádou.

Z kovových předmětů zaujmou především bronzové řetězy z tyčinkovitých článků, které podle různé délky (37 mm, 47 mm, 50—70 mm), patiny a míst nálezů pocházejí ze tří různých řetězů. Dva články spolu s bronzovým plechovým závěskem (obr. 7 : 8—9) byly nalezeny v pod-

loží požárového horizontu ze starší doby laténské ve vrstvě 3a (obr. 2), kterou byl upraven v sondě F 12 terén pro objekty požárového horizontu. Poněkud delší článek se dvěma závěsky (obr. 7 : 16) byl získán z humózní hlíny pod hradbou. Třetí část řetězu z článků dlouhých 50—70 mm byla nalezena pod sutí vně palisády a je na ní patrný postup výroby (obr. 5 : 3—4). Články nebyly lity (proto jsou různě dlouhé), ale byly zhotoveny z drátu, ohnutého na obou stranách přes jakýsi oblý předmět. Drát pak byl kováním spojen v tyčinku čtvercového průřezu, očka na obou koncích ploše roztepána, kruhovitý otvor v nich upraven vyseknutím a celek byl urovnán pilníkem. Šev po spojení drátů je dobře viditelný a stopy po příčném pilování jsou patrné nejen na těchto, ale i na ostatních tyčinkovitých člancích.

Řetězy z tyčinkovitých článků, spojovaných kroužky, najdeme na JZ od Čech v oblasti od severního Švýcarska přes jižní Bádensko-Württembersko až po levý břeh Rýna jižně od ústí Mohanu. Jsou běžně považovány za jeden z vedoucích typů HD 2 a mapu jejich výskytu sestavil U. Schaaff (1971, Abb. 9) a o další lokality ji rozmnožil L. Pauli (1978, 180 sq., Abb. 24). Koncová očka těchto tyčinkovitých článků vznikla prostým zahnutím oblé tyčinky, takže leží po jejích stranách, nikoliv v její ose. Tyčinky některých řetězů byly vně podélně profilovány, nebo u koncových oček, případně i uprostřed zdobeny příčnými žebírky či rýhami. Další rozdíl je ve větší délce článků (až 18 cm) a v tom, že byly silnější a mírně ohnuté, čímž vyhovovaly účelu opasků v ženských hrobech. Jen zřídka měly funkci náhrdelníků, jako např. v hrobě 35/1 na Dürrnbergu v Rakousku (Penninger 1972, 68, Taf. 32 : 1. — Pauli 1978, 181). Naproti tomu řetězy ze Závisti se pro svou gracilnost za opasky nehodily a jejich společný výskyt se závěsky je určuje jako závěsnou ozdobu, pravděpodobně náhrdelník. Délkou článků se řetězy ze Závisti blíží exemplářům z jižního Bádenska-Württemberska a přílehlé části Švýcarska, z lokalit č. 10, 17—21 na mapce U. Schaaffa (1971) spolu s lokalitou č. 28 na mapce L. Pauliho (1978, Abb. 24). Tyčinkovité články těchto řetězů jsou rovné a jejich délka nepřesahuje 11 cm. Severně od nejhustšího rozšíření kratších řetězů leží lokalita č. 1 — knížecí hrob z Wormsu-Herrnsheimu, se řetězem z bronzových a železných článků, dlouhých 7—9 cm, a knížecí hrob z Reinheimu se železným řetězem z krátkých, příčně profilovaných článků (Keller 1965a, 16, Taf. 30 : 2—11, 31). Příčně profilované bronzové články má i řetěz z Büsingen a řetěz z Raitenbuchu v Bavorsku (Schaaff 1971, lokality č. 6 a č. 22, mapka Abb. 9). Ke skupině s krátkými rovnými články je třeba připočítat i řetěz z Dürrnbergu, interpretovaný jako závěsná ozdoba (Pauli 1978, 277, Taf. 178, 8 : 1). Spolu s řetězkem z Grubermühle v Dürrnbergu jej L. Pauli (1978, 278) spojuje se složitými závěsnými ozdobami z Hallstattu a zvláště hojnými v golasecké kultuře. V Hallstattu se délkou i tvarem řetězům ze Závisti nejvíce podobají oblé tyčinkovité články z mladohalštatských hrobů (Kromer 1959, Textband, 25, Taf. 8 : 1, Tafelband, Taf. 188 : 1a, 256 : 4—10), které také

bývají sdruženy s trojúhelníkovitými závěsky. Ve spojení s trojúhelníkovitými závěskami se tyčinkovité články vyskytují též na závěsných ozdobách v jv. podhůří Alp (*Deschmann 1883a*, Taf. XIV). Součástmi závěsných ozdob byly asi i krátké tyčinkovité články z jihobavorských mohyl, datované do stupňů HD 1 — HD 2 (*Kossack 1959*, 156 — Kellmünz; 161, Taf. 18 : 13 — Niederraunau; 162 — Waltenhausen; 170, Taf. 30 : 18 — Mindelheim; 224, Taf. 94 : 7, 8; 98 : 8 — Wies). Některé jsou na rozdíl od oblých článků z Hallstattu a golasecké kultury čtyřboké. Proto by mohly být předlohou pro řetězy ze Závisti spíše než oblé a delší články z bádensko-württemberské oblasti.

Bronzové trojúhelníkovité závěsky, nalezené s tyčinkovitými články, pocházejí podle tvaru a velikosti rovněž ze tří souprav. Měly buďto tvar rovnoramenného trojúhelníku (obr. 5 : 4, 9c), nebo byly spíše lichoběžníkovité se zaobleným vrcholem (obr. 5 : 9a, b; 7 : 16) a žádný z nich nebyl zdoben. Je nejisté, zda ve všech případech šlo o finální výrobky, protože jen tři (obr. 5 : 4; 7 : 16) měly rovné okraje, kdežto u ostatních jsou okraje jakoby roztřepené. Všechny byly vyrobeny z papírově tenkého plechu a nesou stopy po vytepávání a pilování.

V palisádovém žlábků hradby byly kromě závěsků nalezeny také proužky tenkého bronzového plechu, přibližně stejně dlouhé jako závěsky, ale obdélníkovité a bez otvoru k zavěšení (obr. 5 : 11—12). Jsou to zřejmě jen polotovary pro závěsky. Z palisádového žlábků a podloží hradby byl získán i materiál pro výrobu bronzových předmětů. Jsou to ploché zlomky tenkého plechového pásku, slabě zakřiveného kolmo na delší osu a širokého 19—21 mm (obr. 5 : 8a, b). Na pásku jsou stejné stopy po opracování kladívkem a pilníkem jako na závěscích a na jedné straně byl již vyseknut okrouhlý otvor. Druhý proužek bronzového, o málo silnějšího plechu byl šikmo podél osy poněkud zkroucený a po obou stranách zoubkovitě vysekávaný (obr. 7 : 15). Záseky mají délku od 5 do 20 mm a nelze podle nich poznat předmět, při jehož výrobě vznikly. V úvahu tu přichází i výroba nedovřených kroužků, jimiž byly články řetězů spojovány. Další dva proužky tenkého bronzového plechu byly nalezeny v humózní hlíně pod destrukcí palisádové hradby. Oba odpovídají délkou závěskům a nesou stopy po vytepávání (obr. 7 : 18—19). Širší z nich byl na jedné straně postříbřen nebo pocínován.⁶ Také tyto proužky byly polotovary a spolu s uvedenými nálezy svědčí, že na terase pod akropolí existovala již před výstavbou hradby s palisádovým lícem kovotepecká dílna. Vyráběla plechové závěsky, ale možná i tyčinkovité články řetězů, které se technikou výroby liší od podobných řetězů z jiných oblastí.

Do horizontu předcházejícího výstavbu hradby s palisádovým lícem náleží také železné trojúhelníkovité závěsky a železné kroužky poněkud větších rozměrů než spojovací kroužky bronzových řetězů. Jsou ves-

⁶ Pocínování na některých pozdně halštatských sponách z Dürrnbergu uvádí *L. Pauli 1978*, 96.

měs silně zkorodovány a zachovaly se většinou jen ve zlomcích. Pouze u jednoho závěsku bylo možno změřit délku 38 mm při maximální šířce 25 mm (obr. 7 : 11), u jiného, pravděpodobně delšího závěsku (obr. 7 : 12), měřila šířka základny 29 mm. Vnější průměr kroužků (obr. 5 : 2, 6—7; 7—13) se pohyboval od 14 do 24 mm; podle toho kroužků a závěsků bylo používáno k jiným účelům než řetězů z tyčinkovitých článků s bronzovými závěsky. Jako analogie pro funkci železných závěsků s kroužky přicházejí v úvahu nejspíše zákolníky v bylanských pohřbech s vozy (*Dvořák 1938*, obr. 13) nebo závěsky na tyčinkovitých člancích, které zdobily jha v těchto hrobech (ibid., obr. 20; 44 : 1, 8). Závěsky v těchto hrobech však mají jiný tvar a tyčinkovité články jsou delší a tordované.

Trojúhelníkovité závěsky se v našich plochých keltských hrobech nevyskytují. Jedinou výjimkou je známá spona rámcové konstrukce s vícenásobnou spirálou z kostrového hrobu bojovníka v Želenicích, zdobená mj. i plechovými závěsky podobného tvaru jako některé naše kusy (obr. 7 : 16), od nichž se ovšem liší vybíjenými pukličkami. Halštatský charakter této spony rozpoznal již *J. L. Pič (1902, tab. I : 2)* a její rozbor podal *A. Stocký (1918)*, který ji srovnával s jednoduššími analogiemi z oblasti na JV od Alp a datoval ji nejvýše do 3. století před n. l. K přibližně stejnému datování se přiklonil také *J. Filip (1956, 86)* a její výskyt u nás spojoval s případnou válečnou výpravou nebo s obchodem s jv. kraji. Ovšem od té doby přibyly další nálezy příbuzných spon s rámcovou konstrukcí pro vícenásobné spirály, které jsou datovány do konce pozdního halštatu, jako např. v Dürrenbergu u Halleinu (*Pauli 1978, 98 sq., Abb. 3 : 9—10, 13—15*) a snad i na Mont Lassois ve Francii (*Joffroy 1960, pl. 22 : 7*). Pro úzké vztahy želenické spony k Západu i pro její časně datování svědčí duté závěsky ze dvou ouškem spojených polokuliček, připevněné k destičce, která kryje spirály její rámcové konstrukce. V jiné funkci, totiž jako součást vlasových ozdob v období HD 1 — HD 2, jsou tyto závěsky časté v jz. Německu (*Kossack 1959, 207, Taf. 145 : 2. — Schumacher 1974, Taf. 271 : 10, 12—16; Spindler 1976, 62, Abb. 30*), ale ojediněle se vyskytly i na Mont Lassois (*Joffroy 1960, pl. 10 : 17—19*).

Závěskem byl asi také železný jazykovitý předmět, při širším konci s otvorem (obr. 5 : 10), nalezený spolu s bronzovými závěsky v palisádovém žlábků hradby. Podobá se spíše úzkému noži, nemá však ostří.

Z palisádového žlábků je i kus oblé bronzové tyčinky, zakončené plochým kroužkem, na druhé straně mírně zduřelé a v příčně profilovaném středu odlomené (obr. 5 : 13). Očkem připomíná nákrční kruhy z rozmezí pozdního halštatu a časného laténu, ale slabé zakřivení tyčinky ji od nich odlišuje. Jen vzdáleně se jí podobají bronzové tyčinky z korby vozu v Mairy na Marně, které však jsou knoflíkovitě ukončené (*Bretz—Mahler 1971, 153, Pl. 135 : 7, 9*). Slabé zakřivení tyčinky a její příčná profilace, která mohla být umístěna uprostřed její délky, spolu s kroužkem na jejím konci nevylučují, že by mohlo jít o tyčin-

kovitý článek opaskového řetězu, o kterých jsme se již výše zmiňovali a které náležejí do sklonku pozdního halštatu. Ovšem délka tohoto předmětu, která původně (byla-li příčná profilace v jejím středu) přesahovala 25 cm, by byla v tomto případě zcela mimořádná.

Spirálka z bronzového drátu trojúhelníkovitého průřezu (obr. 7 : 10), nalezená v násypu hradby, sotva pochází ze spony s dlouhým vinutím, protože spirály takovýchto pozdně halštatských až časně laténských spon bývaly nejčastěji vinuty z drátu průřezu obdélníkovitého. Naše spirálka byla spíše článkem náhrdelníku, jaké jsou obvyklé ve skupině Ameno II na jv. úpatí Alp a v Este, v krátkém časovém úseku na rozmezí stupňů HC 2 a HD 1, podle *M. Primasové* (1970, 40, Abb. 9B : 4; 10 : 6) v polovině 6. století před n. l. V Čechách se náhrdelník z bronzových spirálek a kuličkovitých perel vyskytl ve spodním pohřbu mohyly 44 v Sedlci-Hůrce (*Soudská* 1976, obr. 7 : 12).

Zmáčkнутá trubička z bronzového plechu (obr. 5 : 14), nalezená v jedné z kúlových jam uvnitř hradby, má analogie v mladohalštatských hrobech v Hallstattu (*Kromer* 1959 I, 25, Taf. 7 : 4, 9 : 5). Neurčitelný je bronzový nýtek (obr. 7 : 14) a železný kroužek (obr. 7 : 17) z podloží hradby. O dvou bronzových plíščích z průchodu brány v sektoru F 9/3 (obr. 7 : 1—2), můžeme říci jen tolik, že pocházejí z prolamované ozdoby, připevněné původně na podložce z organického materiálu, ale jistě nejsou zbytkem prolamované zápony, protože jsou příliš tenké a fragilní. Byly nalezeny spolu s bronzovým nýtkem (obr. 7 : 3) v místě, kam až zasáhly terénní úpravy v době hradby s bastionem.

V obou směrech zakřivené zlomky železného plechu bez kovového jádra z vrstvy v průchodu brány (obr. 7 : 4, 5) by mohly pocházet z krytu nábojnice vozu, jaké jsou známy z pozdně halštatských knížecích pohřbů (*Zürn* 1970, 14, Taf. 16 : 5—8) a rovněž trubičkovitá železná kování (obr. 7 : 6—7) spolu s dalšími zlomky plechu mohly náležet kováním vozů.

Podstatnou část nálezů z jižního křídla brány s palisádovým lícem tvoří keramické zlomky. Ve značné míře v nich jsou ovšem zastoupeny zlomky z pozdní doby bronzové, jelikož hradba byla vybudována na humózní vrstvě, která překryla zaniklé opevnění z této doby. Od mladších fragmentů je bylo možno většinou rozeznat podle hutné, na lomu až černé hlíny s většími kamínky. Po jejich vyloučení zůstávají 133 zlomky, které pocházejí přinejmenším z 51 různých, vesměs v ruce pracovaných nádob. Výjimkou je pouze jeden zlomek nádoby točené na kruhu (obr. 6 : 10), který — jak jsme se již o tom výše zmínili — pochází z místa obnaženého ve staré době, při výstavbě hradby s bastionem. Proto představuje pravděpodobně mladší intruzi z období hradby s bastionem.

Zlomky hrnců z výzkumu hradby s palisádovým lícem byly vyrobeny z ostré, dobře vypálené hlíny a jsou navrch hnědé až oranžové, na vnitřní straně většinou černé. Dva z nich, získané z podloží hradby, měly strmá hladká hrdla s vodorovně seříznutým okrajem (obr. 6 : 20)

a nalepené důlkované žebro (obr. 6 : 19). K nim se druží dva zlomky z humózní vrstvy v průchodu brány (obr. 6 : 11—12). Všechny jsou z hrců s průměrem okraje do 25 cm a s hrbolatě hladkou nebo mírně drsnou stěnou. Tento užitkový tvar se vyskytuje již v době popelnicových polí; v mladší fázi HC je zastoupen na západočeském žárovém pohřebišti v Nynicích (Šaldová 1968, obr. 10, 14). Ve východních Čechách je obsažen v sídlištním bylanském materiálu (Rybová 1968, tab. XXVIII : 10, 14, 22), v Praze-Podhoří jsou takto upravené okraje v objektech 2. fáze, která vychází z mladšího stupně bylanské kultury a dožívá se pozdně halštatského období (Fridrichová 1974, 43, obr. 36 : 4; 54 : 5—6). Další středočeskou ukázkou hrců s vodorovně seříznutým okrajem poskytl objekt 1a v Hošticích (Motyková 1977, obr. 5). Podle objektu v Kadani-Jezerce, datovaného zlomkem attického černofigurového skyphu do 5. století (Bouzek—Koutecký 1975), rovně seříznutý okraj hrnce (Koutecký 1975, obr. 3 : 18) se vyskytuje ještě současně s hrci s oblým nebo šikmo dovnitř seříznutým okrajem a s tzv. braubašskými mísami. Na Závisti je rovně seříznutý okraj hrnce zastoupen v keramice před starší hradbou na Adámkově mýtě (Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 20 : 1). Příbuzné tvary z vrstvy 21 nad mladší hradbou (ibid., fig. 21 : 5, 6) mají oble zesílený nebo oblý, vyhnutý okraj. Vývoj zřejmě směřuje k tvarům s výraznější, spíše situovitou profilací a vně zesílené okraje pak bývají na vnitřní straně šikmo seříznuty. Tuto úpravu okraje má i zlomek hrnce ze sondy F 12 (obr. 6 : 17), kde těleso hradby bylo upraveno pro mladší osídlení. V Hrazanech jsou tyto hrnce (tvar 1b) časté a vrátíme se k nim později.

Zlomek černého soudku se šikmo dovnitř seříznutým okrajem, vyrobený z poměrně jemné hlíny (obr. 6 : 18), a zlomek jiného soudku, vyrobeného z hlíny s hrubě drcenou tuhou a kamínky (obr. 6 : 21), byly nalezeny v podloží hradby. Je to také prostý účelový tvar, který se s odlišným okrajem udržuje až do sklonku latěnu. Soudky se šikmo dovnitř seříznutým okrajem jsou i v Praze-Podhoří (Fridrichová 1974, obr. 39 : 15) nebo nejstarším horizontu v Krašovicích (Jansová 1957, obr. 7 : 9; 14 : 8) a některé z nich mají na plecích řadu vrypů nebo důlků.⁷ Tuha, použitá k ostření hlíny pro jeden z našich soudků a pro zlomek stěny hrnce neurčitelného tvaru se strmou, hrbolatě drsnou

⁷ Sled sídlení horizontů v Krašovicích podle novějších výsledků výzkumů na jiných místech je třeba doplnit a korigovat. O nejstarším horizontu ve shodě s J. Waldhauserem (1977a, tab. 2) soudím, že je ještě pozdně halštatský, z doby před r. 500 před n. l. Mezi tento a střední horizont je třeba vsunout obsah jam I—III a „velkého domu“ (Jansová 1957, obr. 12—14) z rozmezí pozdního halštatu a časného latěnu. Střednímu (časně latěnskému) horizontu náleží jáma VIII, XI, XXXIII (ibid., obr. 19 : 1—5, 19—25) a konečně jáma XVIII — asi již ze sklonku LA nebo začátku LB. V části sídliště z let 1955—56 objekty z doby mezi začátkem LB a začátkem LC chyběly. Jsou však patrně zastoupeny v materiálu jen zčásti publikovaném E. Soudskou (1966, obr. 20, 21).

stěnou (přír. č. F 1104), ukazuje na styky s jihočeskou oblastí povrchového výskytu tuhy.

V podloží palisádové hradby v sektoru F 12/1 byly nalezeny již zmíněné zlomky klenuté výdutě nádoby po obou stranách cihlově červené, navrch tuhované (přír. č. F 1104). Technika červeného povlaku na nádobách, převzatá z bylanské kultury, se uplatňuje především ve středočeské cítolibské skupině plochých žárových hrobů ve starším úseku pozdního halštatu (Šaldová 1968, 356). S těmito tvary souvisí pravděpodobně i zlomek hnědého hladkého hrnce s vyhnutým okrajem, vyrobeného z hutné hlíny s většími kamínky, který byl nalezen pod suti na vnější straně hradby v sektoru F 10/3 (obr. 6 : 8) a byl členěn ještě po způsobu mladohalštatských nádob (Šaldová 1968, obr. 11—13, 20, 21). Tento tvar je ovšem hojný ještě v pozdně halštatských žárových hrobech (Hájek 1938, obr. 3. — Šaldová 1955, obr. 4, 8, 10. — Beneš 1969, obr. 11, 13. — Soudská 1969b, tab. III). Zlomek podobné, vně tuhované nádoby s mírně zesíleným okrajem, kónickým hrdlem a vysoko položenou výdutí byl nalezen i v suti na svahu před hradbou s kamenným bastionem, kam se nepochybně dostal jako starší intruze (obr. 10A : 6).

Dalším tvarem z podloží palisádové hradby (sektor F 10/3—6) je zlomek šedočerné rozevřené mísy esovitého profilu, vně tuhované (obr. 6 : 22). Tento tvar nastupuje v západních Čechách již v mladší fázi HC (Šaldová 1968, obr. 11; 19) a udržuje se i v pozdním stupni HD, jak vidíme na pohřebišti v Sovoluskách (Beneš 1969, obr. 11). Podobně i v Praze-Podhoří je v sídelních objektech bylanské fáze četnější než v tamní mladší, již pozdně halštatské fázi (Fridrichová 1974, obr. 10; 15; 28; 30; 32; 39; 49). Tým tvar mísy je zastoupen i v nejstarším horizontu v Krašovicích (Jansová 1957, obr. 7; 14) a v pravděpodobně současném sídlišti uvnitř obce Křepeň (Jansová 1975, tab. 35).

Současně se začínají vyskytovat lomené mísy se strmým hrdlem a téměř kónickou stěnou, jejichž zlomky byly nalezeny v podloží hradby (přír. č. 1898), v palisádovém žlábků (obr. 6 : 16) a v suti i pod ní na jeho vnější straně (obr. 6 : 1—2, 4, 9). Byly vyrobeny z tmavošedé až černé hlíny a navrch byly tuhovány. Podobné mísy, které však mají poněkud vyklenuté stěny a jsou uvnitř zdobeny vleštovanými hvězdicovými vzory, najdeme v pozdně halštatských objektech bez laténských prvků v Krašovicích (Jansová 1957, obr. 7; 14; 17) nebo Dobříčanech (Pleiner 1958, obr. 11; 12), ale i v objektech, které již laténskou keramiku obsahují (Soudská 1966, obr. 6; 7; 13). Podle V. Šaldové (1971 85) končí vývoj těchto mís v západních Čechách na rozhraní stupňů HD a LA, kdežto v Čechách východních, jak konstatuje A. Rybová (1969, 372 sq.), největší jejich obliba spadá do období L1. Na Závisti se v dosavadních nálezech z jiných poloh vyskytl typ mísy lomeného, ale výraznějšího profilu zatím jen na dně příkopů na sv. a sz. straně akropole spolu se zlomky časně laténských vytáčených mís a hrubých tuhovných hrnců (Jansová 1966b, 140). Mísám z podloží hradby se více

podobá mísa z Dolních Břežan, z chaty 39 (*Motyková—Drda—Rybová* 1977, 281, fig. 19 : 2), kterou si autoři zvolili za představitele 2. časového horizontu, který předcházela výstavbu pozdně halštatského opevnění Závisti a je poněkud mladší než 1. časový horizont, reprezentovaný keramikou z vnitřní plochy Hradiště, současnou s mladší bylan-skou kulturou.

Zlomek šedohnědé, oboustranně tuhované mísy se šikmo dovnitř seříznutým zataženým okrajem (přír. č. F 1898) byl vybrán z podloží hradby v sondě F 10. Z téhož místa pocházejí i zlomky dvou světle hnědých hlazených nádob (přír. č. F 1896, F 1898); podobné zlomky byly vybrány z hradby v sektoru F 11/3a (F 1454), z palisádového žlábků v sektoru F 6/3 (přír. č. 219) i z vrstvy vně palisády v sektoru F 10/2 (přír. č. F 354). Tvar těchto větších hrncovitých nádob sice neznáme, ale materiálem i zpracováním připomínají částečně kresebně rekonstruovaný hrnec z pozdně halštatského horizontu v Hrazanech (obr. 31 : 5).

Z podloží hradby v sektoru F 11/3a, 3b je sedm částečně slepených zlomků baňaté výdutě hladké hnědé nádobky (přír. č. 1563), která je podle ostré, dobře vypálené hlíny a zpracování rovněž pozdně halštatská. Mezi pozdně halštatskou keramikou můžeme zařadit také tvarově neurčitelné zlomky stěn nádob — tenkou hladkou stěnu (přír. č. F 204) a dva silnější zlomky stěn (přír. č. F 1995) z ostré, dobře vypálené hlíny, vybrané z palisádového žlábků v sektoru F 6/3 a v sondě F 10.

Z doby existence hradby jsou čtyři slepené zlomky, nalezené v palisádovém žlábků a v sutí na jeho vnější straně v sektoru F 10/2. Patří cihlově červenému hrnci se slabě vyhnutým okrajem, hnětenému z hlíny s příměsí místní břidlice a zdobenému na plecích řadou hlubokých oválných důlků; vnitřní strana je černá. (obr. 6 : 15). Tento typ vychází z tradic halštatských popelnicových polí a jeho výskyt pokračuje v pozdně halštatském horizontu (*Fridrichová* 1974, obr. 48—49; 51. — *Jansová* 1957, obr. 7. — *Pleiner* 1958, obr. 9). Mladší tvary, provázené již na kruhu vytáčenou keramikou, bývají výrazněji esovitě profilovány a mají zesílený nebo ovalený okraj (*Jansová* 1957, obr. 8—10. — *Soudská* 1966, obr. 15). Na plochých halštatsko-laténských hřbitovech jsou poměrně vzácné (*Šaldová* 1955, obr. 10. — *Beneš* 1969, obr. 17) a zdá se, že tam náležejí spíše do staršího horizontu.

Ze žlábků v sektoru F 10/1 byl vybrán i zlomek tenké šedočerné mísy se zataženým okrajem (obr. 6 : 14) a podobný zlomek byl nalezen i pod sutí na vnější straně (obr. 6 : 7). I když mísy s tenkým zataženým okrajem se občas vyskytnou i v pozdním halštatu (*Jansová* 1957, obr. 7; 17), černá hutná hlína, ze které byly naše mísy vyrobeny, a místo nálezu nad příkopem z pozdní doby bronzové uvádí v pochybnost jejich pozdně halštatské stáří.

Pod sutí vně palisády nalezený zlomek oranžové nádoby s poněkud zesíleným, vyhnutým okrajem (obr. 6 : 6) je blíže tvarem neurčitelný,

ale podle ostré hlíny a vypálení je pravděpodobně pozdně halštatský. V sektoru F 10/3 byl nalezen i zaobleně dvojkónický hliněný přeslínek (obr. 5 : 5), v sektoru F 6/2 pak zlomky od dna okrově žluté mísy z ostré slídnaté hlíny (obr. 6 : 9) a zlomek tmavohnědého, mramorovaně zdrsněného hrnce z podobné hlíny.

Již výše jsme se zmínili o některých keramických zlomcích z humózní hlíny mezi jižním a severním křídlem brány. K nim patří i tři spleené zlomky hrbolatě hladké, slabě tuhované černé nádoby z ostré, na lomu hnědé hlíny (přír. č. F 1461) a tři různé hladké, tuhované zlomky stěn neurčitelných nádob z podobné hlíny (přír. č. F 1468), nalezené v sektoru F 9/3. Blíže neurčitelné jsou i tři hnědošedé, silné zlomky nezdrsněné stěny (přír. č. F 1470) ze sektoru F 7/1, kde kromě toho byly nalezeny i tři zlomky oblého okraje a šest zlomků stěny černé, oboustranně tuhované mísy z ostré tmavohnědé hlíny (obr. 6 : 13). Jde o tvar hojný od pozdního halštatů až do pozdního latěnu, který se tam vzhledem ke stratigrafické situaci (cf. obr. 9) mohl dostat při výstavbě hrady s bastionem.

Ze sutí vně palisády v sondě F 10 byly kromě již zmíněných střepů získány 24 zlomky pěti různých nádob. Dva z nich, z ostré, dobře vypálené hlíny patří spodní části šedohnědé, nepravidelně vyhlazené stěny baňatého hrnce (přír. č. F 272), tři jsou z hladkých stěn různých nádob z jemné slídnaté, středně dobře vypálené hlíny (přír. č. F 386); 12 zlomků náleželo hrnci se strmou hladkou stěnou a plochým dnem (obr. 6 : 5), který by mohl být srovnán s hrnci nalezenými u brány A v Hrazanech (obr. 23 : 7). Další pět zlomků hnědošedé hladké mísy lomeně esovitého profilu (obr. 6 : 3) se druží k obdobným mísám z Hrazan (obr. 22 : 10; 26 : 8) nebo z Hoštic (*Motyková 1977*, obr. 4 : 9). Poslední dva zlomky (přír. č. 459) hladkých tmavohnědých stěn nádob z jemné hlíny jsou neurčitelné.

H r a d b a s b a s t i o n e m

Pro dobu existence této hrady máme jen zcela nedostatečný datovací materiál. Z drobné břidlicové drti před jejím lícem bylo vybráno v sektorech F 2/3 a F 9/3 jen po jednom zlomku stěn hladkých mís (?), které mohou být podle zpracování hlíny již laténské (přír. č. F 983, F 1450), ale tvarově jsou neurčitelné. Je však pravděpodobné, že teprve k hradbě s bastionem náležejí některé střepy z humózní hlíny v průchodu starší brány, nalezené v sektoru F 9/3, kde zdivo severního křídla brány s palisádou bylo úplně odstraněno. Jde hlavně o zlomek zesíleného, ven vyhnutého okraje nádoby pracované na kruhu ze žlutošedé jemné hlíny (obr. 6 : 10), který pochází z mísy nebo hrncovité nádoby. Na stejném místě bylo nalezeno i několik zlomků stěn v ruce pracovaných tuhovaných nádob (přír. č. F 1461, F 1468), o kterých není jisté, ke které stavební fázi náležejí.

Jen neurčitý terminus post quem pro výstavbu hradby s bastionem udávají nálezy z vrstev v tělese hradby. Patří k nim hlavně bronzová jehlice s roztepanou spirálovitě stočenou hlavicí (obr. 11 : 1), nalezená na sprašovitě hlíně ze starší předprsně v sektoru F 9/1. Podobné jehlice byly získány z pozdně laténského domu na Adámkově mýtě (*Motyková—Drda—Rybová 1978b*, 162, obr. 44) spolu se závěskem ze střední doby bronzové, které se tam dostaly asi z porušené mohyly, jichž je několik patrně v blízkém okolí. Tato jehlice je ovšem typ se širokým časovým i územním rozptylem a najdeme ji téměř po celé Evropě od střední doby bronzové až po mladý halštát (*Fridrichová 1974*, tab. XIV : b) a rozhraní halštátu s časným laténem (*Maurer 1976*, Taf. 4 : 8). Dva keramické zlomky, nalezené na povrchu téže vrstvy jsou podle tenkých stěn a hutné černé hlíny (přír. č. 1269) knovízské, ale s nimi nalezený zlomek stěny hnědé, navrch tuhované nádoby a zlomek spodní části velkého červenohnědého hrnce (obr. 10A : 4—5) — oba z ostré, dobře vypálené hlíny — jsou podle zpracování pozdně halštatské. Zlomek mísy se zataženým, šikmo dovnitř seříznutým okrajem (obr. 10A : 1), vybraný z kamenného tělesa bastionu v sektoru F 7/1, se jemně ostřenou slídnatou hlínou, hlazením a velmi dobrým vypálením rovněž hlásí do pozdního halštátu až časného laténu.

Z vrstvy 5, prof. č. 70 (starší stavební fáze hradby s bastionem) byl kromě dvou neurčitelných střípků získán zlomek červeného koflíku s ulomeným, přečnávajícím páskovým uchem (obr. 10A : 3). Jde o tvar, který vychází z mladohalštatských tradic, ale přetrvává až do starší doby laténské (*Rybová 1969*, 370, obr. 1 : 1). Nad porušeným vnitřním lícem kamenného jádra bastionu nalezený zlomek šedohnědého nehlazeného hrnečku s vodorovně seříznutým okrajem, hrubě hněteného z žl. hlíny, ostřené různobarevným pískem (obr. 10A : 2), náleží do pozdní doby bronzové.

Malou vypovídací hodnotu mají nálezy z destrukčních vrstev na vnější straně hradby, kde došlo nejen k sesuvům do příkopu, ale i k vícenásobným zásahům při stavbě pozdně keltského oppida. Destrukční vrstvy tam proto obsahovaly jak pozdně laténské střepy, tak i střepy knovízské. Nezdobenou hřebíkovitou hlavu bronzové jehlice z tohoto místa (obr. 11 : 2) můžeme přiřadit k mohylovým nálezům střední doby bronzové. O zlomku navrch tuhované nádoby trojitě členěného profilu s tenkými světlejšími povlakovými vrstvičkami (obr. 10A : 6) jsme se již výše zmínili.

Požárový horizont ze starší doby laténské

Vzhledem k charakteru horizontu získali jsme z něho relativně nejvíce nálezů, a to jak ozdoby z bronzu a jiných materiálů, tak i keramiku.

Z bronzových předmětů je pozoruhodná spona, nalezená při stěně pozdně laténské chaty 2, která požárový horizont prořala. Je to spona

se střechovitě lomeným lučíkem (obr. 15 : 1), typ, kterému u nás byla v poslední době věnována mimořádná pozornost jako prvku datujícímu nejstarší fázi našich plochých keltských pohřebišť (*Meduna 1965. — Čižmář 1970, 1975. — Budinský 1974. — Waldhauser 1977b, 1979*). České nálezy se soustřeďují hlavně v sz. Čechách, s nejvýraznějším nakupením v Podkrušnohoří (*Waldhauser 1977b, Abb. 11*). Relativně chronologickou pozici spony se střechovitě lomeným lučíkem nejlépe udává hrob VII/67 z Hostomic (*Budinský 1974, obr. 11 : 1—12*), který kromě ní obsahoval jak spony odvozené od drátěných spon marzabotských, tak i spony staršího duchcovského horizontu. Spony se střechovitě lomeným nebo obloukovitým lučíkem jsou rozšířeny od marnské oblasti až po západní okraj karpatské kotliny (*Kruta 1978, 157, pozn. 24*) a V. *Kruta (1978, 157, pozn. 25)* dobu jejich trvání odhaduje na asi 35 let. Terminus post quem pro jejich výskyt v severní Itálii je dán zánikem etruských pohřebišť, datovaným červenofigurovými vázami do 1. desetiletí 4. století (*Kruta 1979, 82, pozn. 15*).

Všechny dosud známé spony tohoto typu mají jemně profilovanou patku, jejíž střed tvoří vřetenovitě protáhlý článek; jejich lučík zdobí vají podélné řádky napodobeného filigránu, jemně rytý geometrický ornament nebo drobné vývalky. Výzdoba lučíku naší spony je členěna dvěma na sebe kolmými rýhami ve čtyři políčka střídavě vyplněná příčnými vroubkami a diagonální rýhou. Stejný rozvrh ornamentu, ale jinou výplň políček má neúplná spona z Horní Bučice na Kutnohorsku (*Čižmář—Valentová 1977, 180, obr. 2 : 5*), datovaná do stupně LB. Drátěná spona téhož typu byla nalezena i na Stradonicích (*Píč 1903, tab. III : 5. — Břeň 1964, 197*).

Z požárové vrstvy, profaté sz. stěnou pozdně laténské chaty 2, byl vybrán bronzový řetízek z kruhovitých nedovřených článků z drátu, jehož konce jsou poněkud rozšířeny (obr. 15 : 6). Části zcela stejného řetízku (obr. 15 : 3—4) byly nalezeny severovýchodně od této chaty v sektoru F 11/1 (přír. č. 612) a v sektoru F 12/1 (přír. č. F 458). Podobné hrubší nebo jemnější řetízky jsou běžné po celou dobu laténskou v různých funkcích. Ale ve spojitosti s výše zmíněnou sponou můžeme předpokládat, že řetízek původně spojoval pár stejných spon, jak je to časté hlavně v časně a starší době laténské (*Bretz—Mahler 1971, pl. 4—5, 147*), ale občas i daleko později (*Krämer 1971, Taf. 22, 24*). Příkladem ze stejného horizontu je řetízek na jedné sponě z nálezu v Mikulčicích (*Ludíkovský 1964, obr. 1*). U dalšího zlomku řetízku z nedovřených kroužků poněkud většího průměru (obr. 15 : 5) je pravděpodobně spíše jiné použití.

Bronzový lunulovitý závěšek s poškozeným otvorem na vrcholku má na jedné straně šikmé řady droboučkových vpichů (obr. 15 : 7), na druhé straně stejný počet šikmých nesouvislých linií. Vpichy i linie byly možná na lunule předkresleny jako rozvrh plánovaného, ale neprovedeného ornamentu, a proto lunulu můžeme považovat spíše za polotovár než za hotový výrobek. Z Čech známe jen vzdálené analogie,

a to podstatně menší, pravděpodobně lité závěsky na postranicích uzdu z Hořoviček (*Filip 1956*, 159, tab. VI : 1) nebo ze stradonického oppida (*Piř 1903*, tab. XII; XVI), z nichž asi některé rovněž zdobily koňské postroje. Naší lunule je svými rozměry bližší závěsek z hrobu 118 v Dürrnbergu (*Zeller 1978*, Taf. 221 : 26; 232 : 1), který má na vrcholu dvě ouška pro řetízky, jimiž je zavěšen na duté tyčince; na spodním vykrojeném okraji lunuly jsou stejnými řetízky připojeny tři závěsky. Celek zařazuje *L. Pauli (1978a, 269 sq.)* do různotvárné skupiny tzv. kultovních holí, které jsou rozšířeny od Rakouska přes Švýcarsko až do Itálie, Slovinska a Maďarska. Najdeme je v ženských a dětských hrobech, vybavených i dalšími předměty charakteru amuletů a často na nich bývají zavěšeny přívěsky, které samy o sobě také byly amulety. *L. Pauli (1978a, 273)* proto soudí, že nešlo o odznaky hodnosti či moci, ale spíše o předměty, které nosily ženy vyššího sociálního postavení při jakýchsi kultovních úkonech. Hrob 118 datuje *L. Pauli (1978a)* do nejmladšího úseku časného latěnu a o kultovní holi soudí, že je nejmladším nálezem svého druhu. Je ovšem třeba uvážit, zda některé pozdně laténské zdobené bronzové trubičky se řetízky, vykládané jako jehelníčky, ačkoliv v nich jehly na šití nebyly nikdy nalezeny (*Jacobi 1974, 59*), neplnily spíše funkci kultovních hůlek. U nás je známe např. ze Stradonic (*Piř 1903*, tab. XX : 28, 29) nebo z Hrazan (*Jansová 1959*, obr. 6 : 31). Nevíme, zda lunula ze Závisti byla určena pro tzv. kultovní hůl, koňský postroj či pro jiný účel, ale rozhodně jí můžeme přisoudit povahu amuletu, jemuž podobné byly používány dlouho a na širokém území. Dobře to ukazuje lunula z jihofrancouzského Entremont, na níž je aplikován reliéf utaté hlavy, plnící funkci gorgoneia (*Benoit 1955, 23, pl. V : 11*).

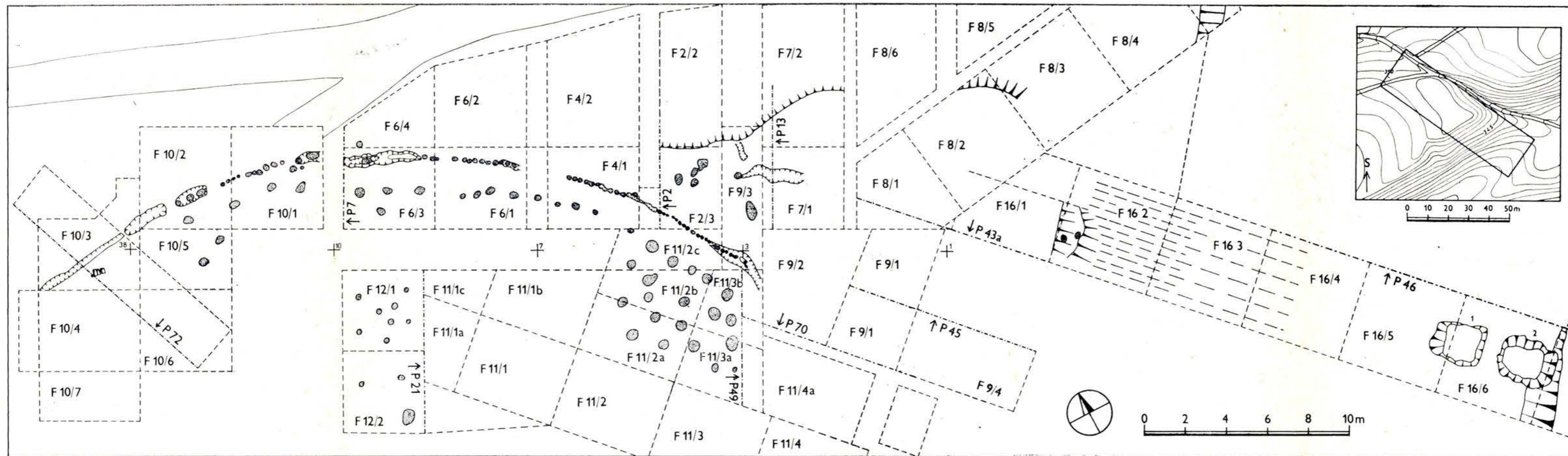
Zlomek sapropelitového kruhu (obr. 15 : 8) náleží k ozdobám nejhojnějším v mladších hrobech plochých keltských hřbitovů. Ale jak shodně konstatují *J. Břeň (1955, 24)* i *J. Filip (1956, 147)*, ojediněle se vyskytnou i v mladohalštatském prostředí (Bylany, Býčí skála) a sapropelitový kruh byl i v hrobě bojovníka v Želenicích (*Piř 1902*, tab. I : 4) se sponou, o které jsme již hovořili. Téměř kruhovitý průřez (9×7 mm) přiřazuje náš zlomek ke kruhům z pozdně halštatských a časně laténských knížecích hrobů nebo ze stupně LB 1 (*Rochna 1961*, Abb. 4 : 4), kdežto mladší kruhy mají průřez spíše čočkovitý nebo ve tvaru písmene D. Není proto důvodu, proč by kruh ze Závisti nemohl náležet téže době jako spona se střečovitým lučíkem.

S touto sponou byla nalezena perla z průsvitného kobaltově modrého, silně irisujícího skla se čtyřmi očky, jejichž zvětralé výplně — pokud jsou zachovány — mají bělavou barvu (obr. 15 : 2). Perly s očky jsou nejtypičtější ozdobou sklonku doby halštatské a začátku latěnu, podle *J. Filipa (1956, 150)* z rozhraní 5. a 4. stol. před n. l. Jsou rozšířeny po celé Evropě a jejich původ bývá hledán na Předním východě nebo v Egyptě (*Leontjevova 1971*). V Čechách jsou známy ze 79 lokalit; jde téměř vesměs o perly ze žlutého opákního skla se čtyřmi jedno-

duchými nebo dvojitými bělomodrými očky, kdežto modré perly se uvádějí (*Leontjevova 1971*) jen ze sedmi míst. Zdá se, že některé z nich představují mladší formu, která na rozdíl od víceméně válcovitých žlutých perel má při pohledu shora hranatější tvar, daný asi tím, že očka jsou na nich spíše přitavena než zapuštěna dovnitř. Taková je nejen naše perla, ale i dvě perly ze sídliště v Blatné (m. Blatná, inv. č. 577B, 598B), které podle doprovodné keramiky patří do latěnu C. Velká perla, kterou *J. L. Pič (1903, tab. VI : 39)* vyobrazuje ze Stradonic, má výčnělky obkroužené bělavými spirálovými „nitěmi“, čímž připomíná výzdobu některých skleněných náramků nebo turbanovitých perel (*J. L. Pič 1903, tab. V : 29—30; VI : 13, 18—19, 23, 32—36*). Modrá perla s bílomodrými očky z Hradiště u Blatné (*Siblík 1908a, 354, obr. 12 : 39*) z pozdně halštatského až časně laténského prostředí je oblá. Přetrvávání modrých perel s očky až do období oppid nasvědčují nálezy ze Starého Hradiska, které se však od běžných perel s očky liší trojbokým tvarem, vzniklým přitavením tří oček (*Meduna 1961, 52 sq., Taf. 12 : 2—5*). Není proto zcela jisté, zda perla z pozdně laténské chaty 2 je současná s požárovým horizontem nebo snad s chatou samotnou.

Z požárového horizontu bylo vybráno na 150 keramických zlomků. Z nich 22 je z jemné hlíny, vytáčené na kruhu a patří minimálně šesti různým nádobám. Jeden zlomek je z límcovitě ven vyhnutého okraje tmavošedé láhve s hluboce vleštěným žlábkem na horní straně (obr. 14 : 5). Zároveň s ním bylo nalezeno ještě 13 malých, na kruhu vytáčených střípků, ale tři z nich jsou buďto z misky na obr. 14 : 3 nebo z podobné misky, 10 jich nebylo možno tvarově určit. Okraj naší láhve rozhodně nemůžeme srovnávat s nálevkovitě rozevřenými, nezesílenými okraji českých časně laténských čokkovitých lahví (*Filip 1956, tab. XIV. — Soudská 1968, tab. II : 5*). Neshoduje se ani s okraji pravděpodobně mladších lahvovitých tvarů z Podkrušnohoří, i když je vzdáleně připomíná. Poněkud podobný je i okraj láhve z chaty 12 na předhradí Závisti (*Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 25 : 2*). Určitou oporu pro datování najdeme na pohřebišti v Dürrnbergu, kde podobné okraje s oběžnou rýhou na horní straně mají mladší čokkovité láhve z hrobů 6, 8, 10, 16/2 (*Penninger 1972, Taf. 5A—B; 9B; 17A*), které *L. Pauli (1978, Beilage 15)* řadí do svého stupně DII B 1a—c. Podobně i *F. Schwappach (1975, 112, Taf. 6)* konstatuje, že časně laténské zúžené okraje ve východní laténské oblasti začínají být na rozmezí LA a LB zdůrazňovány mírným zesílením a později i ovalením.

Ostatní zlomky na kruhu pracované keramiky patří mísám. Dvě z nich (obr. 14 : 2, 3), navrch černé, na vnitřní straně okrově žluté, mají šikmo ven vyhnutý zúžený okraj, který je u první odsazen od klenuté stěny, u druhé tvoří se stěnou esovitou linií. Tyto misky — na vnitřní straně často s kolkovaným ornamentem — jako např. v poněkud starší chatě 12 na východním předhradí (*Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 25*) jsou u nás od doby, kdy se jimi zabýval *W. Dehn*

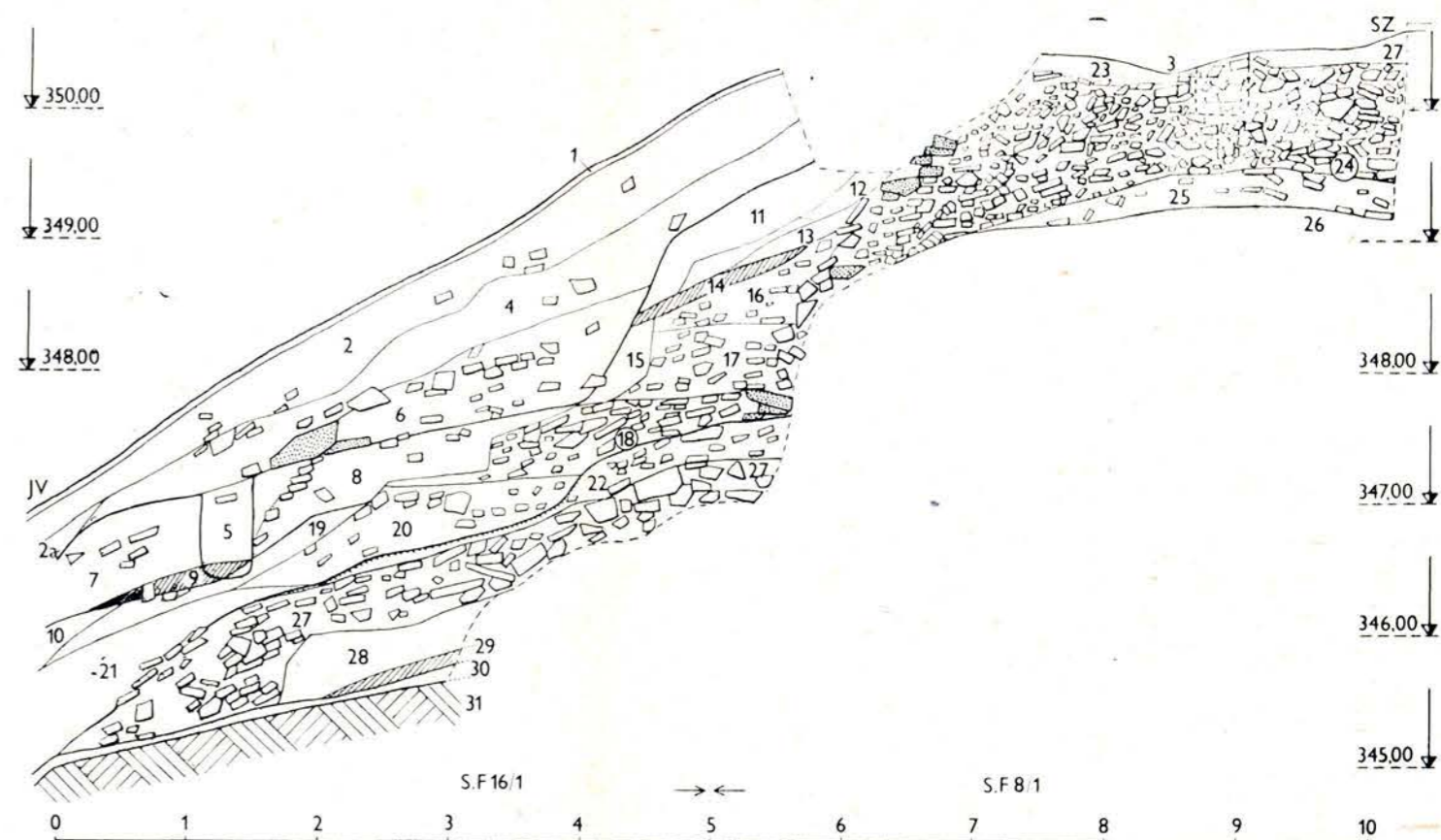

Závist, půdorys hradby s palisádou v IICI a sondy F 16.

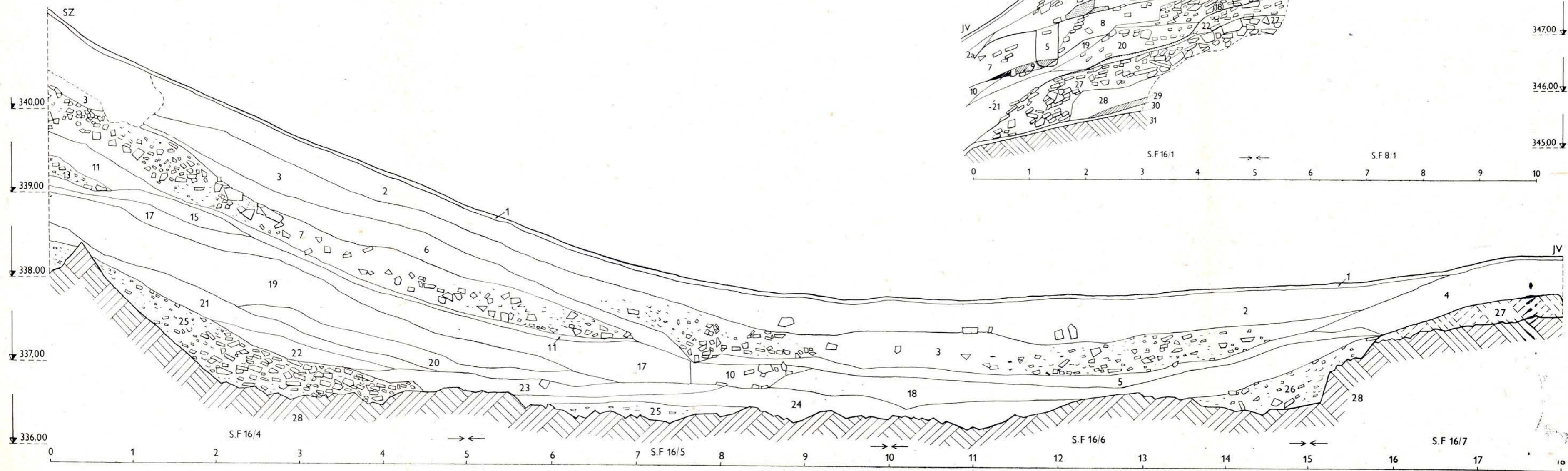
Příloha 2. Závist, profil č. 43a: 1 humus; 2 hnědožlutá hlína; 2a bělošedá hlína s kameny; 3 odkopaná vrstva pozdně laténského posledního opevnění; 4 našedlá hlína; 5 kúlová jáma nejmladší pozdně laténské hradby; 6 hnědožlutá hlína, na JV se zbytkem pozdně laténské zdi; 7 hnědá hlína; 8 šedohnědý násyp mladší střední (?) fáze pozdně laténské hradby; 9 šedohnědá hlína na bermě hradby starší (?) střední fáze hradby; 10 tmavošedá drť; 11 sytě žlutá spraš; 12 světle žlutá spraš; 13 břidlicová drť; 14 hnědošedá jílovitá hlína — povrch násypů nejstarší pozdně laténské hradby; 15 tmavohnědá hlína s drobnou drť; 16 šedá drť; 17 šedá hlína s drť; 18 tmavošedá hlína s vodorovnými kameny; 19 hnědožlutá hlína s drobnou drť; 20 červeně vypálená drť; 21 tmavošedá drť; 22 žlutohnědá, navrch načervenalá hlína s drobnou drť; 23 šedá hlína s drobnou drť; 24 hrubá drť; 25 rezavě žlutá šterkovitá hlína; 26 schodovitá úprava terénu z hnědožluté šterkovité hlíny; 27 žlutošedá hlína se šikmo ležícími kameny; 28 hnědožlutá hlína; 29 hnědošedá hlína; 30 žlutá písčité hlína; 31 skála.

Příloha 3. Závist, část prof. č. 46: 1 humus; 2 hnědožlutá hlína s drobnou drť; 3 tmavošedá, v příkopu až šedočerná hlína s hojnou drť; 4 hnědošedá šterkovitá hlína; 5 hnědožlutá hlína; 6 hnědošedá drobná drť; 7 šedohnědá šterkovitá hlína; 10 tmavošedá šterkovitá hlína; 11 hnědošedá šterkovitá hlína s lidskými kostmi; 13 tmavošedá šterkovitá hlína; 15 šedé břidlicové štepinky; 17 světle hnědé břidlicové štepinky; 18 hnědošedá šterkovitá hlína; 19 tmavošedé břidlicové štepinky; 20 světle šedé břidlicové štepinky; 21 světle hnědožlutá hlína; 22 žlutohnědé břidlicové štepinky; 23 žlutohnědá spraš s drobnou drť; 24 hnědožlutá spraš; 25 břidlicová drť; 26 našedle žlutá šterkovitá hlína; 27–28 skála. Vrstvy 8–9, 12, 14, 16 jsou zastoupeny jen v nevyobrazené sz. části profilu.

PŘÍLOHA 2

PŘÍLOHA 3

(1951), nazývány braubašskými. Ovšem naše „braubašské“ mísy se od mís z Braubachu v Porýní liší nejen tvarem a výzdobou, ale i vyšším stářím; spolu s jinými nádobami z této lokality představují pozdní fázi západní kolkované keramiky (Joachim 1977. — Schwappach 1977, 180). Bylo by proto vhodnější nazývat typ, ke kterému patří i naše zlomky, mísami s nízkým odsazeným okrajem a klenutou stěnou a termín „horizont braubašského zboží“ (Waldhauser 1977a) nahradit termínem „horizont kolkované keramiky“. Prototypy misek s nízkým odsazeným okrajem se začínají objevovat již před výskytem kolkovaného ornamentu (Soudská 1966, 564. — Koutecký 1975, obr. 3. — Waldhauser 1977a, obr. 7) a hojně jsou pak v časném laténu, kdy mívají vnitřní kolkovanou a kružítkovou výzdobu (Waldhauser 1977a, obr. 9). V laténu B, do kterého přežívá i jejich kolkovaná výzdoba, dostávají profilaci vodorovnými žebry (Waldhauser 1977a, obr. 14), nebo se jejich okraj více vyklání a je případně mírně zesílen. Misky z požárového horizontu se jednoduchým profilem a zúženými okraji blíží spíše časně laténským exemplářům, jaké obsahovala keramika z vrstvy nad mladším opevněním a z velkého domu na Adámkově mýtě (Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 21 : 4; 23 : 3). Dva žluté zlomky jiné mísy (obr. 14 : 1) se profilem podobají právě popsáním mísám, ale liší se od nich tím, že největší zesílení neleží v místě přechodu okraje do stěny, ale přímo při ústí. Podobně zesílené okraje se sice najdou i na mísách s vnitřní kolkovanou výzdobou (Jansová 1957, obr. 18), ale jak konstatuje L. Pauli (1978, 325), je takovéto zesílení — alespoň na Dürrenbergu — příznačné až pro časnou fázi DII B, čili pro LB 1.

Do skupiny mís s odsazeným okrajem a klenutou stěnou náleží zlomek silného dna tmavě hnědošedé mísy s omfalem (obr. 14 : 4). Dno je ploché a místo kolkovaného ornamentu obíhá na vnitřní straně kolem omfalu slabě vleštěná linie. Podobné linie nacházejí sice hojnější uplatnění až v mladolaténském prostředí (Koutecký—Venclová 1979, obr. 11 : 17a), ale v jihočeských žárových hrobech je najdeme již v časném laténu, např. v Hradišti u Blatné (Siblík 1908a, 346, obr. 6 : 12) nebo v Chlumu-Bezdědovicích (Siblík 1913a, 141, obr. 1 : 9).

V ruce pracovaná keramika (přes 125 zlomků) pochází nejméně ze 45 exemplářů. Převažují zlomky hrnců, ale celý profil nebylo možno sestavit ani v jednom případě a jen málo jich bylo možno tvarově určit. Tři zlomky jsou ze dvou různě velikých hrnců z ostré, dobře vypálené hlíny, s ven vyhnutými, oble zesílenými okraji a hladkými kónickými hrdly (obr. 14 : 6—7). Ke stejnému tvaru by mohly podle materiálu a vypálení náležet zlomky strmých, většinou hnědých až šedočerných, hrbolatě drsných, nebo svisle přetřených stěn (přír. č. F 595, F 605, F 611—612, F 695, F 1192) a dva zlomky od den hrnců, z nichž jeden měl reparační otvor v hrbolatě drsné stěně (obr. 14 : 14; přír. č. F 588). Hrdla těchto hrnců se pravděpodobně spojovala se stěnami v ploše esovité linii, zjištěné na zlomcích plecí (přír. č.

F 1227, F 1242). — Tvar esovitě profilovaného hrnce s oble zesíleným okrajem (obr. 14 : 11—12; přír. č. F 314), klenutou stěnou (obr. 14 : 13; přír. č. 1242) a nízkou položenou výdutí neodsazenou od dna (obr. 14 : 19; přír. č. F 614, F 578) je doložen 25 zlomky ze čtyř kusů. Mají tmavohnědý až černý, hrbolatě hladký povrch a jsou slaběji vypáleny. Jde o tvar, u něhož asi převládala šířka nad výškou a který se asi podobá hrnci z mohyly u Zichova (Šaldová 1971, 70, obr. 69 : 8), nalezenému spolu s uzavřeným kruhem se třemi uzlíky, a hrnci ze Štichova (Čujanová—Jílková 1977, obr. 5 : 1), který doprovázela časně laténská kolkovaná keramika a zlomek mísy s úzkým žebírkem pod okrajem (Čujanová—Jílková 1977, obr. 5 : 2—3).

Dalšímu tvaru — soudku — náleží dva tmavohnědé zlomky se šikmo dovnitř seříznutým okrajem (obr. 14 : 8—9). Okraj menšího je silněji zatažen a na vnitřní straně rozšířen, stěna je hrbolatě drsná; větší je vně hrbolatě hladký. U třetího zlomku (obr. 14 : 10) příslušnost ke stejnému typu není jistá, jelikož jeho zaoblený okraj je spíše dovnitř nakloněn než zatažen. Soudek je tvar velmi dlouhodobý a zjistili jsme jej i v podloží hradby s palisádovým lícem. Ze sídliště v Radovesicích jej vyobrazuje J. Waldhauser mezi nádobami z horizontu časně laténské kolkované keramiky (1977a, obr. 9). Na sídlišti v Tuchlovicích, datovaném částí spony do duchcovského horizontu, podobné soudky (Šneidrová 1955, obr. 13) mají okraj zúžený a nikoliv šikmo dovnitř seříznutý.

39 hrubých zlomků pochází ze 14 mís, jejichž tvar však bylo možno určit jen v polovině případů. Jedním kusem je zastoupena černošedá, kdysi tuhovaná, esovitě prohnutá mísa z ostré, dobře vypálené hlíny (obr. 14 : 22). I když nevíme, jaký byl její okraj, přece bychom v ní mohli vidět ruční napodobení na kruhu vytáčených misek z téhož horizontu.

Tmavohnědá klenutá mísa s poněkud zesíleným, vně odsazeným okrajem a hrbolatě hladkou stěnou (obr. 14 : 15) vychází z tvaru klenutých rozevřených mís (varianta 8a v Hrazanech — např. obr. 21 : 3; 22 : 1) a zesílením okraje prozrazuje znalost vytáčené keramiky.

Mísy se slabě zataženým okrajem mají v požárovém horizontu několik variant. Dvě z nich, černé a vyrobené z jemné hlíny, měly oblý okraj a klenutou stěnu; jedna byla navrch slabě vodorovně podrásána (obr. 14 : 16), druhá (přír. č. 605), byla hladká. Podobné mísy se vyskytly i v předoppidálním materiálu v Hrazanech (obr. 22 : 5; 19; 23 : 10) a dlouho se vyskytují i ve východních Čechách (Rybová 1969, 379). — Dvě slabě zatažené mísy z ostré dobře vypálené hlíny mají vodorovně na vnitřní stranu rozšířený okraj a strmou, asi kónickou stěnu (obr. 14 : 17—18). Analogický okraj najdeme v Hrazanech na klenuté míse (obr. 28 : 5) a na míse s kónickou stěnou (obr. 28 : 4) i v Počeradech na rozevřené kónické míse v objektu s kolkovanou keramikou (Koutecký—Venclová 1979, obr. 17 : 15). Mísy se strmou kónickou stěnou (bez ohledu na podobu okraje) se vyskytují i v jiných

časně laténských objektech a udržují se i v objektech poněkud mladších (*Budinský 1974*, tab. II : 6).

Další mísa, zachovaná v pěti zlomcích, má slabě zatažený okraj na vnitřní straně zesílený a na jeho vnější straně stopy černého nátěru; vnější strana je hladká, vnitřní slabě podrásaná (obr. 14 : 21). Toto podrásání připomíná rozevřenou klenutou mísu z Hrazan (obr. 22 : 1), pro oblé zesílení vnitřní strany okraje najdeme analogie v objektu 1/67 v Počeradech (*Koutecký—Venclová 1979*, obr. 9 : 15—16), který podle žebrovaně profilovaných vytáčených mís a podle kontinuálního lístkového ornamentu na vnější straně jedné z vytáčených nádob (*Koutecký—Venclová 1979*, 86, obr. 9 : 2) náleží do mladšího horizontu kolokované keramiky; černý nátěr je sice v časném a starším latěnu vzácný, ale jak ukážeme při rozboru keramiky z Hrazan, není jen výlučně mlado- až pozdně laténským znakem.

Zvláštním případem je hmotná hnědá mísa s kónickou stěnou a svislým, silným, při ústí dovnitř zataženým okrajem (obr. 14 : 20); ostrá slídnatá hlína je na lomu červenohnědá, stěny na obou stranách hrubě vyhlazeny. V časném a starším latěnu pro ni neznám analogií a kdyby šlo o jeden a nikoliv o šest zlomků, nalezených kromě toho v sektoru F 11/2b, kde násypy kryjící požárový horizont nebyly porušeny mladšími zásahy, domnívala bych se, že jde o mladší intruzi. Podobný profil se totiž vyskytl v chatě s doklady mincování v příkopu před bránou (*Jansová 1974*, Abb. 11 : 10, 13) a příbuzné tvary jsou běžné i v mladších vrstvách oppida v Hrazanech. Od mísy z požárového horizontu se však tyto mísy liší nezesílenými okraji a většinou i hloubkově zdrsňenými stěnami. Mísu z požárového horizontu je proto třeba považovat spíše za prototyp, ze kterého se vyvinuly mlado- až pozdně laténské mísy dvakrát zalomeného profilu.

Nález z mladších vrstev

Kromě nálezů, získaných přímo z předoppidálních horizontů, pocházejí z mladších vrstev a objektů i drobné předměty a keramické zlomky, které se tam dostaly ze starších horizontů.

Z drobných předmětů si zaslouží pozornosti především polovina kroužku z bezbarvého průhledného skla s protaženými bublinkami. Kroužek byl stočen z oblé tyčinky o průřezu 3—6 mm a měl vnější průměr asi 3 cm (obr. 11 : 3). Ležel v hloubce 20 cm v pozdně laténském násypu. Podobné kroužky, vyrobené z čirého nebo světle modrého skla a použité jako závěsky na nákrčních kruzích, jsou čistě západním typem, jehož hlavní oblast rozšíření sahá od Champagne až po horní Rýn a horní Dunaj (*Haevernick 1975*, 63 sq., obr. 1). Jsou datovány na sklonek pozdního halštatu a jejich nejvýchoďnějšími nalezišti byly až dosud Heuneburgischen a Steinsburg v Durynsku. V Čechách je to první nález svého druhu a je významným dokladem styků Závisti se západ-

ním světem. Nejde však o nejuvýchodněji položený nález, protože relativně tenký kroužek o průměru 2 cm, stočený z bezbarvého skla, se vyskytl i na Starém Hradisku (*Meduna 1970*, Taf. 12 : 6). Způsobem výroby z tyčinky, jejíž přesahující konce jsou jakoby na sebe nalepeny, se zcela liší od hladkých pozdně laténských kroužkovitých perel a naopak se shoduje se západními pozdně halštatskými kroužky, pro které je příznačný dobře rozeznatelný „šev“. Snad to byla „starožitnost“ sebraná a znovu používaná obyvateli oppida.

Pro oppida neobvyklým nálezem je i soudkovitá perla z medově hnědého jantaru, dlouhá 2 cm (obr. 11 : 9). Byla sice vybrána z výplně chaty, přistavěné na nároží jižního křídla brány ke kamennému líci nejmladší pozdně laténské hradby, ale její původ a primární použití je daleko starší. Jantarové perly se sice vyskytly i na oppidu ve Stradonicích (*Pič 1903*, 42, tab. VII : 64—68), ale tři z vyobrazených kusů jsou stlačeně kulovité, jeden válcovitý a jen jeden pravděpodobně soudkovitý. Z jiných našich oppid mi jantarové soudkovité perly nejsou známy. Na Starém Hradisku sice zlomky jantaru — odpad při výrobě šperků — náležejí k nejčastějším nálezům, ale hotové jantarové výrobky jsou tam vzácné (*Meduna 1970*, sq.) a soudkovitá perla tam zatím chybí. V Čechách soudkovité a kulovité jantarové perly byly v mohyle 3 v Těšínově, polesí Sedlská, navršené z kamenů a podle nákresu *B. Dubského* (1949, 194 sq., obr. 6) ve středním až pozdním latěnu porušené. K původnímu pohřbu z pozdního halštatu asi náležely kromě perel dvě miniaturní nádoby (*Jansová 1962b*, obr. 10 : 3—4) a zlomky dvou klenutých misek (*Dubský 1949*, obr. 7). Soudkovité jantarové perly jsou běžné v náhrdelnicích mladšího a pozdního halštatu, a proto je uvádím jen z nejznámějších lokalit: Magdalenenberg (*Spindler 1975*, 255, Abb. 20), Asperg-Grafenbühl (*Zürn 1970*, Taf. 25 : 20), Heuneburg (*Maier 1959*, 196, Taf. 34 : 3). Na Dürrenbergu jsou rovněž omezeny výlučně na dobu halštatskou (*Pauli 1978*, 140), takže i naši perlu je třeba zařadit do tohoto období, do horizontu hradby s palisádovým lícem. — Jantarové předměty se vyskytly i na akropoli. Zlomek perly neurčitelného tvaru byl nalezen v příkopu na sv. straně akropole (*Motyková—Drda—Rybová 1978a*, 285, fig. 3 : 4), oblá perla ležela na pozdně laténské cestě v jz. části akropole (*ibid.*, 303, fig. 25 : 13) a z pozdně laténské vrstvy pod dlážděním v sektoru A 28/4 byl získán trojúhelníkovitý závěsek s nedokončeným vrtem (*ibid.*, 304, fig. 29 : 1). Jeho tvar ukazuje na vztah k bronzovým a železným závěskům z horizontu předcházejícího hradbu s palisádovým lícem u brány D. Na témže místě byl nalezen i proužek bronzového plechu stejně vysekávaný (*ibid.*, fig. 29 : 6) jako jeden z proužků od brány D. Bylo by proto možné, že u obou uvedených předmětů z akropole jde o nálezy v sekundární poloze.

V jedné kulové jámě na vnitřním konci jižního křídla pozdně laténské brány byl nalezen necelý lineárně zdobený lučík a ploše bubínkovitá patka železné spony, která jemně profilovaným zobáčkem připo-

míná stylizovanou hlavičku vodního ptáka (obr. 11 : 4). Zachycovač a část lučíku při spirále chybí. Lze však předpokládat, že lučík — až na odlišnou výzdobu — se podobal lučíku spony z neznámého naleziště v Čechách (Filip 1956, obr. 12 : 1. — cf. Motyková—Drda—Rybová 1977, 293). Ještě podobnější naší sponě je spona z Kirchheimu u Stuttgartu (FS XX, 23 sq., Abb. 12). Také další analogie pro asymetrický, loďkovitě klenutý lučík — spona z Grabenhäuseru (Uenze 1964, 87, Abb. 4 : 3) — byla nalezena v jz. Německu. Příbuznou lineární výzdobu nesou i masívní lučíky spon s ptačí patkou z Lochensteinu (Bersu—Goesler 1924, Abb. 4 : 5) a ze Sulzbachu u Norimberku (BVbl 22, 1957, 172, Abb. 38 : 2). Také české spony s ptačí hlavičkou jsou bronzové. Dvoudílné mají samostřílovou konstrukci a V. Kruta (1975, 11 sq.) je klade na začátek časného latěnu. Jednodílné spony z Tajanova a z Hradiště u Blatné jsou poněkud mladší (ibid., 13). Lineární výzdoba lučíku spony z hrobu VIII v Hradišti je ukončena palmetovým motivem (Janšová 1977, obr. 1a) a rozmnožuje skromný počet vegetabilních motivů v Čechách.

Zajímavé analogie pro naši sponu jsou z nejmladší fáze lužického pohřebiště Kietrz u Głubczyc v Horním Slezsku (Gedl 1979, 65, Taf. XXXVIII : 13; XL : 3). Jsou to železné spony tzv. kowalovického typu s loďkovitým, lineárně zdobeným lučíkem a ploše bubínkovitou patkou v podobě stylizované ptačí hlavičky. Jsou asi napodobením západních vzorů a jejich zjednodušená výzdoba i materiál napovídá, že jde o mladší výrobky z konce stupně LA. M. Gedl (1979) je datuje do 5.—4. století před n. l.

Rovněž z jedné křulové jámy na vnitřním konci jižního křídla pozdně laténské brány je zlomek vytáčené tmavohnědé, vývalky členěné vázy s kolkou z dvojitého půlobloučku a dvojitého kroužku (obr. 10B : 4). Nejde o kontinuální ornament, jaké zdobily časně laténské nádoby nízkého lahovitě tvaru (Linksfeiler 1978, Taf. 5), ale o jednotlivě nebo ve skupinách rozmístěné kolky ze stupně LB (Penninger 1972, Taf. 8 B : 5; 10 B : 2; 25 A : 6). Rovněž vývalkovitým členěním se náš zlomek přibližuje relativně mladým tvarům (Filip 1956, 192, obr. 56 až 57) a není jej možno datovat časněji než do latěnu B, případně i později.

Dva na kruhu vytáčené zlomky jsou z násypů nad kamenným bastionem. První je ze světle hnědé mýsy s rozevřeným, poněkud zesíleným okrajem, odsazeným od klenuté stěny (obr. 10B : 2), druhý z podobné hnědé mýsy s hluboce vleštěnou rýhou kolem omfalu (obr. 10 B : 1). Nedostatek kolkovaného ornamentu u druhého zlomku a zesílený okraj u prvního je ve shodě s datováním vývojové etapy mís z požárového horizontu (obr. 13 : 2—4).

Z mladších násypů nad bastionem pochází i zlomek stěny hrnce s plošnou výzdobou z mělkých důlků (obr. 10 B : 3). Podobná výzdoba z důlků, vrypů nebo kolků je zvláště příznačná pro časný latěn a vrátíme se k ní ještě při rozboru keramiky z Hrazan. Zde jen připome-

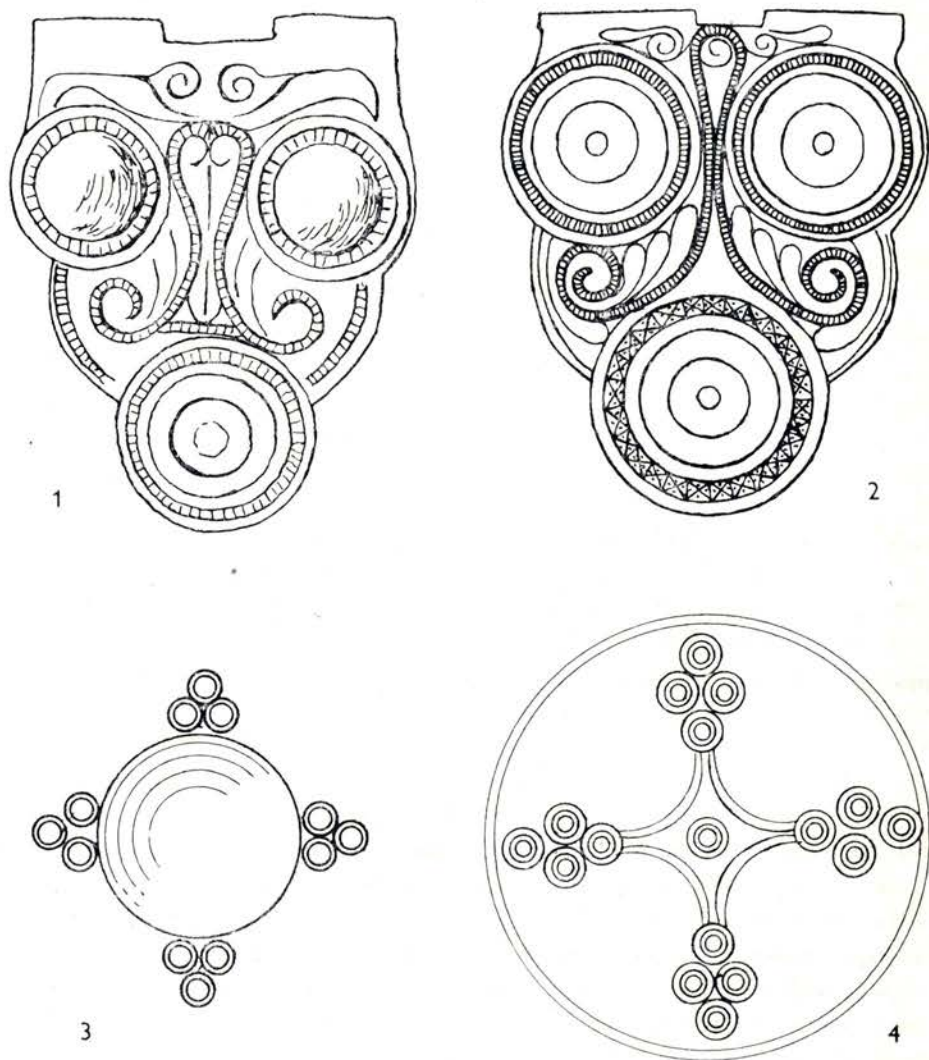
neme, že je i v keramice nad mladším opevněním Adámkova mýta (*Motyková—Drda—Rybová 1977*, 286, fig. 25 : 1).

Za severním křídlem pozdně laténské brány v soudobé kulturní vrstvě byla nalezena část vybíjeného bronzového plechu s lesklou tmavozelenou patinou. Jen na třech místech, vyznačených na kresbě silnější linií, se uchovaly původní okraje (obr. 11 : 7). Plech je v obou směrech plochý a dole se rozvětjuje ve dvě ramena. Výzdobu tvoří lyrovitě proti sobě položené, široce vytepávané úponky, které se stáčejí ve dvě smyčky. V nejširší části smyček je po jedné plastické pukličce vroubené kroužkem, které působí dojmem očí. Užší části smyček vyplňují drobné pukličky, které také doprovázely vnější strany úponek, tvořící patrně i dole smyčky nebo závitnice. Větve úponek, vycházející vzhůru z nejširšího místa smyček, se lyrovitě stáčely okolo ornamentu, jehož střed tvořila větší puklička se dvěma vybíjenými kroužky. Středový ornament obklopovaly čtyři skupiny ze tří pukliček (z horní skupiny se uchoval jen nepatrný zbytek). Vnější úhel mezi větvemi úponek vyplňovaly dva na bázi spolu spojené lístky a mezi nimi další puklička.

Z jiných českých pozdně keltských oppid mi není znám ani jediný podobný předmět. Na Moravě pak dvě obdélníkovitá plechová kování ze Starého Hradiska svými vybíjenými rámečky s oblouky, které člení plochu v políčka s lidskými maskami (*Meduna 1961*, Taf. 1 : 10—11) jen vzdáleně připomínají naše kování. Další plechy z téže lokality (*ibid.*, Taf. 2 : 9—11, 15) mají jen vybíjené pukličky s plastickými rámečky. Proužek bronzového plechu ze sídliště v Breisach-Hochstetten na horním Rýnu (*Stork 1975*, Abb. 5) zdobí řada pukliček, větší puklička s plastickým lemem, přímočará žebírka a závitnicové úponky v podobě motivu „yin-yang“, typického pro mladší fázi plastického stylu (*Kruta 1975*, 78 sq.). Rovněž jen technika toreutické práce spojuje náš plech s falérou z oppida Heidetränk v Taunusu, zdobenou obloučky (*Müller—Karpe, A. und M. 1977*, Abb. 3 : 11), které ostatně připomínají plastickou výzdobu mís z Braubachu (*Joachim 1977*, Abb. 18).

Vytepávaný rostlinný ornament se v Čechách vyskytl jen na kováních z Čížkovic (*Filip 1956*, obr. 13 : 1—2; tab. XX : 1—2), která V. Kruta (1975, 38; 1976, 121) datuje do druhé třetiny 4. století před n. l. a jejichž vznik hledá ve sféře vlivu severoitalských keltských dílen. Kompozičně relativně nejbližší je rytý ornament na bronzové destičce z Chlumu u Rokycan (*Kruta 1975*, fig. 4 : 2), na níž tečkování do jisté míry připomíná drobné pukličky našeho plechu. Úponky na destičce z Chlumu podle V. Kruty vznikly rozvinutím motivů některých prolamovaných zápon marnské oblasti, jejichž původ leží nejspíše v atestinském okruhu, který koncem 5. století před n. l. zasáhl svým vlivem jak marnskou oblast, tak i východnější krajiny, v nichž destička byla vyrobena. Také lyrovitě seskupení rozvětvených rytých úponek na pochvě meče z Dražiček u Tábora (*Filip 1956*, 156, tab. X : 2—3), datované k polovině 4. století před n. l., jen vzdáleně připomíná kování

od brány D, odlišné i technikou provedení. Vybíjené pukličky jsou i na známých falérách z Hořoviček [Filip 1956, 273, tab. VI], zásadní rozdíl je však v tom, že pukličky na falérách tvoří jen obruby vlysů s maskami a výplň mezi nimi, kdežto na našem kování jsou větší pukličky základním prvkem, kolem něhož byly úponky komponovány. V tom se kování do jisté míry shoduje s lícními chrániči keltských přilbic, jejichž kalota je ostatně často zdobena vytepávanými úponkami [Jacobsthal 1944, Nr. 140, 142—144, 147, Pl. 78—85. — Kruta 1978]. Většina lícních chráničů těchto přilbic má trojlaločný tvar s velkými plastickými medailóny. Medailóny tvořily centrální motivy, často v podélné ose doplňované visutými lyrovitými kalichy se spirálovitými,

Obr. 19. 1—2 výzdoba lícních chráničů přilbic podle P. Jacobsthala, ECA 144—145; 3—4 schémata vnitřní kolkované výzdoby mís podle D. Linksjeilerové 1978.

ven vyhnutými konci (obr. 19, 1—2). Tyto doplňkové ornamenty bychom mohli srovnat s předpokládaným původním tvarem našeho plechu, který snad byl také aplikován na lícním chrániči přilbice. Jeho výrobce patrně dobře znal přilbice s těmito doplňkovými ornamenty, nepracoval však přímo podle vzoru, ale asi jen z paměti, a tyto doplňkové ornamenty vtělil do rozvětveného tvaru dolní části chrániče. Způsob jeho připojení ke kalotě sice neznáme, ale pro upevnění plechu na podložku z jiného materiálu musíme v horní části předpokládat, právě tak jako na rozvětvené dolní části, medailónkové prvky s nýty.

Jinou doplňkovou výzdobu má lícní chránič přilbice z hrobu 18 v Montefortinu (*Schaaff 1974*, Abb. 31 : 1), na němž jsou mezi medailóny tři pely s vepsanými palmetami a kolem medailónů i na okrajích řady drobných pukliček, tedy další motiv z našeho plechu. Podobnou doplňkovou výzdobu má i lícní chránič přilbice z Belé Cerkve ve Slovinsku, nalezené s členěnou sponou spojené konstrukce (*Deschmann 1883b*, Abb. 66—67). Lícní chránič této přilbice neuvádím jako oporu pro datování, ale proto, že se od ostatních chráničů trojlaločného tvaru liší rozšířením spodní části a podobá se tím našemu plechu.

Pro datování plechu ze Závisti je významný hlavně střed jeho výzdoby — kruh obklopený čtyřmi skupinami pukliček. Toto schéma je velmi blízké vnitřní kolkované výzdobě mís (obr. 19 : 3—4), kde skupiny několika kroužků bývají symetricky rozmístěny okolo omfalu nebo na styčných bodech oblouků na dně (*Linksfeiler 1978*, Taf. 2 : 8; 3 : 3, 5; 5 : 4. — *Budinský 1974*, obr. 4 : 8, 9). Těžiště výskytu tohoto ornamentu leží v Podkrušnohoří a *D. Linksfeilerová* (1978, 91, 96; Abb. 7) jej zařazuje do 2. horizontu kolkované keramiky, tj. do 2. poloviny 4. století před n. l. Také na Dürrenbergu jsou podobné misky datovány do stupně LB 1, podle *L. Pauliho* (1978, 330, 424, Tab. 23) do doby okolo r. 350 před n. l. Podle toho nebyl náš plech vyroben před polovinou 4. století před n. l., přičemž místo jeho vzniku bychom mohli hledat nejspíše v Podkrušnohoří, kde se soustřeďuje i nejstarší horizont plochých keltských hřbitovů (*Waldhauser 1977a*, Abb. 11). Řemeslník, který jej vyrobil, však pravděpodobně znal keltské přilbice severní Itálie, jejichž ohlasem je rozvrh výzdoby našeho plechu.

Za zmínku stojí také část nožky bronzové figurky, nalezená v tmavé vrstvě na spodní šterkové úpravě cesty u vnitřního konce severního křídla brány starší střední fáze opevnění oppida. Má zachovanou délku 20 mm a tvoří ji tenké „lýtko“ o průměru 3 mm, odsazené od 5 mm dlouhé spodní části (obr. 11 : 11), která mohla být buď zvířecí tlapkou nebo lidským chodidlem. Druhá z možností je pravděpodobnější, jak ukazují bronzové lidské figurky ze Stradonic (*Pič 1903*, tab. XX : 33; XXV : 9). Tlapky nebo kopýtko zvířecích figurek jsou vyjádřeny odlišně (ibid., tab. XX : 20—21, 25—26). U první z uvedených stradonických lidských figurek již J. L. Pičovi byla nápadná její podoba s antropomorfními závěsky západokeltské oblasti, které se ve funkci amuletů objevují od pozdního halštatu v severním Württember-

sku a přilehlých oblastech (Pauli 1975, 38, Abb. 13). Jedním z nejznámějších příkladů jsou mužské figurky z časně laténského knížecího hrobu v Reinheimu (Keller 1965, Taf. 26:19—20), ale obyčej dávat do hrobu tyto závěsky přetrvává i do stupně LB (Pauli 1978, 54). Defektní stav bronzové figurky z brány D a místo jejího nálezu nám ovšem brání rozhodnout o jejím chronologickém zařazení.

Z nekovových předmětů nalezených v sekundární poloze je třeba připomenout mléčně bílou, zploštěle kulovitou skleněnou perlu o průměru 9 mm, sebranou na dně sondy F 13, kam vypadla ze stěny sondy za zimního období (obr. 11:10) a zlomek sapropelitového kroužku vejčitého průřezu o průměru 35 mm (obr. 11:8) z pozdně laténské vrstvy v sondě F 14 za severním křídlem brány. Pokud jde o perlu, analogie k ní můžeme uvést z akropole Závisti (Motyková—Drda—Rybová 1978a, 284, fig. 22:9) nebo ze Stradonic (Pič 1903, tab. VII), zdá se však, že mléčně bílé perly se jinde v mladolaténském prostředí nevyskytují a že tento celkem vzácný typ je třeba spojovat nejspíše s časnou dobou laténskou (cf. hrob 77/3 a 77/4 na Dürrnbergu — Haevernick 1974, 143).

Rovněž sapropelitový kroužek se vymyká z nálezového obsahu našich oppid (Břeň 1955, 23), i když sapropelitové kruhy patří např. na oppidu v Manchingu k běžným nálezům. U nás podobné malé černé kroužky, které samy o sobě nejsou citlivým datovacím prvkem, najdeme nejspíše v hrobech z mladšího úseku latěnu B (Filip 1956, 145 sq.). Bezvýznamné nejsou ani dva zlomky kamenných skulptur, nalezené v druhotné poloze u brány D. Jedním z nich je ucho lidské hlavy, druhý je část listovitého útvaru, tzv. „rybího měchýře“; oba dokládají význam Závisti jako kultovního střediska a k jejich rozboru se vrátím až na jiném místě.

Příkop před bránou D

Z bohatých nálezů z příkopu lze s předoppidálním obdobím spojit jen keramiku ze sprašovitě vrstvy 24 prof. č. 46 (příl. 3). V ní na předním místě stojí černá láhev s prohnutým hrdlem a baňatým, visle žlábkovaným tělem, navrch tuhovaná, na vnitřní straně žlutá (obr. 16:1). Její zlomky, rozptýlené v sektorech F 16/5—6, bylo možno rekonstruovat jen v kresbě. Dva zlomky ze spodní části podobné, ale bez tuhování vně leštěné láhve byly nalezeny na témže místě (přír. č. F 1057).

Lahvovité nádoby, časté v pozdním halštatu až časném latěnu, mají bohatou škálu tvarů, které V. Šaldová (1971, 78 sq.) pro pohřebiště v Nynicích rozdělila na čtyři skupiny. Naše láhev se shoduje s 1. skupinou, která je základem inventáře jihočeských žárových hrobů (Šaldová 1955), objevuje se ve středočeské cítolibské skupině i v sz. Čechách (Soudská 1969a. — Beneš 1969), ojediněle překročí Krušné hory (Coblentz 1956, Abb. 8—10) a vyskytne se i v nejmladší fázi horákovské

kultury na Moravě (Šolle 1955, obr. 13 : 7; 14 : 1, 7). Jednou z variant 1. skupiny lahví z Nynic jsou tvary se svisle nebo šikmo žlábkovanou výdutí. Jejich územní rozšíření se zhruba kryje s výše uvedenou oblastí a na Moravě k nim náležejí i některé nádoby z knížecího pohřbu v Býčí skále (Nekvasil 1969, 48, tab. 3). Obdobné dolnorakouské láhve (Maurer 1976, Taf. 3 : 2. — Engelhardt 1976, Abb. 8) jsou průvodními nálezy datovány do pozdního halštatu až časného laténu. České hrobové nálezy, provázené kovovými předměty, jsou převážně pozdně halštatské: V mohyle v Kladrubech u Rokycan sloužila šikmo kanelovaná láhev (výjimečné je její ucho) jako popelnice ve známém pohřbu s vozem (Filip 1956, 267, obr. 75), v Dobšicích u Blatné byla nalezena v hrobě bojovníka s kopími a součástmi koňského postroje (Siblík 1909, obr. I, II), v dodatečném pohřbu v mohyle 53 na Hájku u Štáhlav ji provázely třmenovité náramky (Jílková—Rybová—Šaldová 1959, obr. 46) a také v Kocelovicích na Blatensku (Siblík 1908b, obr. 13) je rámcově datována třmenovitými náramky, perlami s očky a zlomkem spony se zdviženou čtvercovitou patkou, zdobenou úhlopříčnými zářezy (ibid., obr. 18). Hradišti nad Závistí je místně nejbližším hrobovým nálezem torzo podobné láhve z Prahy-Modřan (Slabina 1968, 247 sq., obr. 1), nalezené spolu s keramikou pozdně halštatského vzhledu.

Hrnce jsou ve vrstvě 24 zastoupeny jen málo výraznými zlomky stěn nebo den, jako je zlomek strmé šedohnědé stěny a zlomky dna velkého, hrbolatě hladkého hrnce (obr. 16 : 4) nebo dva černé, silné zlomky hlazené stěny (přír. č. F 1057) a zlomek žlutohnědé, hrbolatě hladké, silné stěny velkého hrnce neurčitelného tvaru, vyrobeného z jemně plavené, dobře vypálené hlíny (přír. č. F 1007). Zlomek dalšího žlutohnědého hrnce má na vnější straně slabě vhlazené linie (obr. 16 : 5).

Jediný zlomek, který bezpečně náleží míse (obr. 16 : 2), má vodorovně seříznutý okraj a hladkou klenutou stěnu. Byl nalezen v sektoru F 16/6, odkud je také větší množství drobných lístkovitě rozpukaných střípků z černé hladké klenuté stěny, které bylo možno jen zčásti slepit (obr. 16 : 3). Vnitřní strana není hlazena a jsou na ní hluboké rýhy; jemně plavená hlína je špatně vypálena. Horní část nádoby chybí a není vyloučeno, že tyto zlomky pocházejí také z láhve.

Z cisteren v sondě F 16 byly získány jen tvarově neurčitelné střípky z jemné hlíny, dva oblázky (přír. č. 1016) a nehotový kulovitý přeslen z bělavé horniny (opuky?), zdobený oběžnými rýhami a na obou stranách s nedokončenými vrty (obr. 11 : 6) a hrudka vypálené hlíny (přír. č. F 1056). Podobná, ale větší koule z kamene byla nalezena v doprovodu jehlice se spirálovitě stočenou hlavicí v sídlištní jámě v Etzmannsdorfu v Dolních Rakousích spolu se šikmo kanelovanou lahví a s mísami s vnitřní tuhovanou výzdobou (Maurer 1976).

V zemině vyházené ze sondy F 18 na SV od sektorů F 16/5—6 byla nalezena část náramku z hladkého bronzového drátu, ukončeného kruhovým očkem (obr. 11 : 5). Je to jeden z hlavních typů laténu A (Pauli 1978, 159), který se v Čechách dočkává ještě rozhraní se stupněm LB,

jak ukazuje jeho společný výskyt se sponami se střešovitým lučičkem (*Waldhauser 1977*, Abb. 10 : 1, 11). Mohl by proto být současný jak s hradbou s bastionem, tak případně i s požárovým horizontem.

Pevnůstka vně příkopu

Z vrstev, do nichž nepronikly pozdně laténské zásahy, bylo získáno jen pár drobných keramických zlomků. V násypu v sondě F 22/2 v hloubce 80 cm byl nalezen malý zlomek černé, navrch tuhované nádoby z jemně ostřené, dobře vypálené hlíny (přír. č. F 2126), tvarově neurčitelný. Čtyři malé keramické zlomky (přír. č. 2145) byly vybrány z násypů pod hloubkou 80 cm. Z nich jeden, neurčitelného tvaru, je z nádoby, vytočené na kruhu z jemné žlutavé hlíny, navrch černé, hladké. Další zlomek z plecí menšího, leskle černě natřeného hrnce s kónickým hrdlem, odsazeným od ploše klenuté stěny, byl rovněž vytočen na kruhu z poněkud ostřejší hlíny (obr. 16 : 9). Třetí je ze stěny popelavě šedého hrnce, pracovaného v ruce z jemně ostřené tvrdě vypálené hlíny, a poslední z černé, silné stěny mísy (?) je také pracován v ruce z ostré tmavošedé, dobře vypálené hlíny a je po obou stranách hrubě vyhlazen. I když jsou to více než skromné nálezy, přece bezpečně dokládají, že pevnůstka byla nasypána až v době laténské a je pravděpodobně současná s hradbou s bastionem.

Ve žluté písčité hlíně (sektor F 20/2) v nadloží humózní hlíny pod pevnůstkou byl nalezen jen drobný neurčitelný střípek (přír. č. F 2184), z humózní hlíny na skále byly vybrány kromě šesti oblázků rovněž jen zcela malé střípky. V sektoru F 20/1—2 humus na skále obsahoval dva střípky, které jsou podle hutné černé hlíny knovízské (přír. č. F 2180); v sektoru F 20/6 byly z humózní hlíny vybrány dva malé zlomky silné stěny nádoby, navrch červené, na lomu tmavošedé, z ostré, dobře vypálené hlíny, a dále malý zlomek hnědě oranžové stěny hrnce s povrchem připomínajícím hloubkové zdrsnění, z ostré, dobře vypálené hlíny (přír. č. F 2178). Datování této keramiky se pohybuje v rozmezí pozdní doby bronzové až pozdního halštatu, právě tak jako u zlomků z humusu v sektoru F 20/7 (přír. č. F 2185). Patnáct drobných zlomků z tohoto místa patřilo hnědočervenému hrnci, pracovanému v ruce z ostré hlíny a špatně vypálenému. Hrncel měl tenký okraj a slabě sevřené hrdlo (obr. 16 : 7), pod kterým je řádka úzkých vrypů nehtem a ploché žebro, oddělené rytou linií od řídkce svisle rýhované stěny (obr. 16 : 6). Další zlomek je od dna oranžově hnědého hrnce z ostré písčité hlíny, na lomu a na vnitřní straně šedé (obr. 16 : 8). Ke svisle rýhovaným hrncům se vrátíme při rozboru keramiky z Hrazan, ovšem tamní svisle rýhované hrnce (obr. 22 : 16; 31 : 3) mají odlišnou stavbu i okraj. Zlomky rýhovaného hrnce ze Závisti okrajem připomínají spíše hrnce z pozdní doby bronzové v Plané—Radné (*Šaldová 1977*, obr. 9 : 13, 15).

II. Hrazany

1. Terénní situace a rozptyl nálezů

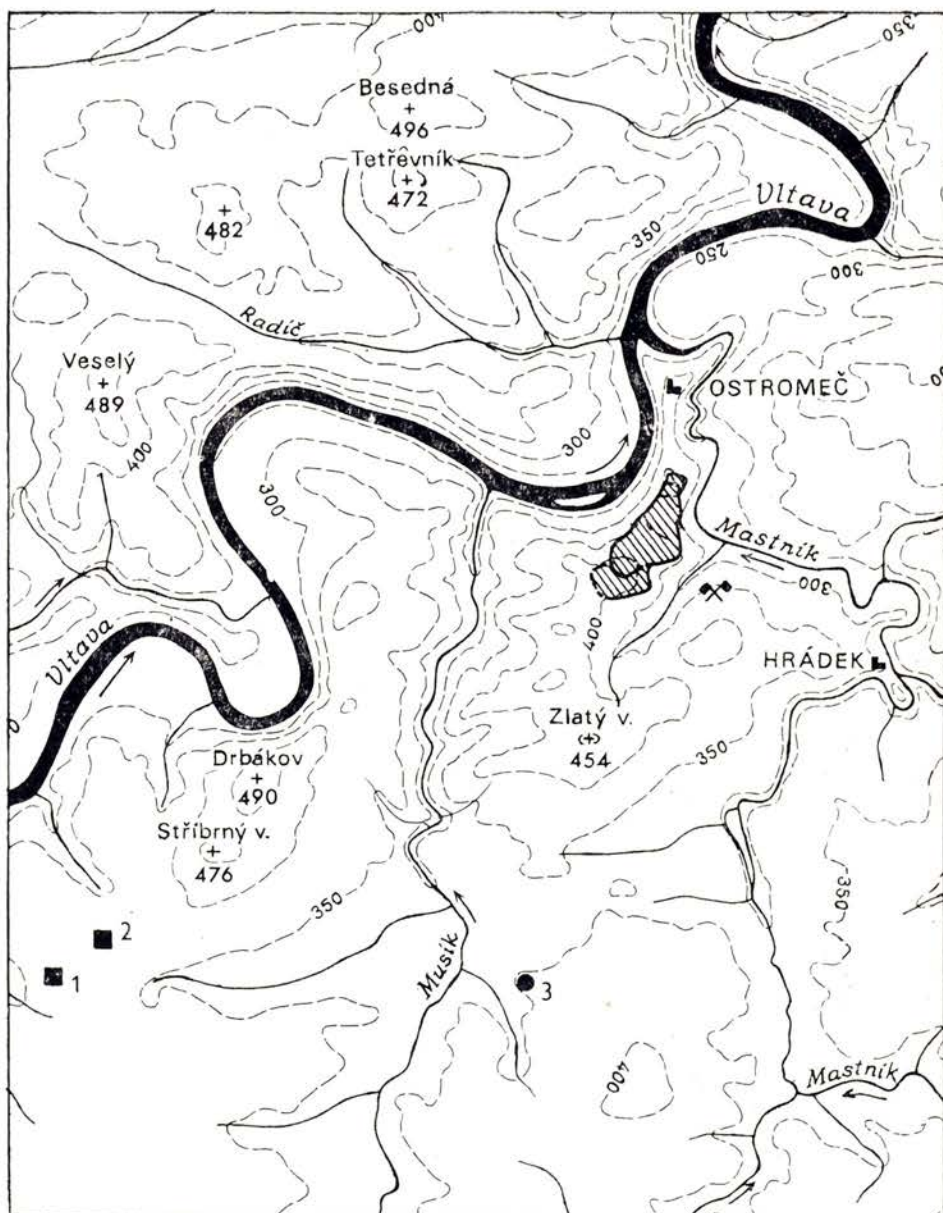
Při výzkumu oppida v Hrazanech v letech 1951—1963 byla na četných místech nalezena pozdně halštatská keramika, která — i když představuje jen malou část nálezového fondu — ukazuje, že terén pozdně keltského oppida byl již dříve osídlen. Rozptyl nálezů nám pomůže určit charakter tohoto osídlení.

Pro stavbu oppida bylo využito nejširší části ostrohu mezi hlubokými údolními Vltavy a potoka Mastníku s jeho levobřežním přítokem, potůčkem, který pramení východně od osady Hrazany (obr. 20). Vnitřní část oppida, protáhlý trojúhelník s utatými rohy, má výměru 30 ha a zaujímá sedlo mezi kopcem Doubí (431,80 m) a kopcem Červenkou (377,70 m). Opevnění přitom sbíhá na Července i Doubí na obě strany od nejvyšších bodů ostrohu, což je situace zcela odlišná od způsobu opevnění našich halštatských až časně laténských hradišť, která zaujímal vrcholky kopců nebo menší ostrohy jako uzavřená opevnění elipsovitého nebo polokruhovitěho tvaru (*Maličský 1950, 36*). Jejich rozloha, nebereme-li v úvahu Hradiště nad Závistí, zdaleka nedosahovala výměry vnitřního areálu hrazanského oppida. Kromě toho na žádném ze zkoumaných míst opevnění nebylo ani stopy po opevnění starším než oppidum. Proto opevnění staršího hradiště — kdyby tam existovalo — by bylo třeba hledat na jiných místech.

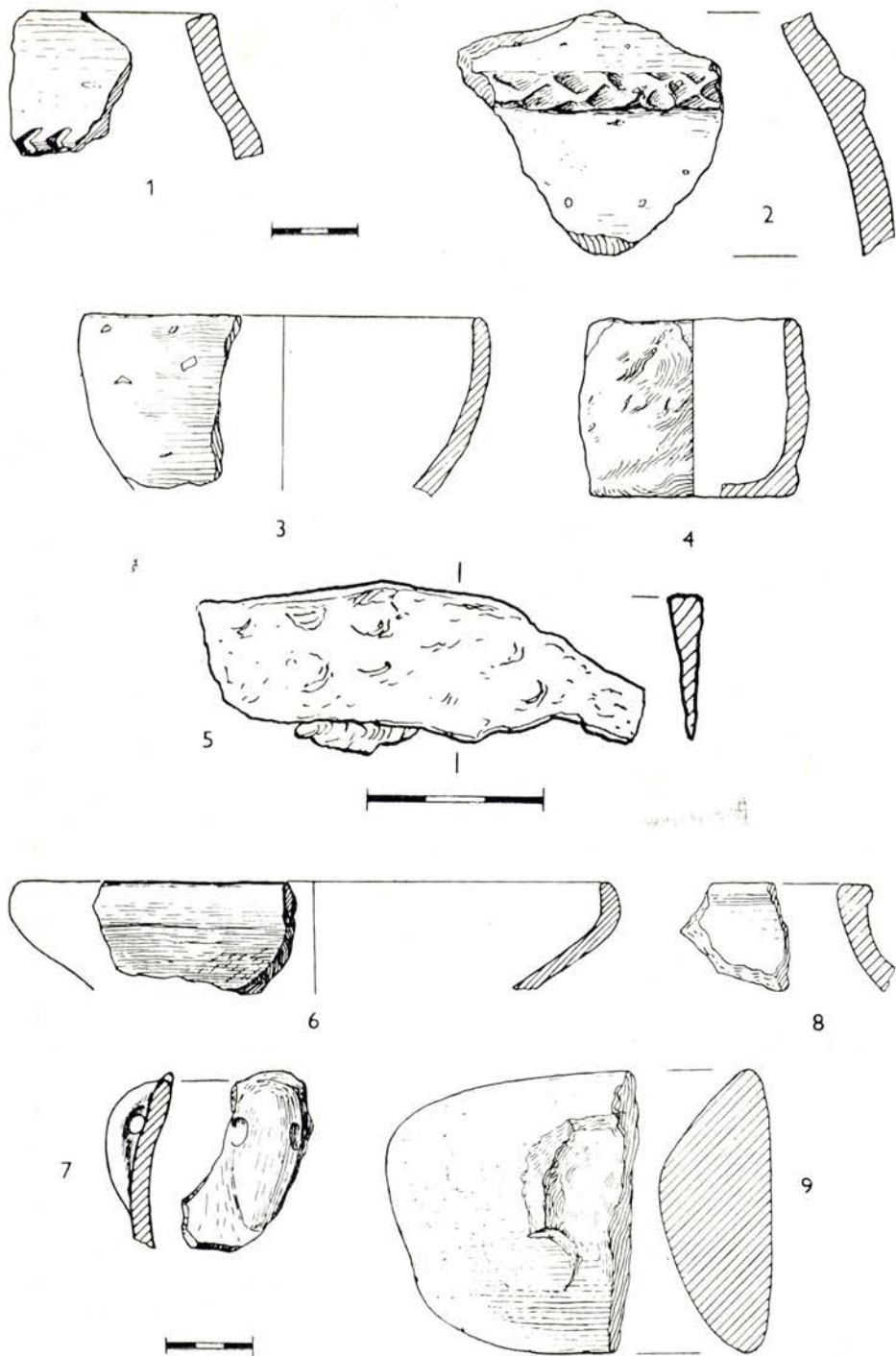
Situaci hradiště na izolovaném kopci by mohla odpovídat jen sv. část oppida, kopec Červenka (tab. VIII : 2) na SZ vymezený srázem nad Vltavou, na S krátkým úsekem valu severního předhradí s branou F. Na bránu F, kterou i dnes prochází vozová cesta z Hrádnice na Ostromeč, navazuje vysoká mez na okraji cesty, která pak v polokruhu o průměru 300 m obtáčí Červenku na vrstevnici 345 m. Na straně obrácené do oppida sz. konec meze nedosahuje až k okraji oppida. Charakter a stáří opevnění u brány F nebyly ověřeny výzkumem, ale sondy z r. 1961 zjistily, že vysoká mez vznikla ze svahové hlíny za staleté orby a že kryje pouze pozdně laténské sídelní objekty. Severní strmý svah kopce byl málo vhodný pro osídlení a nepatrný počet pozdně halštatských nálezů, získaných při rozsáhlém výzkumu ostatních svahů v letech 1959—1962, nesvědčí o intenzivnějším využití pro osídlení.

Středověká tvrz na vrcholku Červenky podle výzkumu z r. 1962 zničila stopy veškerého staršího osídlení. Pouze při výzkumu brány B mezi vnitřním areálem a severním předhradím oppida byly získány

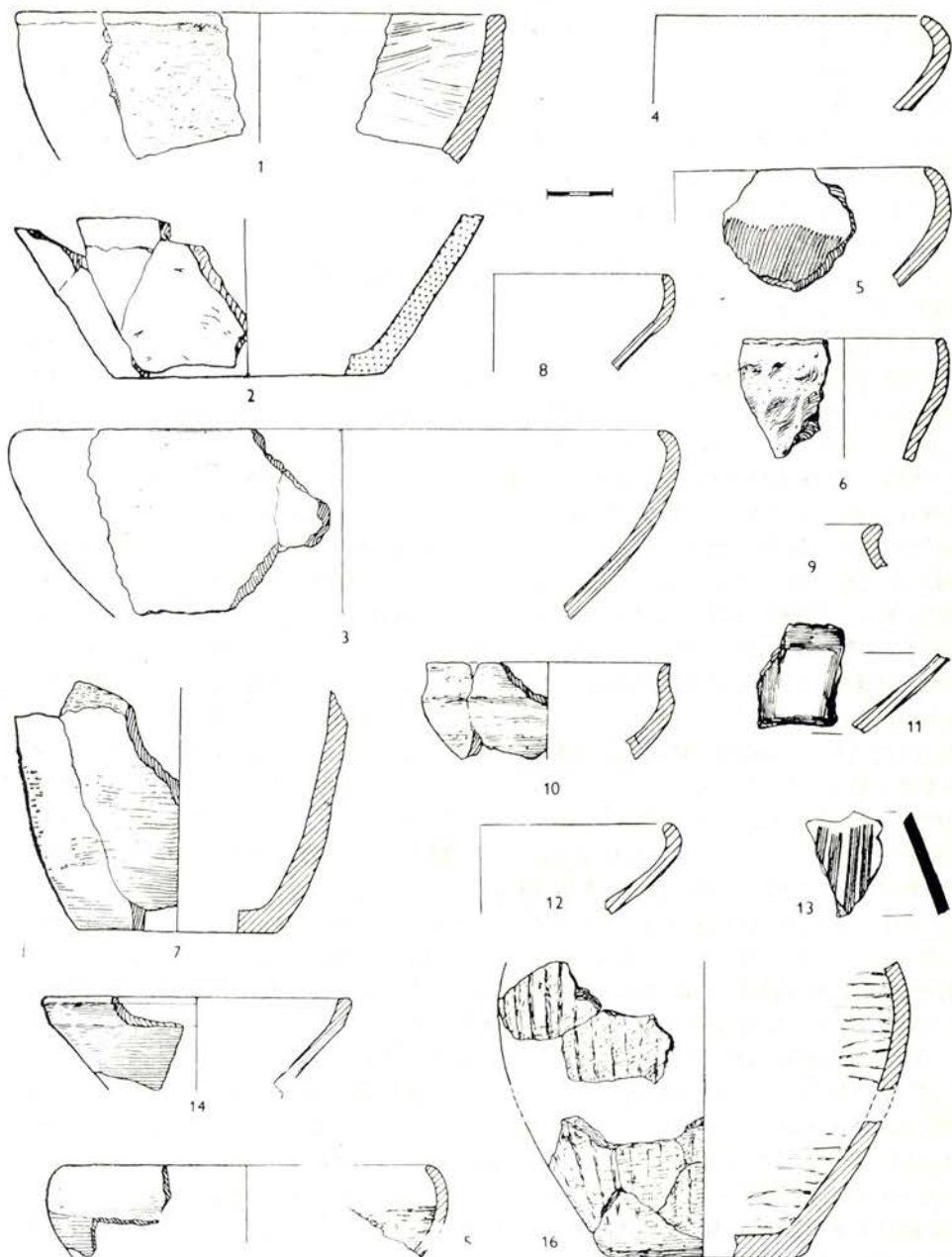
ojedinelé nálezy pozdně halštatské, přimíšené k nálezům oppidálního charakteru pod destrukcí starší hradby v jejím východním křídle (obr. 21: 1—2) a z vrstev za tímto i západním křídlem brány (obr. 21:3—5).

Obr. 20. Hrazany, okolí oppida: 1—2 Křepenice, 1 sídliště na parc. č. 350; 2 sídliště v obci; 3 Nalžovice-Nová Ves, mohylky.

Obr. 21. Hrazany, 1–6 nálezy od brány B; 7–9 z pozdně latěnských objektů na Července; 5 železo; 9 kámen.

Obr. 22. Hrazany, keramika od brány A; 1–11 násypy u palisád podél cesty v bráně nejstarší a střední fáze opevnění brány; 12–13 pozdně laténské sídelní objekty; 14–15 destrukce nejmladší hradby brány a pod ní; 16 objekt pod pozdně laténskou cestou.

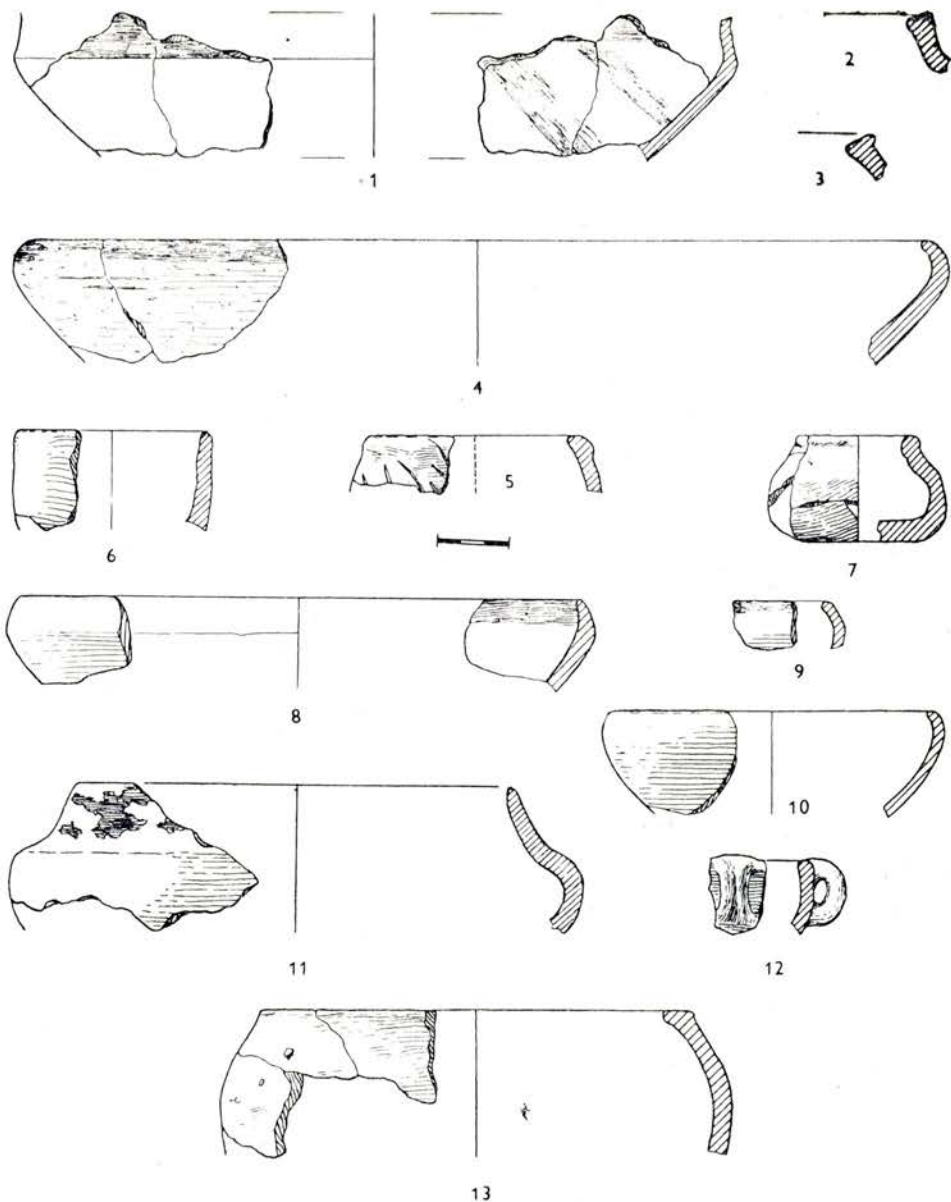
Pozdně laténské objekty jižně od brány byly až na jediný ne zcela bezpečně pozdně halštatský zlomek tuhované mísy (přír. č. 9/59–153) bez nálezů z tohoto časového úseku. Též v pozdně laténských objektech na svazích obrácených dovnitř středního úvalu oppida byly nale-

zeny většinou jen chronologicky pochybné zlomky oboustranně tuhovaných mís. Jde o objekty 10/61 (přír. č. 15/61—106, 107, 111, 168, 181), 15/62 (přír. č. 8/62—203), 20/61 (přír. č. 15/61—363), 22/62 (přír. č. 8/62—204, obr. 21 : 6; přír. č. 8/62—298) a objekt 23/62 (přír. č. 8/62—203, 286). V objektu 21/62 byl nalezen i zlomek hrnce a kamenného drtidla (obr. 21 : 8—9), v objektu 12/61—62 zlomek nádoby se svislým výčnělkem (obr. 21 : 7) a z objektu 10/61 byl kromě zlomků tuhovaných mís získán i zlomek v ruce pracované stěny hrnce z tuhé hlíny (přír. č. 15/61—291).

Druhá alternativa pro lokalizaci pozdně halštatského hradiště — kopec Doubí — je nepravděpodobná již proto, že předpolí nejvyššího místa tvoří jen mělký úval, převýšený na Z straně Zlatým vrchem (454 m) a veškeré sondy tam byly bez pozdně halštatských nálezů.

Ani u brány A, kudy sestupovala cesta k Vltavě, nebylo zjištěno starší než oppidální opevnění, ale v bohatém mlado- až pozdně laténském nálezovém materiálu byla přimíšena keramika pozdně halštatského charakteru (obr. 22). Nejvíce těchto keramických zlomků bylo získáno z násypových vrstev u palisád, které byly odkryty podél cesty na vnitřní straně nejstarší a střední fáze brány oppida (obr. 22:1—11). Ojedinele se vyskytly spolu s mladšími nálezy v sídelních objektech 2/52 (přír. č. 505/52), 3/52 (obr. 22 : 12), 4/54 (obr. 22 : 13), 6/54 (přír. č. 187/55) i v destrukci nejmladší hradby (obr. 22 : 14; přír. č. 484/52) a v kulturní vrstvě pod nejmladší hradbou (obr. 22 : 15). Výskyt pozdně halštatských keramických zlomků u brány A lze vysvětlit tím, že pro stavbu hradeb oppida byl odkopán terén na vnitřní straně, se starším osídlením mladolátenským i s pozdně halštatskými objekty. K těmto pozdně halštatským objektům náležela i jáma, odkrytá pod cestou z nejstarší a střední fáze hradby. Tento objekt, původně asi čtvercovitý, měl ploché dno zahloubené do zvětralé skály v délce 1,50 m a maximální hloubku 20 cm. Jeho z. strana byla odkopána při hloubení žlabu pro kůly v lici nejmladší hradby, takže z jeho šířky zbylo jen 0,80—1,00 m. Vyplňovala jej tvrdě ulehlá, místy načervenalá rezavě hnědá dř, z níž byly vybrány zlomky hrnce (obr. 22 : 16). Na objekt dosedala kulturní vrstva v trase cesty a nad ní 20—30 cm silná vrstva světlé hlíny, vyrovnávající terén pro stavbu nejmladší čelní zdi. Vzhledem ke světlé výplni objektu a jeho nálezové chudobě je jeho interpretace nejistá.

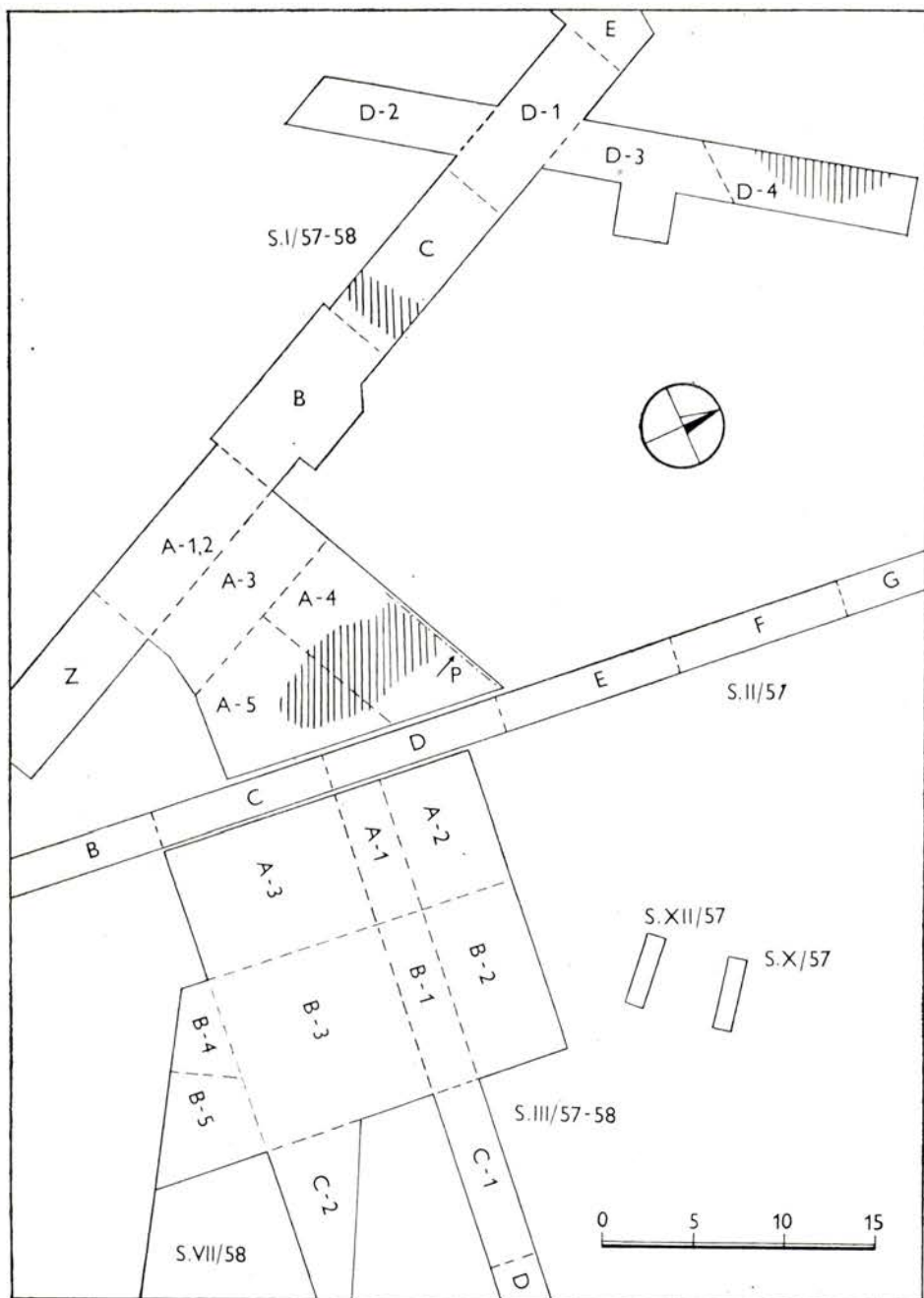
Valná většina pozdně halštatských nálezů se soustřeďovala ve středním úvalu oppida, u dnešního statku Hrádnice. Úval, chráněný od S Červenkou a od SZ zvýšeným okrajem sedla, má podobu široce k JV otevřené kotliny. Prameny v jejím středu a výhodné mikroklima lákaly k osídlení již od paleolitu. Dokládají to četné nálezy kamenných artefaktů z druhotných poloh a pozdně neolitická keramika české chamské skupiny i porůznu roztroušené zlomky nádob štítarského typu z pozdní doby bronzové. Hustá zástavba pozdně laténskými oplocenými dvorci až na výjimky téměř úplně zničila starší sídelní horizonty,

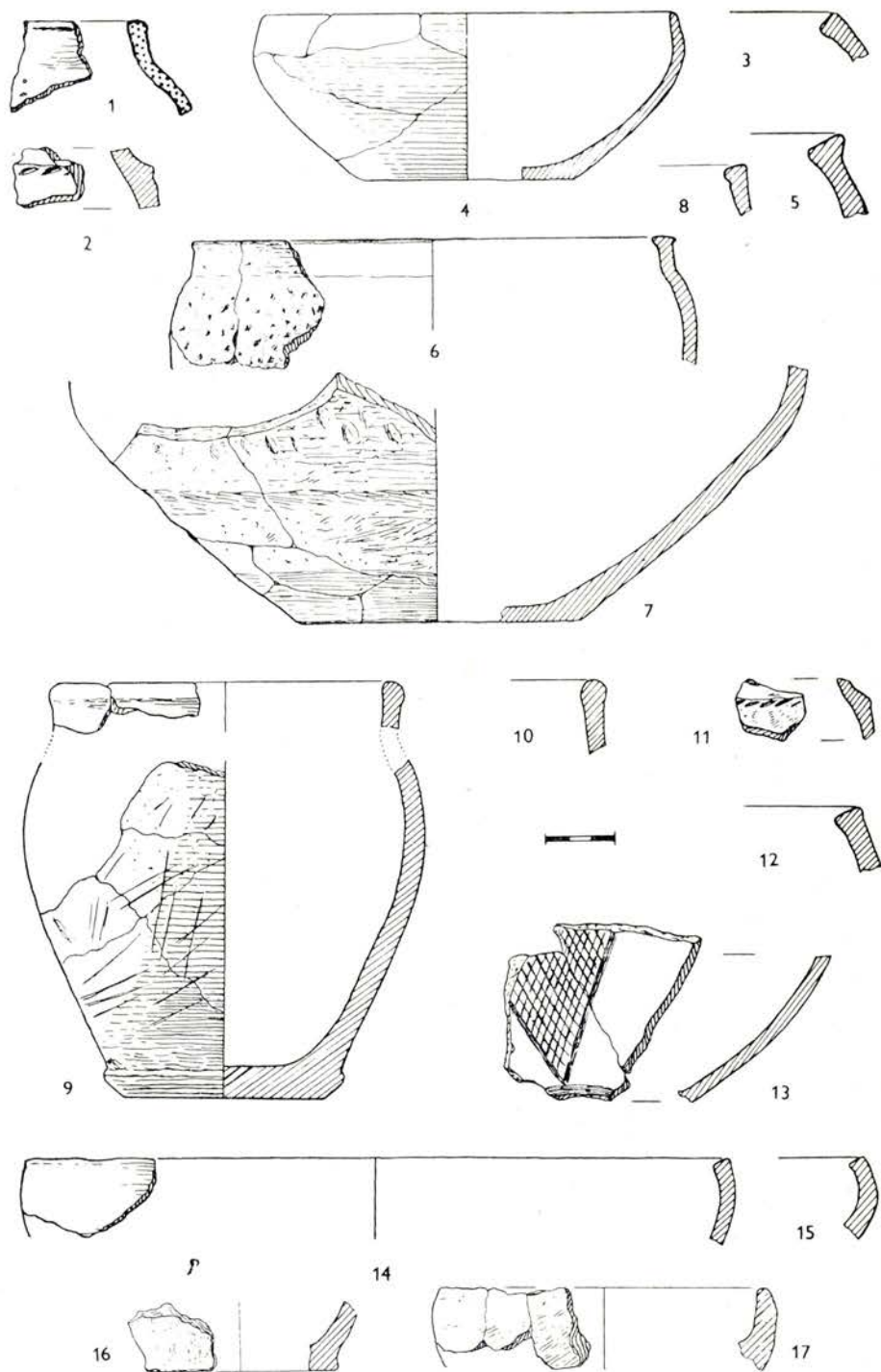
Obr. 23. Hrazany, keramika z druhotných poloh v pozdně laténských dvorcích I, II jižně od cesty k bráně C.

takže většina pozdně halštatského materiálu pochází z druhotného uložení.

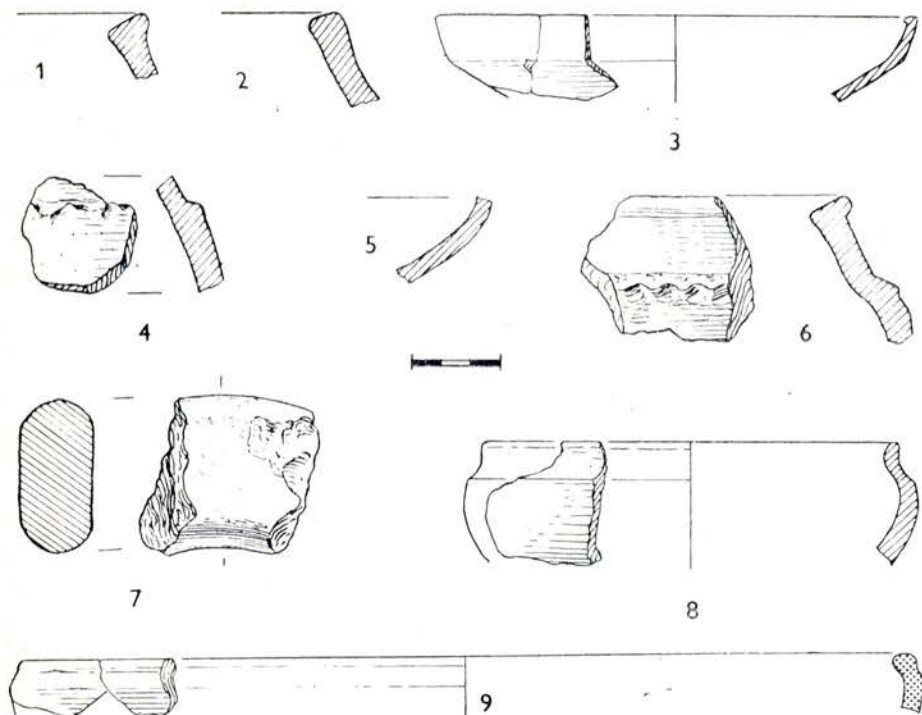
První místo, kde byla ve středovém úvalu nalezena pozdně halštatská keramika (obr. 23), jsou pozdně laténské dvorce I a II na J od cesty z Hrádnice k Mastníku. Bohatší na tyto nálezy byla plocha na S od této cesty (obr. 24) s pozdně laténskými dvorci III a IV. Sondy, v nichž tyto dvorce byly odkryty, byly děleny na 10 m dlouhé

Obr. 24 Hrazany, část sond z let 1957/8 ve středním úvalu oppida severně od cesty k bráně C. Zbytky pozdně halštatského horizontu jsou šrafovány.

Obr. 25. Hrazany, 1–8 keramika z druhotných poloh západně od pozdně laténskeho dvorce IV; 9–13 pozdně halštatský objekt v sektoru I/57-D-4; 14–17 okolí pozdně halštatského objektu.

Obr. 26. Hrazany, keramika ze sektoru I/57-C: 1-2 pozdně laténská kulturní vrstva; 3-4 násypy pod kulturní vrstvou; 5 kúlová jamka v podloží; 6-8 pozdně halštatská úroveň. — 9 sektor I/58-B.

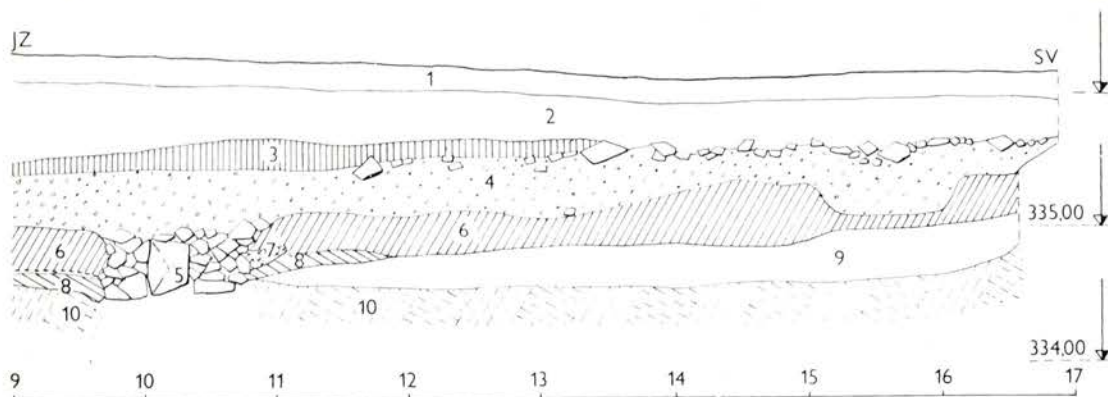
sektory, označené velkými písmeny a postupně byly, kde si to situace vyžadovala, plošně rozšiřovány. Vzhledem k nerovnému terénu sondy byly založeny kolmo na svah (sonda I, II) nebo po vrstevnici (sonda III, VII). Sonda I byla v místě z ohrady dvorce IV šikmo rozšířena na obě strany. Na místech, vyznačených na obr. 23 šrafováním, byly zachyceny zbytky původní pozdně halštatské úrovně.

Rozptýlené zlomky pozdně halštatské keramiky byly nalezeny v nejvyšše položeném sektoru E sondy I/57 (obr. 25 : 1-2) i v sektorech I/57-D-1, 2 (obr. 25 : 3-8). V sektoru I/57-D-4 byl odkryt zbytek pozdně halštatského sídelního objektu. Při západním okraji sektoru, na ploše dlouhé 1,75 m, byly pod ornici nalezeny ploché kusy mazanice, zlomky žulového drtidla nebo žernovu a spolu s několika pozdně laténskými střepy i pozdně halštatské keramické zlomky (obr. 25 : 9-11). Šedohnědá hlína tam vyplňovala neurčitě ohraničenou mělkou prolákladinu, která sahala do hloubky nejvýše 10 cm pod povrch zvětralého skalního podloží. Prohloubenina, široká 65 cm, pokračovala do neprozkoumané plochy a její ploché dno splývalo s povrchem podloží. Na dně ležela vrstvička černošedé hlíny, rozptýlené malé kameny, další ploché kusy mazanice, pozdně halštatské keramické zlomky (obr. 25 : 12-13), ale i několik pozdně laténských střepů, železný hřebík

a zlomek plechu. Mezi proláklinou a ohradním pozdně laténským žlábkem byly zjištěny dvě jen 8—10 cm hluboké, světle hnědě vyplněné kúlové jamky o průměru 25 cm, prosté nálezů. Prohloubenina byla asi dnem pozdně halštatské domácí hliněné pece, tvořící součást většího, na úrovni postaveného sídlištního objektu, porušeného pozdně laténskou výstavbou a pak orbou. Jeden ze zlomků misky (obr. 25 : 13) se dostal do ohradního žlábků dvorce, další pozdně halštatské střepy byly nalezeny východně od žlábků (přír. č. 7/57—250) a v sektoru I/57-D-3 nad žlábkem i ve žlábků (přír. č. 7/57—71; obr. 25 : 14—17).

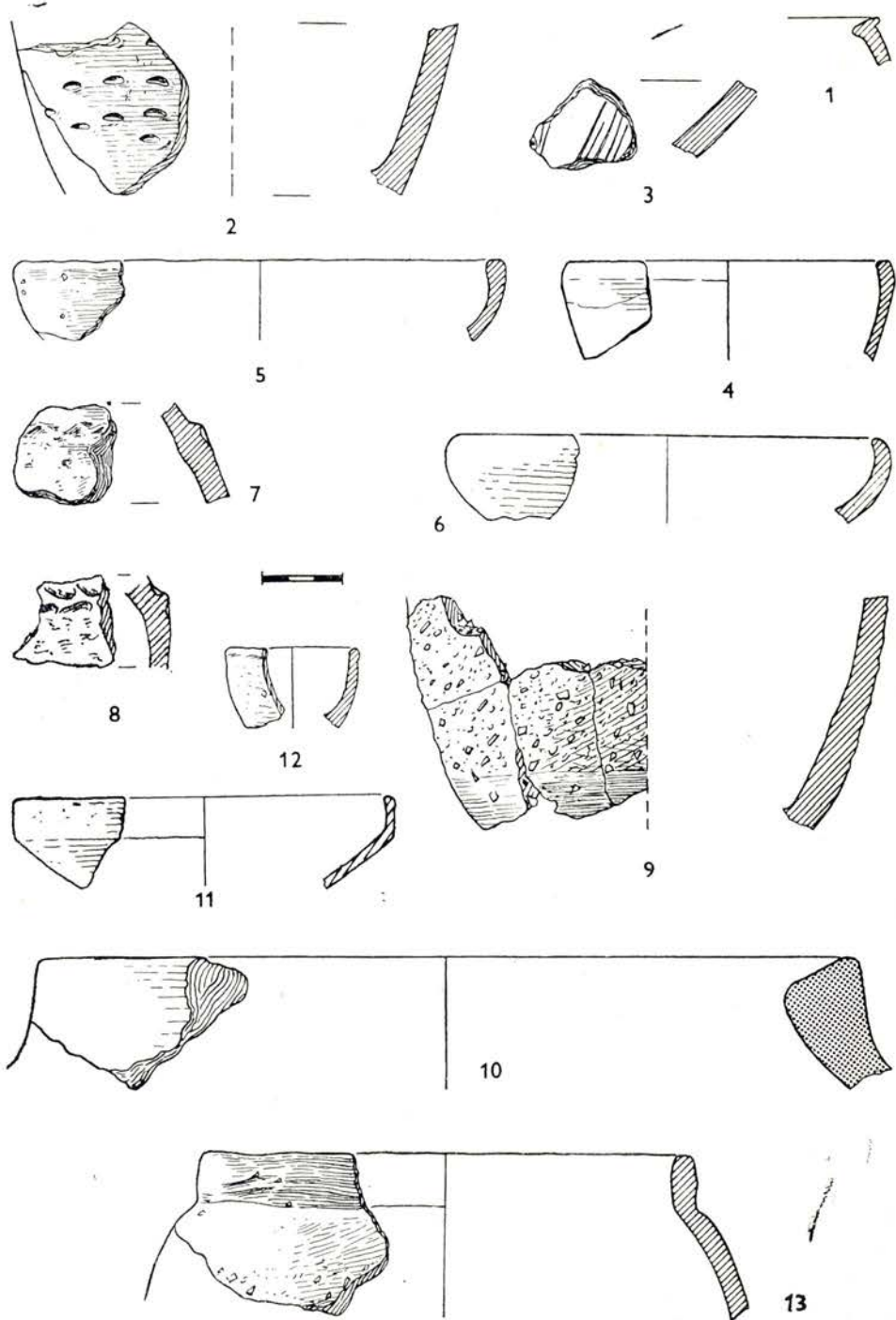
Níže po svahu, v sektoru I/57-C, byly nalezeny zlomky pozdně halštatské keramiky v kulturní pozdně laténské vrstvě (obr. 26 : 1—2), jejíž podloží tvořily světlé štěrkovité násypy, které se mírně svažovaly od SZ na JV. Pod vrchní násypovou vrstvou byla na jv. straně sektoru slabá čoučka uhlíkovité hlíny, která kromě oppidální keramiky obsahovala i část pozdně halštatské misky (obr. 26 : 3). Další pozdně halštatské zlomky byly získány spolu s pozdně laténskými z kamenitého násypu ve východním rohu sektoru (obr. 26 : 4), v hloubce 1,1—1,40 m. Kulturní vrstva pod násypy v sektoru I/57-C chyběla a dno tam tvořila zvětralina skalního podkladu, v jejímž povrchu se jen na sz. straně uchovaly zbytky žlábků směru Z—V, který sice nebyl datován nálezy, ale náležel asi nejstarší fázi oppidální zástavby. V kúlové jámě na S od žlábků byl nalezen zlomek tuhované misky (obr. 26 : 5). Napříč jv. třetinou sektoru probíhala od SV na JZ mělká neurčitě ohraničená mulda, hluboká 10—30 cm, široká 1,25—1,50 m, z níž bylo vybráno pár zlomků pozdně halštatských nádob a kus hliněného roštu pece (obr. 26 : 6—8). Keramika oppidálního charakteru tam chyběla. Dno muldy leželo v hloubce téměř 2 m a nad jejím sz. okrajem byly nakupeeny četné kameny, které však do muldy nezasahovaly a zřejmě se nad její sz. okraj dostaly až když byla zaplněna. Mezi kameny byly nalezeny kromě mezolitických artefaktů zlomky koflíku štítarského typu. Terén na jv. straně sektoru byl silně podmáčen a spodní voda se z muldy vytratila, teprve když byla v sousedním sektoru I/57-B vybrána pozdně laténská studně 5. Při opětovném čištění dna v jv. polovině sektoru I/57-C byly nalezeny výlučně jen pozdně halštatské střípky, a proto lze soudit, že se na tomto místě uchoval pozdně halštatský podzolovaný horizont v původním uložení.

V sektoru I/57, 58-B, kde vrstvy nad původním terénem dosahovaly mocnosti 2 m, byla stratigrafická situace ještě složitější. Vznikla jednak ze splachů po zániku oppida, ale také za doby jeho trvání, kdy tam existovala studně 5 (*Jansová 1959*, 569 sq., obr. 10). Pro vydatné prameny byla tato studně několikrát obnovována a materiálem z výkopů byla upravována plocha okolo ní. Násypy takto vzniklé dovolily rozlišit nejméně tři horizonty z doby existence oppida. Ani zde nevystupovala skála — zbrídlíčnatělé amfibolity jílovského pásma — až na tehdejší povrch terénu. Kryl ji zvětralinový plášť skalního podkladu, tvořený podle posudku geologa dr. J. Kukly, štěrkovito-písčitémi

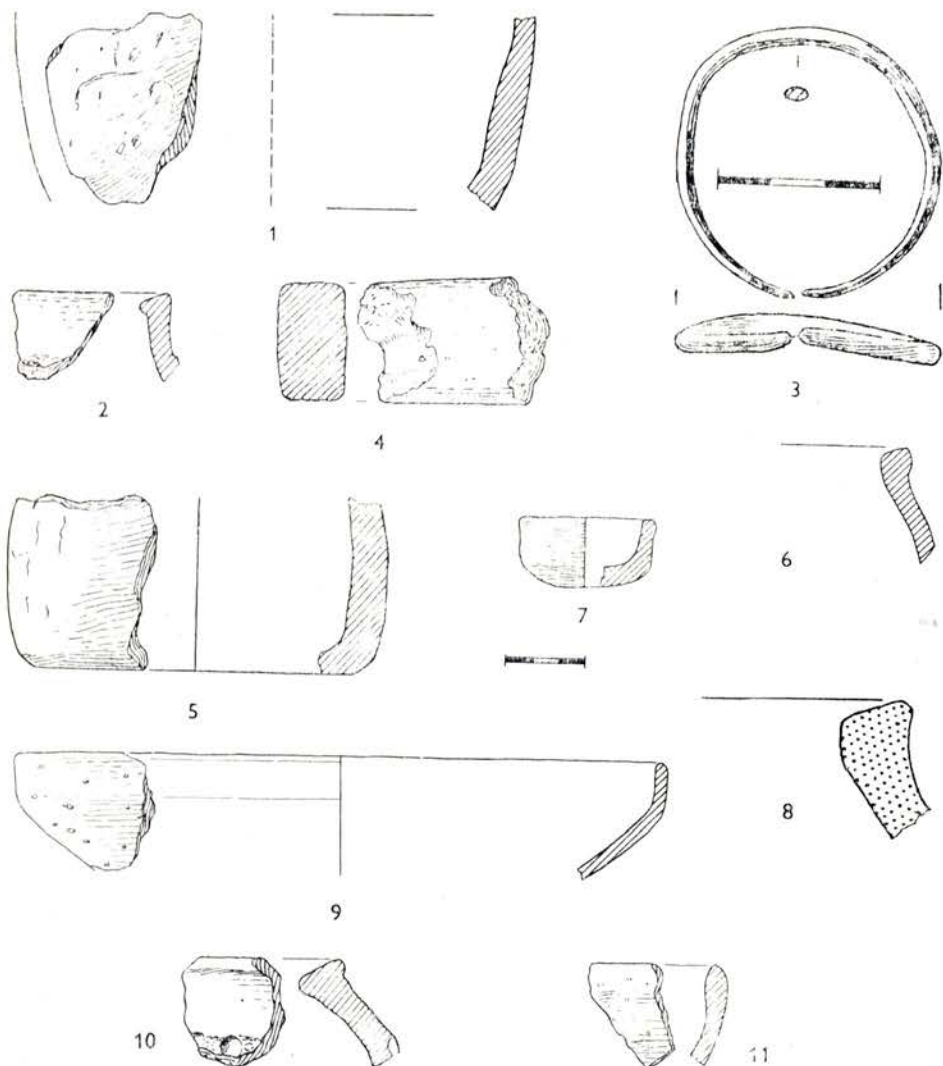

Obr. 27. Hrazany, část profilu SZ stěny sektoru I/57, 58-A: 1 ornice; 2 svahová hlína; 3 pozdně laténská kulturní vrstva; 4 hnědožlutá hlína; 5 kamenný zával v pozdně laténské studni 7; 6 spodní kulturní vrstva; 7 ohniště; 8 šedohnědá humózní hlína, navrch s uhlíky; 9 žlutavá hlína s drobnou drtí; 10 zvětralina skalního podkladu.

zelenošedými až žlutošedými jíly a teprve v hloubce 50–70 cm pod ústím studně, sahající do hloubky 4 m pod dnešním povrchem, byla ve stěnách studně viditelná textura zbfidličnatělých amfibolitů, hlouběji přecházející plynule ve skálu. Vrchní polohy šterkovito-písčitého jílu jsou podle geologa deluviem skalního podkladu, vznikly ronem alespoň zčásti v terciéru nebo ve starším kvartéru a byly postiženy podzolizací. Podzolizace zanechala stopy také ve vrstvě tmavošedo-hnědé hlíny, silné 10–15 cm, která právě popsané vrstvy překrývala a je pravděpodobně humusem z doby před vznikem oppida. Obsahovala keramiku z nejstaršího horizontu oppida, která se do ní dostala zašlapáním, ale i keramiku pozdně halštatskou, která souvisí s okolním předoppidálním osídlením (obr. 28 : 11–13). Na povrchu humózní vrstvy se od okrajů studně paprskovitě rozbíhala uhlíkovitá vrstva, která zřejmě byla prorážena při jedné z úprav studně a podle keramiky náležela do nejstarší fáze oppida. Obsahovala však i keramiku pozdně halštatskou (obr. 28 : 8–10), přimíšenou ostatně i v pozdně laténském materiálu mladších vrstev (obr. 26 : 9; 28 : 1–7). Stratigrafická situace i při menší mocnosti krycích vrstev byla stejná i v jv. a východní části pozdně laténské dvorce IV (obr. 27). Nejmladší kulturní vrstva byla i tam od starší vrstvy oddělena světlým šterkovým násypem, ale až na malé zbytky tam chyběly spodní násypy nad uhlíkovitou vrstvou pokračující do části sektoru I/57, 58-A. Kromě toho tam byl odkryt systém kúlových jam, žlábků a ohnišť, podle kterých lze soudit, že dvorec IV, jehož jižní strana ohrady běžela šikmo sektorem I/57, 58 od Z na V, měl před nasypáním vrchní šterkové vrstvy nejméně tři stavební fáze s plotem, obnovovaným vždy na stejném místě. Nejstarší sídelní horizont patří podle keramiky do laténu C 2 a byl založen na spodní humózní vrstvě. Vrchní šterkový násyp na jihu dosahoval k okraji dvorce IV a jen nepatrně jej překračoval. Jižně odtud kulturní

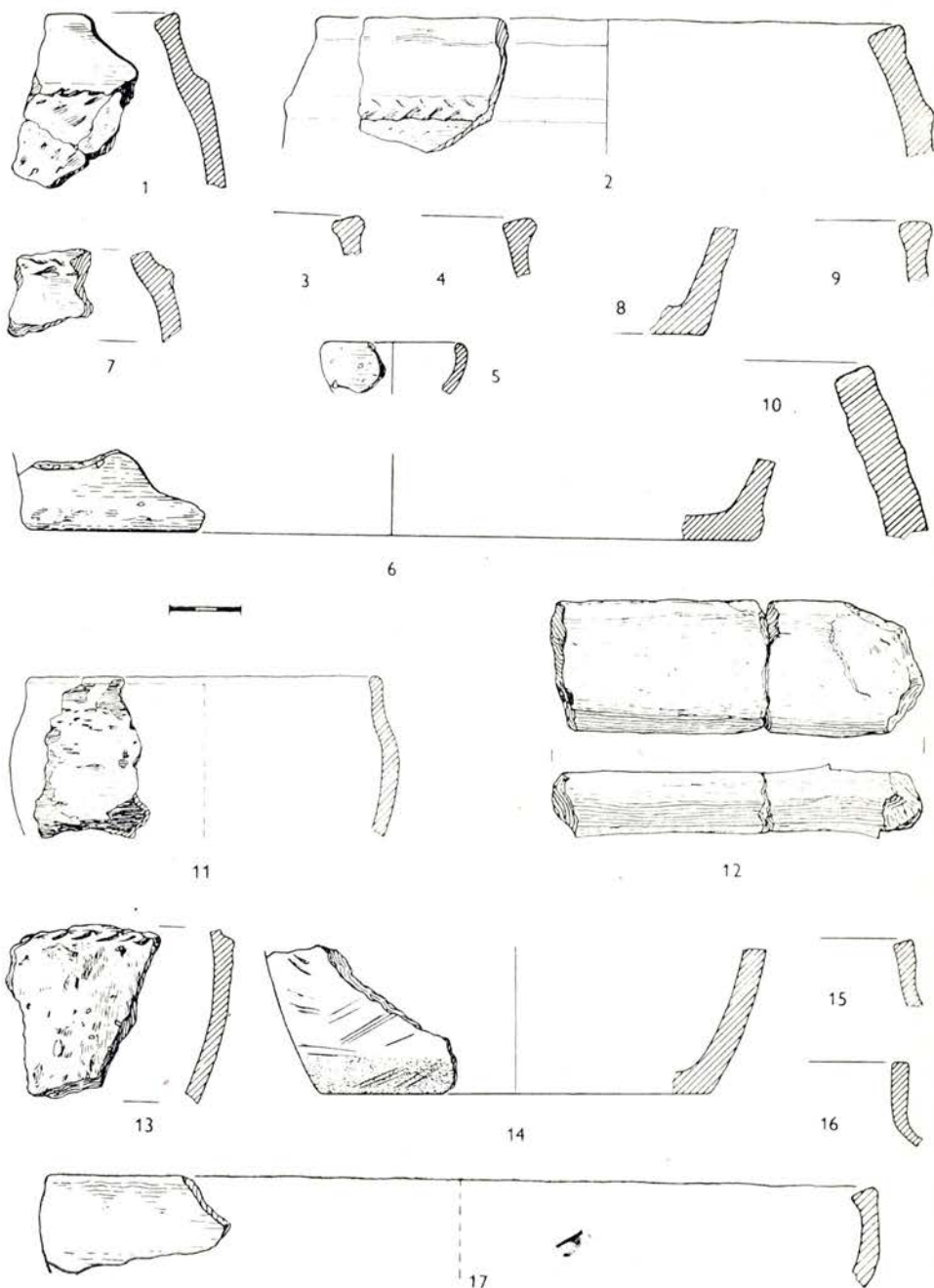
Obr. 28. Hrazany, keramika ze sektoru I/57, 58-B: 1—7 pozdně laténské vrstvy; 8—10 uhlíky na humózní hlíně v podloží; 11—13 humózní hlína v podloží.

Obr. 29. Hrazany, nálezy z druhotných poloh v sektorech I/57, 58-A (1–5, 8, 10–11) a III/57-A (6–7, 9). 3 bronz.

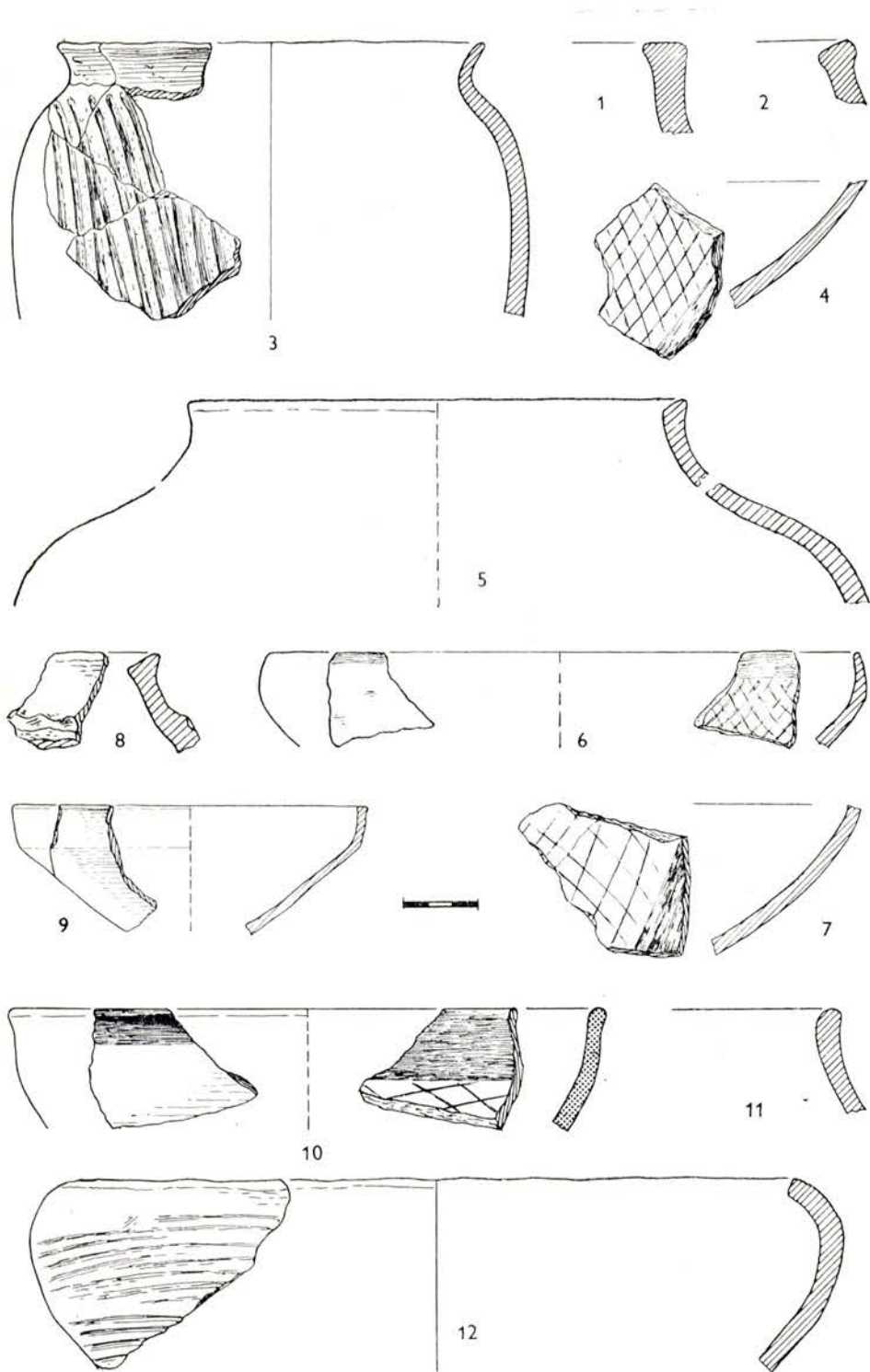
vrstva nebyla rozdělena násypem na dvě polohy a dosedala přímo na povrch zelenošedého zvětralinového podloží. Pozdně halštatské nálezy byly získány jak z nejmladšího pozdně laténského horizontu v jv. části dvorce IV, i z kulturní vrstvy vně jeho jižního okraje, kde k nim kromě keramiky náležel i bronzový náramek (obr. 29). Také spodní kulturní vrstva pod násypem uvnitř dvorce obsahovala i pozdně halštatskou keramiku (obr. 30 : 1–12); podobné keramické zlomky byly vybrány i z povrchu zvětralinové vrstvy na J od dvorce (obr. 30 : 13–17).

Ve dvorci IV (sektor I/58-A-4, 5) se pod spodní mladolátenskou vrstvou prostírala poněkud světlejší humózní hlína, silná 10–15 cm

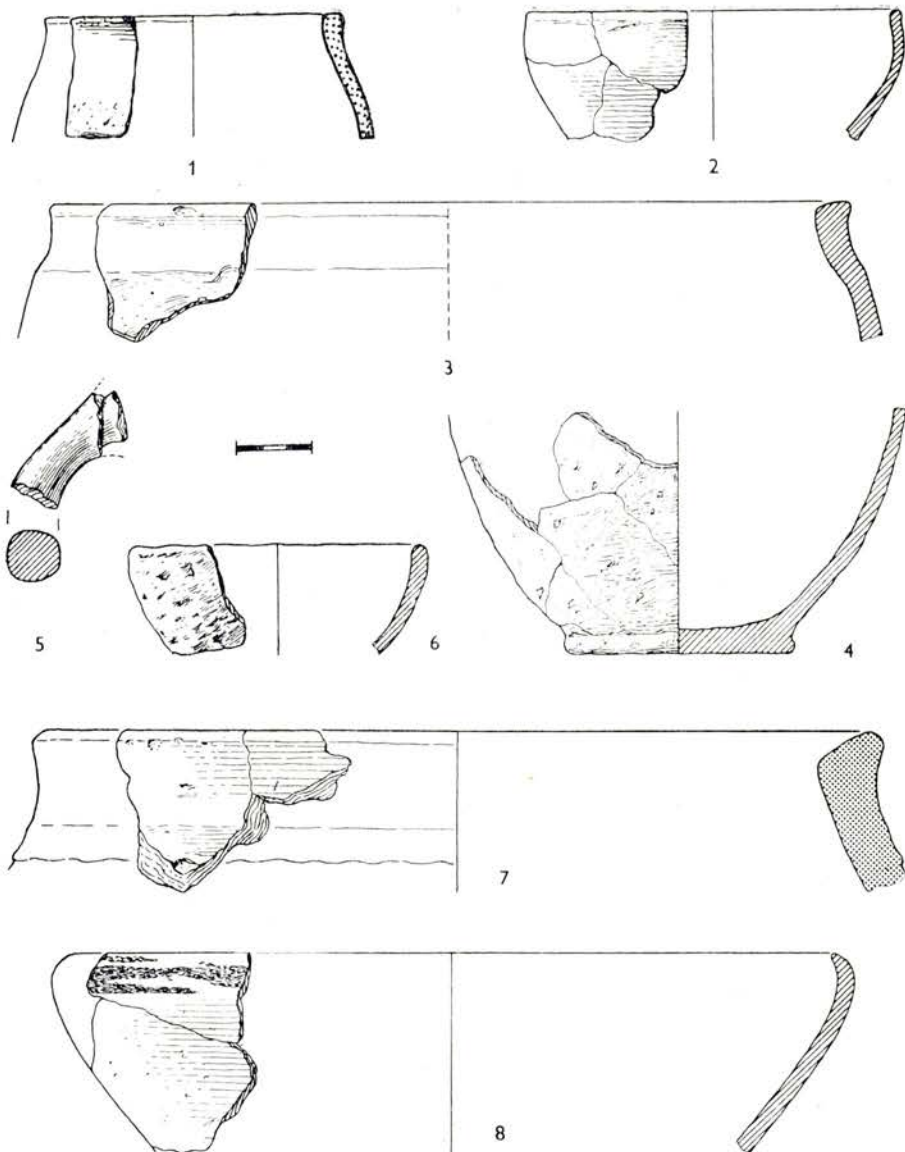

Obr. 30. Hrazany, keramika ze sektoru I/57, 58-A: 1–12 spodní kulturní pozdně laténská vrstva; 13–17 povrch podloží jižně od dvorce IV.

(obr. 27, vrstva 8). V severním rohu sektoru I/58-A-4 však místo ní byla zjištěna žlutavá hlína s drobnou drtí (obr. 27, vrstva 9), na níž starý humus vykliňoval. Průkop podél sz. stěny sondy zjistil, že jde o podzolovanou, ve staré době přemístěnou zeminu, z jejíhož povrchu

Obr. 31. Hrazany, pozdně halštatský horizont pod dvorcem IV.

Obr. 32. Hrazany, keramika z různých míst v pozdně laténském dvorci III.

byl vybrán zlomek pozdně halštatského hrnce [obr. 31 : 1] a zlomkovitá neolitická keramika české chamské skupiny. Až pod touto vrstvou, v níž se nepodařilo zjistit stopy jakéhokoliv objektu, byla zjištěna zvětralina se zachovanou texturou skály.

Na humózní vrstvě byla kromě zlomku pozdně halštatského hrnce [obr. 31 : 2] i mladá laténská keramika, ale humózní vrstva samotná obsahovala převážně zlomky pozdně halštatských nádob [obr. 31 : 3 až 12]. Poblíže asi stával pozdně halštatský sídelní objekt, který ovšem

nemůžeme ztotožnit s kúlovými jámami a žlábký mladolaténského objektu na tomto místě.

Dále na východ, v sondě III/57, 58 a VI/57, 58 byly zlomky pozdně halštatské keramiky méně četné a pocházejí vesměs z druhotné polohy (obr. 32). Hustší osídlení této doby se zřejmě soustřeďovalo až níže po svahu, v polohách s pramenitou vodou.

Jakým způsobem byla tehdejší zástavba organizována, nelze již dnes zjistit, ale patrně to byly shluky staveb, tvořící rozptýlené dvorce na výšinném sídlišti, které zaujalo výhodnou polohu nad brody přes Vltavu a Mastník a zprostředkovalo spojení na Z i na V od Vltavy a mělo styky se sedlčanskou kotlinou.

2. Rozbor nálezů

Hlavní masu hrazanských nálezů z rozmezí pozdního halštatu a laténu představuje keramika.

K o v o v é n á l e z y

Kovové nálezy jsou zastoupeny jen bronzovým náramkem a železným nožem. Tvar náramku z tyčinky ploše oválného průřezu se zúženými konci (obr. 29 : 3) vychází zřejmě z třmenovitých pozdně halštatských náramků, ale je okrouhlý. Hlavní koncentrace třmenovitých kruhů, a to jak tenkých, tak i masivních variant, byla zjištěna v sv. Bavorsku, odkud zasahuje do Porýní a Hesenska (*Šaldová 1971*, 100), ale i do povodí Sály, kde tenké třmenovité náramky jsou sdruženy s pozdně halštatskými sponami (*Kaufmann 1959*, Taf. 42). Spíše eliptické nebo kruhovitě jsou tenké náramky se zúženými konci z našich pozdně halštatských hrobů, v nichž přežívají do časného laténu (*Šaldová 1971*, obr. 30). Tvarově i místně nejbližší jsou náramky z mohylek v blízkých Nalžovicích-Nové Vsi (*Soudská 1959b*, tab. III), které podle plechových, rýsováním zdobených kruhů a keramiky patří ještě do pozdního halštatu. Naproti tomu tenké, ale na obvodu „vlnovitě zduřelé“ tenké náramečky z Pořešic jižně od Sedlčan byly provázeny plechovým, housenkovitě členěným kruhem (*Soudská 1959b*, 520, tab. IV) a patří až do mladšího duchcovského horizontu, pro který jsou housenkovitě členěné kruhy typické (*Filip 1956*, 123. — *Pauli 1978*, 167).

Železný nůž s klenutým hřebem a plochým řapem (obr. 21 : 5) je typ, který má kořeny již ve východohalštatském okruhu popelnicových polí, např. ve slezsko-platěnické kultuře (*Piř 1905*, obr. 34, 42; tab. XXX, XXXII) nebo v kultuře bylanské (*Dvořák 1938*, obr. 32). Jeho výskyt pokračuje v žárových hrobech cítolibské skupiny (*J. Böhm*, archiv AÚ ČSAV v Praze, č. j. 1742/33) a v žárových hrobech jihočeských (*Siblík 1909*, obr. III : 7. — *Soudská 1961*, obr. 2 : 8) a najdeme

jej i v jiho- a západočeských mohylách (*Piř 1900a*, 5, tab. IV. — *Dubský 1949*, 257, obr. 7. — *Franc 1890*, tab. LIII; LXXI. — *Franc 1906*, tab. 14; 51). Používání nožů tohoto typu ještě ve starší době laténské dokládají sídlištní nálezy středočeské (Kozly u Neratovic — NM, inv. č. 35 213—35 224) nebo ze sz. Čech (*Budinský 1969*, tab. 26—27). Místně nejbližším příkladem je nůž z časně laténského sídliště v Křepevicích (*Jansová 1955*, obr. 2). Na pozdně laténském sídlišti v Chlumu-Bezdědovicích byl sice také nalezen podobný nůž (*Siblík 1913b*, 115, tab. X), ale sídliště leželo mezi dvěma blízkými skupinami halštatsko-laténských žárových hrobů se stejným typem nože (*Siblík 1913a*, 144, obr. 3 : 4), takže na pozdně laténské sídliště se tento nůž mohl dostat z halštatsko-laténských hrobů.

K e r a m i k a

Odlišit keramické zlomky pozdně halštatské od nálezového fondu oppida je někdy nesnadné, protože některé tvary se s nepatrnými obměnami udržují po dlouhou dobu a za rozlišovací kritérium nemůže vždy sloužit ani technika výroby. V Hrazanech se totiž po celou dobu existence oppida vedle dotáčené keramiky používalo i nádob, které byly celé pracovány v ruce, bez dotáčení. Nespolehlivým znakem je i tuhování povrchu; vyskytuje se často i na pozdně laténské tuhové keramice (*Kappel 1969*, 45), v Hrazanech občas i na jemné vytáčené keramice se svislým hřebenováním (*Jansová 1965*, obr. 16). Oboustranné tuhování mís v Hrazanech je poměrně časté i na vysloveně mladých tvarech se zataženými, dotáčenými okraji, jejichž pozdně laténské stáří je zaručeno nálezovými okolnostmi. Vytřídit z pozdně laténského materiálu pozdně halštatskou až časně laténskou keramiku je proto možné jen tehdy, odpovídá-li tomu tvar, technika výroby i povrchová úprava nádob. Tak např. u brány A byly nalezeny zlomky přibližně 40 mís tuhovaných po obou stranách nebo v pruzích při okraích nebo uvnitř nad dnem se stěnami mírně klenutými nebo šikmo rozevřenými a s okraji více či méně zataženými. Vyobrazené zlomky (obr. 22) představují jen výběr tvarů zastoupených u brány A; v rozboru nezaznamenány zůstaly také neurčitelné zlomky tuhovaných stěn mís z vnitřního úvalu oppida. V keramice, kterou lze určit jako pozdně halštatskou až časně laténskou, je obsaženo na 250 zlomků, které představují o něco více než 0,2 % keramického materiálu. Bylo v nich identifikováno na 150 různých nádob, které můžeme rozdělit na několik tvarových skupin.

1. Hrnce s hladkým hrdlem odsazeným od stěn (celkem 38 exemplářů) spojuje základní tvar, ostrá slídnatá hlína, dobré vypálení a hnědá barva s odchylkami k červenohnědé až oranžové, méně často k hnědošedé. Mají čtyři varianty:

1a) Hrnce se strmým, někdy tuhovaným hrdlem a vodorovně seříznutým okrajem. Byly zjištěny v podloží jižně od dvorce IV (obr. 30 : 16; přír. č. 7/57—209), v kulturní vrstvě pod násypem (obr. 30 : 9; přír. č. 16/58—209) i v pozdně halštatské úrovni pod dvorcem IV (obr. 31 : 1). Podobné, ale nezesílené okraje jsou na Závisti zastoupeny v podloží hradby s palisádovým lícem (obr. 6 : 11—12); stejný okraj se vyskytl v jámě I v Krašovicích spolu s okrajem hrnců var. 1b (*Jansová 1957*, obr. 17 : 1—2, 16, 18) a v jámě I^f se zlomkem nádoby, zdobeným listovitým, příčně vroubkovaným kolkem (ibid. 444, obr. 17 : 27), který náleží k nejstarším motivům kolkované keramiky (*Filip 1956*, 178 sq., obr. 54 : 1, 4). Horizont keramiky s těmito motivy datuje *D. Linksfeilerová (1978, 87, 95)* do 5. století. V Hrazanech jsou hrnce var. 1a sice relativně starým prvkem, ale tendence k výraznějšímu zesílení některých okrajů (obr. 21 : 8; 30 : 9; 31 : 1) svědčí o poněkud pokročilejším vývoji, zvláště tam, kde je hrdlo sedlovitě prohnuto (obr. 21 : 8).

1b) Hrnce se šikmo dovnitř seříznutým okrajem a žebrem pod kónickým hrdlem byly většinou rozměrnější, s průměrem okraje nad 20 cm. Některé okraje jsou jen nepatrně zesílené (obr. 25 : 12; 26 : 2), jiné zesílené jen vně (obr. 23 : 3; 26 : 1, 6; 30 : 2, 4) nebo uvnitř (obr. 23 : 2; 25 : 8; 29 : 2), případně na obou stranách. Jeden z nich, nalezený v téže pozdně halštatské úrovni jako okraj varianty 1a (obr. 31), svědčí o současnosti výskytu obou variant. Žebro pod hrdlem je střídavě promačkáváno prsty (obr. 26 : 4, 6; 28 : 7—8; 30 : 2, 7; 31 : 8), někdy jen na spodní straně žebra (obr. 30 : 1) nebo i uprostřed (obr. 21 : 2). Některá žebra byla šikmo přesekávána (obr. 25 : 2, 11; 30 : 13), na jednom hrnci je místo žebra jen tupý lom a jeho masivní okraj (obr. 32 : 3) se blíží spíše variantě 1c. Nejbližší analogie pro var. 1b jsou v tuhové keramice časně laténského sídliště v Křepevicích (*Jansová 1955*, obr. 2).

Stěny variant 1a, b měly stěny hrbolatě drsné a je proto nejisté, zda sem náležejí dva zlomky stěn s plošnou výzdobou z vrypů nehtem (obr. 28 : 2). Výzdoba stěn vrypy nebo důlky se vyskytla ve zmíněné již jámě I v Krašovicích nebo v Křepevicích (*Jansová 1955*, obr. 2) i v Krásné Hoře (*Jansová 1975*, tab. 34 : 4, 7), vesměs s okrajem hrnců varianty 1b. Podobně zdobený hrnec ze Sedlčán (ibid., tab. 36 : 5) se hlásí oblým okrajem do doby laténské. Ovšem podle objektu 330/74 v Radovesicích s pozdně halštatskou sponou (*Waldhauser 1977a*, obr. 7 : 1—2, 14—25) bude třeba začátek plošné výzdoby stěn vrypy nebo důlky položit již na sklonek pozdního halštatu. Její trvání v plné době laténské (*Rybová 1969*, 384) je ovšem nepochybné.

V dalším vývoji se hrdlo hrnců první skupiny více prohýbá a okraj se zaobljuje, jako např. ve středním horizontu v Krašovicích (*Jansová 1957*, obr. 187, 12; 23 B : 2) nebo v mohyle u Cehnice na Strakonicku, kde podobný hrnec datuje spona duchcovského schématu s kuličkovitou patkou (*Jansová 1962b*, obr. 4). V Hrazanech, ani u brány D na Závisti nebyla oblá úprava okrajů těchto hrnců zjištěna, vyskytla se

však ve vrstvě nad mladší hradbou na Adámkově mýtě (*Motyková—Drda—Rybová 1977*, fig. 21 : 67).

1c) Hrnce se šikmo dovnitř seříznutým okrajem a řadou důlků nebo kolků na plecích. S řadou důlků na esovitě profilovaném hrnci jsme se setkali již v horizontu hradby s palisádou v líci (obr. 6 : 15), ale podobně zdobený hrnec z Hrazan se sevřeným ústím a rozšířeným okrajem řadí k pokročilejším tvarům (obr. 29 : 10), jaké jsou např. v časně laténské jámě VIII v Krašovicích (*Jansová 1957*, obr. 18) a v poněkud mladší jámě XVIII, kde byly i zlomky vodorovně členěných vytáčených mís (ibid., obr. 19 : 6—8). — Chronogický rozptyl hrnců s řadou šipkovitých kolků (obr. 21 : 1) udávají hlavně nálezy z jižních Čech. K nejstarším náleží zlomek tuhového hrnce ze Sedla u Sušice (*Jansová 1955*, obr. 4 : 3) a hrnec z mohyly u Točnicku (ibid., obr. 5), kde jsou šipkovité kolky aplikovány na vodorovná žebra pod hrdlem, podobně jako na sídlišti v Křepevicích (m. Sedlčany, inv. č. 203, 204). V Černošicích u Prahy našla *A. Rybová (1969a, 101, obr. 1 : 9)* tuhovou situlu s řadou šipkovitých kolků spolu s další výraznou časně laténskou keramikou. V Chrástovicích u Strakonice tyto kolky zdobily plece tuhových esovitě profilovaných hrnců (*Jansová 1962a, obr. 72 : 1—2*), doprovázených zlomky mís s vodorovnými žlábkami a s plochou odsazenou podstavou. Společný výskyt obou těchto typů přibližuje Chrástovice k obsahu chaty, prokopené *V. Čtrnáctem* v Líních u Plzně (m. Plzeň, neinventováno). Ovšem stopy dotáčení na ovalených okrajích hrnců z Líní prozrazují, že jsou mladší než zlomek z Hrazan a spojují tento způsob výzdoby s ornamentikou středočeských tuhových situl ze Stičan a okolí Kolína (*Jansová 1955, obr. 8 : a—b*) nebo Dneboha v sv. Čechách (*Pleslová—Štiková 1958, obr. 10 : 6*).

1d) Sudovité hrnce s masívním, šikmo dovnitř seříznutým okrajem, hlína s příměsí tuhy. Byly nalezeny tři zlomky okrajů o průměru 30 až 40 cm (obr. 28 : 10; 29 : 8; 32 : 7) a šest zlomků nevyhlazených stěn ze stejné hlíny, která kromě hrubě drcené tuhy obsahuje bílý písek a rezavě hnědá drobná zrna — asi drť z keramické hmoty. Jeden ze zlomků má pod hrdlem náznak vodorovného žebra, druhý je tuhován. Vzhledem ke své hmotnosti a rozměrům sloužily tyto hrnce jistě jako zásobnice. Téměř přesnou analogii pro ně najdeme v keramice ze Sedla u Sušice (*Jansová 1955, obr. 3 : 31—33*), spolu s nejstarší kolokovanou keramikou. Podobný masívní okraj tuhového hrnce byl nalezen i v jz. části akropole na Závisti (*Motyková—Drda—Rybová 1977, 304, fig. 26 : 2*). Zlomek hrnce s podobným, ale dotáčeným okrajem pochází také ze vzpomenuté chaty v Líních s hojnou, na kruhu vytáčenou keramikou, hlavně s vodorovně členěnými mísami. Mísy tohoto druhu jsou v Radovesicích datovány do stupně LB 1 (*Waldhauser 1977a, 164, obr. 11 : 1—13*), podobně jako na Dürrnbergu (*Pauli 1978, Abb. 45*). Podobné masívní okraje tuhových hrnců v Modlešovicích u Strakonice provázely vývalkovitě členěné náramky (*Jansová 1955, obr. 3 : 17—18; 14 : 4*), které potvrzují dlouhý časový rozptyl tohoto profilu okrajů.

2. Esovitě profilované hrnce mají pět variant:

2a) Esovitě prohnutý hrnec s vysoko položenou výdutí a šikmo dovnitř seříznutým okrajem (obr. 31 : 5). Byl vyroben z hutné hlíny s ojedinělými kamínky a navrch tuhován. Podobá se hrnci z nejstaršího horizontu v Krašovicích [*Jansová 1957*, obr. 9], nebo ze žárových hrobů v Počepicích [*Soudská 1969b*, 520, tab. II : 8], odkud je i jemně vroubkovaný laténský bronzový kruh. Tento tvar byl zřejmě odvozen od pozdně halštatských (HD 1) zásobnic mohylové oblasti [*Lindner 1905*, MAGW XXXV, Abb. 3 : 1. — *Píř 1900*, tab. XXXV : 5, 8. — *Šaldová 1971*, obr. 52 : 2; 61 : 7; 64 : 1; 65 : 7], ale v nižší podobě jej najdeme i v žárových hrobech cítolibské skupiny spolu s jehlicí s roztepanou svinutou hlavici [*Soudská 1969a*, 168, obr. 4 : 7]. Tato jehlice má sice široký časový rozptyl směrem ke starším obdobím, ale nedovoluje datovat tuto nádobu později než do rozhraní pozdního halštatu a časného latěnu. Tomu odpovídají i dva severočeské nálezy: z Kadaně — Jezerky [*Koutecký 1975*, obr. 2 : 10], ze souboru datovaného attickým skyphem, kde podobná nádoba se vyšším hrdlem a sevřenějším okrajem blíží časně laténským tvarům a z Radovesic [*Waldhauser 1977a*, obr. 7 : 28] z horizontu vlešťované keramiky. Na Závisti se kus plecí podobného hrnce [*Motýková—Drda—Rybová 1977*, fig. 20 : 2] vyskytl v keramice datující starší hradbu na Adámkově mýtě. V Hrazanech byly zlomky stěn nádob podobné kvality jako hrnec na obr. 31 : 5 nalezeny ještě na čtyřech místech (přír. č. 7/57—326, 496; 16/58—185), ale pro určení tvaru jsou příliš malé. K podobnému typu by snad mohl náležet spodek tuhované nádoby, hnětené z černohnědé hlíny s bílým pískem a zrnky hrubě drcené tuhy (obr. 22 : 2).

2b) Esovitě prohnutý hrnec s vodorovně dovnitř rozšířeným okrajem (obr. 23 : 13) se materiálem i provedením shoduje s předešlým tvarem, ale liší se slabším náznakem hrdla, není tuhován a rozšíření okraje připomíná některé hrnce 1. skupiny.

2c) Esovitě prohnutý hrnec s tenkým vyhnutým okrajem (obr. 31 : 3), do červenofialova přepálený, má vejčitou rýhovanou stěnu a byl vyroben z ostré hlíny s bílými kamínky. Jeho zlomky byly nalezeny v uhlíkovité vrstvičce na povrchu starého humusu v sektoru I/58-A-4, ale také přímo v humózní vrstvě. Tenký vyhnutý okraj je vzácný i na jiných lokalitách. V Praze se vyskytl v žárovém hrobě 1 v Bubenči, kde je datován miskou s lístkovitými kolky na sklonek pozdního halštatu [*Fridrichová 1974*, obr. 58], v Nynicích měly obdobný okraj nádoby jiného tvaru v hrobech zařazených V. *Šaldovou* (1971, 111, obr. 327, 11) do fáze Ib/4 a Ib/5, tedy do stejné doby. Jen vzdáleně podobný zlomek byl nalezen v časně laténské chatě 3 v Tuchoměřicích [*Soudská 1966*, obr. 17 : 20]. Rýhování na hrnci z Hrazan není provedeno hřebenem, ale dvojobyčným nástrojem. V pozdním halštatu je svislé rýhování vzácné, takže nikoliv zcela přesné analogie mohou uvést jen z podloží pevnůstky na Závisti (obr. 16 : 6) nebo z hrobu 129 v Nynicích [*Šaldová 1971*, 26, 112, obr. 38 : 8], který patří do nejstarší pozdně halštatské

fáze; v Hloubětíně zařadili *Rybová a Soudský* (1962, tab. XXXVI : 5) svisle rýhovaný zlomek dokonce ještě do 1., mladohalštatské fáze sídliště. Svislé rýhování se v Hrazanech vyskytlo i v objektu pod pozdně laténskou cestou (obr. 22 : 16) na hrnci z hlíny ostřené kamínky a slabě vypáleném, který se však stavbou těla blíží spíše hrncům varianty 2d.

Za článek spojující variantu 2d s variantou 2c, může být považován tmavošedý pohárek se zesíleným okrajem, zdobený ostře rytými rýhami (obr. 23 : 5). Téměř stejný okraj a ploše od hrdla odsazené stěny se šikmými mělkými rýhami má zlomek z časně laténského sídliště v Třebnici-Podlipí (m. Sedlčany, inv. č. 558).

2d) Esovitě prohnutý hrnec s mírně zesíleným okrajem (obr. 25 : 9), nalezený ve zbytku pozdně halštatského objektu v sektoru I/57-D-4 spolu se zlomkem podobné nádoby (obr. 25 : 10), měl ploše klenutou, nepravidelně podrásanou stěnu jako hrnec odlišného tvaru s tuhovaným pruhem nade dnem (obr. 30 : 14) a nožkovitě odsazené dno jako dva baňatější hrnce (obr. 25 : 16; 32 : 4). Příslušnost těchto dvou zlomků k variantě 2d je nejistá, právě tak jako u zlomků hrbolatě drsných stěn hrnců, hnětených z hlíny s místním amfibolitem (obr. 28 : 9; 29 : 1). Mírně zesílené okraje měly dva zlomky (obr. 29 : 6; 32 : 1), z nichž poslední byl vyroben z hlíny s příměsí tuhy. Variantě 2d jen vzdáleně podobný je zlomek z objektu 27/72 v Radovesicích z horizontu kolkované keramiky (*Waldhauser 1977a*, 158, obr. 9 : 20), nebo tuhový hrnec z hrobu 5 v dolnorakouském Ossarn (*Engelhardt 1976*, Abb. 7 : 3), datovatelný do mladšího úseku laténu A. Úpravu stěn různosměrným podrásáním, které vzdáleně připomíná slámování, zaznamenávají *A. Rybová a B. Soudský* (1962, 184) v konečné fázi středočeské pozdně halštatské keramiky a *A. Beneš* (1969, 137, obr. 7 : 7; 12 : 5) z Karlovarska.

2e) Nízký esovitě prohnutý hrnec (obr. 30 : 11) s hnědým, hrbolatě hladkým povrchem, místy seškrábnutým na způsob hloubkového drsnění, je místy neleskle černě natřen. Obě tyto techniky sice na užitkové keramice dosáhly největšího uplatnění až v mladém a pozdním laténu, ale jejich původ je značně starší. *A. Rybová a B. Soudský* předpokládají výskyt tohoto drsnění již v druhé polovině pozdního halštatu (1962, 189) a v podloží pevnůstky na Závisti byl též nalezen takto zdrsněný střep. Z časně laténského sídliště v Křepenicích pochází několik podobně zdrsněných střepů (M. Sedlčany, inv. č. 93, 99, 100, 122, 124) a je tam zastoupen i černý nátěr na okraji mísy nebo na hrdlech některých hrnců (m. Sedlčany, inv. č. 120, 196 atd.); na Závisti byla mísa s černým nátěrem v požárovém horizontu a zlomek černě natřeného hrnce v násypech pevnůstky. Původ černého nátěru je třeba hledat v černé malbě na keramice starších halštatských stupňů a středočeské cítolibské skupiny (*Šaldová 1968*, 354 sq.). Pokud jde o tvar, obdoby pro nádobu na obr. 30 : 11 najdeme v pozdně halštatském až časně laténském prostředí (*Šaldová 1971*, obr. 25 : 8;

32 : 8; 33 : 7; 57 : 2. — *Soudská 1968*, tab. II : 1—2, 4; *1969b*, tab. II : 4). V Dolních Břežanech podobný tvar z 2. horizontu uvádějí K. Motyková, P. Drda a A. Rybová (1977, 309, obr. 19 : 1).

3. Hrnce s válcovitým hrdlem, odsazeným od klenuté stěny, jsou vesměs hrubě hněteny a průměr jejich okrajů nepřesahuje 20 cm. Jeden z nich, z hlíny s plátky místního amfibolitu, byl navrch tuhován (obr. 28 : 13), druhý byl zhotoven z hlíny s ojedinělými zrnky tuhy (obr. 25 : 1) a třetí měl hrdlo přetřeno hlínkou s jemně rozmělněnou tuhou (obr. 25 : 6). Stejnou úpravu povrchu zaznamenává V. Kruta (1968, 180, 183) v Chabařovicích na keramice, kterou datuje do sklonku latěnu A. Další náš zlomek se stejným okrajem (přír. č. 7/57-11) byl bez tuhování. Podobné hrnce najdeme v nejstarším horizontu v Krašovicích (Jansová 1957, obr. 12 : 7) a v Nynicích (Šaldová 1971, obr. 5). Zdá se, že byly odvozeny od tvarů ze starších plochých žárových hrobů s dožívajícími prvky bylanské kultury, jako např. v Pavlíkově-Brabečkách (*Soudská 1969a*, obr. 1 : 4, 8) nebo v mohylkách z Nové Vsi-Nalžovic (*Soudská 1969b*, tab. III : 8). Příbuzný tvar z Tuchoměřic (*Soudská 1966*, obr. 17 : 19) je datován železnou ptačí sponou ještě do latěnu A. Poněkud podobné tvary z horizontu hradby s palisádovým lícem (obr. 6 : 8), nebo ze svahu nad příkopem u brány D (obr. 10A : 6) mají výraznější profilaci a jsou asi starší než zlomky z Hrazan.

4. Soudky se šikmo dovnitř seříznutým okrajem (obr. 25 : 3; 30 : 10; přír. č. 7/57-14), hnětené z hlíny s bílými kamínky, jsou drsné, vně oranžové. První zlomek je z nádoby střední velikosti, ostatní měly průměr přes 40 cm. Podle hlíny a zpracování k nim mohl patřit zlomek odsazeného dna (obr. 30 : 6). Zlomky soudků z podloží palisádové hradby na Závisti (obr. 6 : 18, 21) se od hrazanských liší menšími rozměry, které jsou běžné také u dalších analogií ze středních a severozápadních Čech (*Soudská 1966*, obr. 10 : 10. — *Budinský 1972*, obr. 4 : 2, 3).

5. Terina s kónickým hrdlem a klenutou stěnou (obr. 23 : 11) je šedohnědá, z jemně ostřené hlíny, hrubě vyhlazená a na hrdle nese stopy černého nátěru. Tvar její spodní části neznáme, ale přesto můžeme předpokládat, že byla odvozena od trojdílně členěných nádob bylanské kultury (okraj—hrdlo—výduf), v němž chybí horní článek — okraj. Blízké tvary se v halštatsko-laténských žárových hrobech vyskytují patrně téměř po celou dobu jejich trvání (*Soudská 1969a*, obr. 12 : 1, 4; *1969b*, tab. II : 6. — *Šaldová 1955*, obr. 6 : 3).

6. Mísy lomeného profilu, zastoupené v horizontu hradby s palisádovým lícem na Závisti, mají na Hrazanech dvě varianty:
6a) Mísy lomeného profilu s kónickou stěnou. Tři z nich mají mírně

rozevřený okraj a byly vyrobeny z jemně ostřené, dobře vypálené hlíny. První — hrboilatě hladká (obr. 22 : 14) — byla nalezena u brány A, druhá (obr. 26 : 3) byla spolu s hrboilatě drsným zlomkem stěny hrnce z tuhovité hlíny získána z druhotné polohy v sektoru I/57-C, třetí (obr. 31 : 9) je z pozdně halštatského horizontu v sektoru I/57-A-5. Dvě misky s téměř svisle postaveným okrajem a vyluhovaným, mírně drsným povrchem (obr. 28 : 11; 29 : 9) jsou z humózního podloží a ze sekundární polohy v sektorech I/57-B a III/57-A-2. Kromě již uvedených analogií ze Závisti jsou hrazanským miskám nejpodobnější některé mísy z Nynic (Šaldová 1971, obr. 32 : 10; 35 : 8; 38 : 1; 43 : 3), které náležejí nejstarší a střední fázi tohoto pohřebiště.

6b) Mísy lomeného profilu s klenutou stěnou mají poněkud prohnutější okraj a silnější stěny. Miska od brány A byla hrubě hnětena z ostré hlíny (obr. 22 : 10), miska z pozdně halštatské úrovně v sektoru I/57-C, byla vyrobena z jemné hlíny a po obou stranách tuhována (obr. 26 : 8). Další misku zdobil uvnitř ornament ze šikmo tuhou vleštěných proužků a tuhování na vnější straně okraje (obr. 23 : 1). Pro první dvě misky jsou analogie z mohyl v jz. Čechách, z nichž jednu datuje pozdně halštatská spona (Šaldová 1971, obr. 57 : 1; 65 : 10), třetí míse odpovídají mísy z horizontu vleštované keramiky v Radovesicích (Waldhauser 1977a, obr. 7) nebo z časně laténského pohřbu v mohyle 52 na Hájku u Štáhlav (Jílková—Rybová—Šaldová 1959, obr. 44 : 11). Ze Sedlčanska je těmto mísám svým tvarem nejbližší odchýlně zdobená mísa ze Zvírotic (Soudská 1969b, tab. IV : 10).

7. Esovitě profilovaná mísa z pozdně halštatského horizontu v sektoru I/58-A-5 (obr. 31 : 10) ze světlé, slabě pórovité hlíny s nevelkou příměsí tuhy, je uvnitř zdobena šikmo vleštěnou mřížkou a na obou stranách okraje tuhována. Mísy téhož tvaru z pozdně halštatských sídelních objektů v Praze-Podhoří mají rovněž vnitřní tuhovanou výzdobu (Fridrichová 1974, obr. 32 : 8; 51 : 11) a podobnou mísu najdeme i v horizontu vleštované keramiky v Radovesicích (Waldhauser 1977a, obr. 7 : 16a). V Nynicích je V. Šaldová (1971, 78) označuje jako „misky esovité linie se skleslou výdutí“. Jedna z nich je v hrobě 127 datována časně latéskou kolkovanou nádobou (ibid., obr. 36 : 4). Ve východních Čechách takovouto „esovitě slabě profilovanou mísu“ uvádí A. Rybová (1969b, 370, obr. 1 : 3) jako tvar, který přežívá z halštatů C/D až do časného latěnu.

8. Klenuté mísy se vyznačují širokým ústím a tělem v podobě kulové úseče. Jsou zastoupeny třemi variantami:

8a) Klenuté mísy rozevřené, okraj není zatažen [tj. vnitřní strana okraje svírá s vodorovnou rovinou úhel 90°, nebo menší než 90°]. Vesměs z druhotného uložení pochází pět zlomků těchto mís (obr. 21 : 3; 22 : 1; 28 : 5; 29 : 11; 32 : 6) s relativně silnou, hrboilatě hladkou stěnou. Časový rozptyl těchto mís sahá od pozdního halštatů (Jan-

sová 1957, obr. 17 : 39. — *Soudská* 1966, obr. 9 : 8) přes časný latěn (Třebnice-Podlipí, m. Sedlčany, inv. č. 309, 312, 362. — *Budinský* 1971, tab. II : 10; obr. 3 : 5—13) až do rozmezí stupňů latěnu A/B. Odsazení okraje jedné z hrazanských mís (obr. 22 : 1) může být napodobením ovalených okrajů vytáčených mís, kdežto podrásání jejího vnitřku připomíná úpravu povrchu hrnců varianty 2d.

8b) Klenuté mísy se zataženým okrajem se v Hrazanech vyskytly devětkrát a byly vyrobeny z ostré písčité hlíny. Pět zlomků (obr. 25 : 14—15; 30 : 17; 31 : 12; přír. č. 16/58-8) má okraj šikmo dovnitř seřiznutý, jak je to obvyklé především v pozdním halštatu (*Jansová* 1957, obr. 7 : 17; 19; 1960, obr. 20 : 2, 4. — *Šaldová* 1971, obr. 28; 32; 34; 38) a v časném latěnu (*Soudská* 1966, obr. 10; 14. — *Budinský* 1968, tab. V). Na Závisti je známe z požárového horizontu, v Dolních Břežanech je v 2. horizontu zaznamenávají *Motyková, Drda* a *Rybová* (1977, obr. 19 : 8—9).

Jedna z mís měla stěny hrubě hlazeny obloukovitými tahy prstů (obr. 31 : 12), které připomínají knovízské prstování, a stejnou úpravu povrchu má i další mísa, zdobená kromě toho na největším obvodu vrypy nehtem (obr. 25 : 7). Podobné drsnění se v Praze-Podhoří vyskytlo na hrnci ze spodní vrstvy v pozdně halštatském objektu 8/11 (*Fridrichová* 1974, obr. 51 : 1) a najdeme je i v jižních Čechách na hrncích se žebrem pod hrdlem (*Jansová* 1962a, I, 270). Také *A. Rybová* a *B. Soudský* (1962, 194 sq., obr. 91) konstatují poměrně vysoké procento této techniky ve starší pozdně halštatské fázi středočeských sídlišť, kdežto v latěnu tam již prstování chybí.

Dva zlomky z druhé kulturní vrstvy u studně 5 jsou z mísy pracované z tmavošedé hlíny s hrubě drcenou tuhou a mají oblý, poněkud zesílený okraj (obr. 26 : 9). Jiný, na stejném místě nalezený zlomek podobné mísy je dotáčen na kruhu z ostré písčité hlíny bez tuhy, právě tak jako nestratifikovaný zlomek ze studně 5 (přír. č. 16/58-26). Podle techniky výroby, plochých stěn a materiálu patří však tyto dvě mísy mezi nálezy z doby oppida.

8c) Klenuté mísy se zataženým oblým okrajem (obr. 22 : 3, 5, 15; 23 : 10; 28 : 6) mají obdoby na sídlišti v Třebnici-Podlipí (m. Sedlčany, inv. č. 361, 403), kde jedna z nich má na vnitřní straně tuhou vleštěný mřížkový ornament. Hrazanské mísy jsou někdy tuhované na celé vnější straně (obr. 22 : 15), jindy na obou stranách (obr. 22 : 3; 28 : 6) nebo v pruhu na vnitřní straně nad dnem (obr. 22 : 15), či na vnější straně okraje (obr. 22 : 5). Jedna (přír. 16/58-84) měla uvnitř nad dnem engobu z jemné hlíny s příměsí tuhy a slídy. Ke stejnému typu by mohly náležet i zlomky stěn se vlešťovanou vnitřní výzdobou (obr. 25 : 13; 31 : 4, 7). Obdobné mísy jsou běžné také v pozdně halštatských až časně latěnských hrobech v Nynicích a Žákavě-Svárči (*Šaldová* 1971, obr. 23 : 5; 32 : 9; 38 : 5; 41 : 6; 58 : 4). Na Závisti se podobné mísy vyskytly v požárovém horizontu a na Adámkově mýtě (*Motyková—Drda—Rybová* 1977, obr. 23 : 2).

Klenuté mísy se v Hrazanech vyskytují i v nálezových celcích z nejstarší oppidální fáze, proto jsme do této skupiny zařadili jen výše uvedené kusy a další zlomek (obr. 23 : 10), který se s nimi shoduje i hutnou hlinou. Dotáčené mísy téhož tvaru sem nebyly pojaty, jelikož jejich datování je nejisté. Jedna z klenutých mís, na vnější straně tuhovaná, je uvnitř radiálně vyškrabána ozubeným nástrojem (obr. 22 : 5). Byla nalezena v druhotné poloze u brány A, právě tak jako zlomek další podobné mísy (přír. č. 363/52). Stejná úprava vnitřku mísy se vyskytla i v mladolátenském sídlení objektu 7/60 u brány B (přír. č. 22/60-97) a v chatě s hliněnou pecí ve dvorci III, datované třemi spornými spojené konstrukce (přír. 16/58—89); v obou případech však jde o mísy dotáčené na kruhu. Je proto otázkou, zda mísu na obr. 22 : 5 nemáme zařadit až mezi nálezy z nejstaršího období oppida.

9. Kónické mísy se zataženým okrajem jsou v Hrazanech velmi časté a jejich varianty najdeme ve všech objektech a vrstvách oppida. Bývají však zpravidla dotáčený a velmi často na stěnách hloubkově zdrsněny. Vybrala jsem proto z těchto tvarů jen mísy pracované v ruce, tuhované a hloubkově nezdrsněné (obr. 21 : 6; 22 : 4, 12; 23 : 8—9; 32 : 8). Nezařazeny zůstaly mísy dotáčené, i když byly celé nebo částečně tuhované (u brány A např. přír. č. 55/52; 787/52, 493/52, 505/52, ve středním úvalu oppida např. mísy z objektů 10/61 a 23/62). Počátek výskytu kónických mís se zataženým okrajem leží již v pozdním halštatu (např. hroby 20 C, 41, 207 v Nynicích — Šaldová 1971), ale k hojnějšímu jejich uplatnění dochází až v časném latěnu. V Křepevicích podobná mísa má po obou stranách okraje černý nátěr (m. Sedlčany, inv. č. 196), na Závisti — ještě s vnitřní hvězdicovou výzdobou — je mezi nálezy nad mladší hradbou na Adámkově mýtě (Motyková—Drda—Rybová 1977, obr. 21 : 1), v Hostomicích v objektech, které podle průvodních nálezů patří do stupně LA až LB 1 (Budinský 1969, Tab. III : 36; 1971, tab. I : 2; V : 3). V Radovesicích je tato mísa mezi tvary charakteristickými pro horizont mladší kolkované keramiky (Waldhauser 1977a, 164, obr. 11 : 11). Ve východních Čechách A. Rybová (1969b, obr. 1 : 20) tyto mísy řadí mezi tvary z období L2a, současně s počátkem plochých keltských pohřebišť (ibid., 430). Jde tedy o tvar dlouhodobý a sám o sobě těžko datovatelný. Ve zbytcích pozdně halštatské úrovně v Hrazanech nebyl obsažen.

Za deriváty tvaru mísy lomeného profilu je možno považovat mísy s okrajem svisle postaveným a při ústí nepatrně dovnitř zalomeným. Jeden z okrajů (obr. 32 : 2) je odsazen a připomíná mísu z požárového horizontu (obr. 14 : 5); další mísa (obr. 22 : 8) se od oppidálních tvarů liší hrboleatě hladkým povrchem a tuhovaným pruhem při okraji.

Tuhou na vnitřní straně vleštěný ornament se vyskytl na třech lomených mísách s kónickou stěnou (na obr. 22 : 11, 23 : 1; 31 : 6), na jedné míse esovitě rozevřeného profilu (obr. 31 : 10) a na tvarově neurčitelných zlomech stěn (obr. 25 : 13; 31 : 4, 7). V jed-

nom případě tvořily výzdobu radiálně uspořádané pruhy, ve všech ostatních případech jde o hvězdicový ornament. Jeho základem byly trojúhelníky směřující vrcholem ke dnu a vyplněné mřížkou z tenkých linií. Na jedné míse (obr. 23 : 1) byly trojúhelníky sestaveny ze širších pruhů. Těžiště výskytu mís s vnitřní tuhovou vleštovanou výzdobou leží v pozdním halštatu a podle nich J. Waldhauser (1977a, 152 sq.) nazývá nejstarší osídlení v Radovesicích, datované pozdně halštatskými spornami, horizontem vleštované keramiky. V mladších objektech téhož sídliště s kolkovanou laténskou keramikou jsou takto zdobené mísy již méně časté. To se shoduje s dalšími severočeskými a středočeskými lokalitami (Pleiner 1958, 128 sq., obr. 6—7. — Soudská 1966, obr. 6; 8—10), kde maximum vleštovaných ornamentů je rovněž v pozdním halštatu. Podobně i na Sedlčansku vidíme, že mísy s vleštovaným ornamentem jsou relativně četné v nejstarším horizontu v Krašovicích (Jansová 1957, 443, obr. 8; 14; 17), ale v časně laténské době se tam vyskytují jen ojediněle (ibid., 446). V Třebnici-Podlipí a v Křepevicích tvoří zlomky mís s vnitřní tuhovou výzdobou jen necelá 2 % (Třebnice), resp. 1 % (Křepevice). Na Hrazanech činí podíl mís se vleštovaným ornamentem asi 6 %. Na Závisti u brány D sice tento typ nebyl zjištěn, ale to může být jev čistě náhodný, bez chronologického významu, protože na Adámkově mýtě jsou zlomky mís se vleštovanou výzdobou obsaženy v keramice, datující starší hrabdu i v nálezech, které náležejí k mladší hrabdě (Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 20 : 4—5; 21 : 1, 3).

Vnitřní rytá výzdoba mís. Dva zlomky stěny (obr. 28 : 3; přír. č. 16/58—198) byly na vnitřní tuhované straně zdobeny svazky rýh, které snad tvořily hvězdicový ornament. Podobná výzdoba je sice na vnější straně lahovitých a jiných nádob v halštatsko-laténských žárových hrobech běžná, na vnitřní straně mís je však vzácnější a podle inventáře hrobů 8, 24 a 31 v Pavlíkově-Brabečkách (Soudská 1969a, obr. 12) se zdá, že náleží ještě plnému pozdnímu halštatu, kdežto v časném latěnu již chybí.

10. Mísa s nízkou strmou stěnou, hrubě hnětená z ostré hlíny (obr. 25 : 17), byla nalezena se spodní částí hrubě hněteného hrnečku (obr. 25:16) u pozdně halštatského objektu v sektoru I/57-D-4. Tvarem téměř shodná je tuhová miska z Osího (Jansová 1955, obr. 1), která je i s průvodní keramikou pozdně halštatská; podobný tvar misky je datován v hrobě 82 v Nynicích hladkým náramkem a korály s vlnkou do rozhraní pozdního halštatu a časného latěnu (Šaldová 1971, 104, obr. 30). V miniaturní velikosti se tento tvar vyskytl v Libkovicích (Budinský 1968, příl. VIII : 2).

11. Miniaturní nádobky nepřesahují výškou ani šířkou 10 cm a patří k nim zlomky nejméně osmi kusů. Pro hrubé provedení jsou nesnadno srovnatelné s keramikou běžné velikosti. Největší jsou

dva válcovité pohárky s nezesílenými okraji (obr. 21 : 4; 23 : 6). Tva-rem i provedením je jim blízký poněkud větší pohárek ze spodního pohřbu v mohyle 3 u Těšínova (*Jansová 1962b*, 319, obr. 10 : 4), který jak jsme se již o tom zmiňovali, je datován jantarovými soudkovitými perlami do pozdního halštatu. Podobný pohárek byl nalezen i v halštatsko-laténských žárových hrobech v Rybově Lhotě (*Šaldová 1955*, obr. 9 : 1) a v časně laténském objektu 29/67 v Hostomicích (*Budinský 1974*, tab. I : 5).

Mísám lomeného profilu se blíží mistička ze sektoru III/57-A-3 (obr. 29 : 7), která též připomíná mističku z mohyly 8 v Těšínově (*Jansová 1962b*, obr. 7 : 3), datovanou dvěma třmenovitými kruhy s příčnými rýhami při zesílených koncích do časného laténu. Také vzdáleně podobná mistička z Hostomic (*Budinský 1974*, tab. I : 12) je časně laténská.

Mistička z 2. kulturní vrstvy ve dvorci IV, hnětená z ostré hlíny (obr. 30 : 5), náleží mezi klenuté mísy s oblým, slabě zataženým okrajem (var. 8b), které mají širší časový rozptyl; podobnou najdeme i v nejstarším horizontu v Krašovicích a v pozdně halštatském hrobě 105A v Nynicích (*Šaldová 1971*, obr. 32 : 9).

Vakovité nádobce (obr. 23 : 7) se podobá nádobka ze Sovolusk na Karlovarsku (*Beneš 1969*, obr. 8 : 15) a nádobka s rozevřenějším okrajem z Křepeň (m. Sedlčany, inv. č. 176). Z téhož sídliště je i zlomek pohárku (inv. č. 178), který připomíná dva pohárky z Hrazan (obr. 22 : 6; 28 : 12), ale liší se od nich strmější stěnou a zúženým okrajem. Také situlka z časně laténského hrobu v Nynicích (*Šaldová 1971*, obr. 36 : 3) je jen vzdálenou obdobou našich pohárků.

Miniaturní nádobky jsou relativně časté v pozdním halštatu (*Kim-mig 1975*, 206, Abb. 18), ale přežívají i do časného laténu. Příležitostně se objeví i později, jak ukazuje uvnitř vysmolený spodek nádobky z pozdně laténského objektu 15/61—62 (přír. č. 8/62—324), ve které asi byla tavena směs pro černé nátěry okrajů a hrdel pozdně laténských nádob.

Ucha a výčnělky. Jedno z uch patřilo asi koflíku téhož tvaru jako misky var. 8a (obr. 23 : 12). Podobný tvar měla snad i nádoba se svislým výčnělkem (obr. 21 : 7), který rovněž slabě převyšoval okraj. V okolí Hrazan se koflík s přečnívajícím uchem a lomeným profilem vyskytl v pozdně halštatských mohylkách u Nažovic (*Soudská 1969b*, tab. III : 5) a v žárových hrobech u Starého Knína (*Jansová 1960*, obr. 170 : 1), kdežto v Dražičkách u Tábora měly tvar klenuté misky (*Soudská 1969b*, tab. V:8—9) jako u brány D na Závisti (obr. 10A:3). Přečnívající ucha jsou dědictvím z mladohalštatského období, kdy silně převyšovala okraj; v pozdějším vývoji uch ubývá a jen slabě nad okraj přečnívají (*Šaldová 1971*, obr. 34; 46; 60).

Z dalšího ucha v Hrazanech je zachována jen část (obr. 32 : 5), takže nevíme, jaké nádobě náleželo. Proto jen připomeneme, že v časném a starším laténu podobná ucha najdeme na hrubě hnětených

hrnečcích (*Jansová 1962b*, obr. 7 : 5. — *Budinský 1968*, příl. VI : 6) jako přežitek, který neobratným provedením ukazuje na jejich neobvyklost.

Keramika pracovaná na kruhu je zastoupena jediným zlomkem černě lesklé nádoby se svislými proužky jemného rastrování, vroubenými rytými rýhami (obr. 22 : 13). Podobné svislé proužky bývají v rastrované výzdobě na hrdlech lahví nebo terin v jihočeských pozdně halštatských až časně laténských mohylách (*Píč 1900a*, tab. XXIV : 1; XXV : 11) i v plochých žárových hrobech v jižních a středních Čechách (*Šaldová 1955*, 94. — *Hájek 1938*, obr. 10) nebo v západočeských Nynicích (*Šaldová 1971*, obr. 50 : 2). Svislé, ale tuhou vlešřované proužky na hrdle nádoby můžeme uvést z nejstaršího horizontu v Krašovicích (*Jansová 1957*, obr. 7 : 7), ve kterém se rastrovaná výzdoba uplatňuje i na vnitřní straně mís. Podle *V. Šaldové* (1971, 90) rastrování, charakteristické pro vrcholné období halštatské mohylové kultury, je v západních Čechách užíváno po celý pozdní halštát, ale v časném latěnu již chybí. Pro střední Čechy konstatují *Rybová a Soudský* (1962, 90), že optimum výskytu rastrované výzdoby spadá do začátku pozdního halštatu, rastrované pásy lemované rýhami se však objevují v jeho střední fázi a zasahují i do období L1 (*Rybová 1969b*, 374, obr. 1 : 4).

Kromě keramických zlomků byly v Hrazanech nalezeny i další předměty z vypálené hlíny (obr. 26 : 7; 29 : 4; 30 : 12). První z nich byl objeven v pozdně halštatské úrovni v sektoru I/57-C, ostatní jsou z druhotných poloh. Můžeme je interpretovat jako zlomky roštů hliněných pecí, běžných na pozdně halštatských až časně laténských sídlištích (*Dubský 1949*, 282, obr. 15. — *Jansová 1957*, 457 obr. 16).

III. Pokus o historickou interpretaci

1. Vztah brány D k ostatním částem Hradiště nad Závistí

Stratigrafie opevnění u brány D, jak jsem již kdysi naznačila (*Jansová 1971*, 266), v hrubých rysech odpovídá situaci na sv. straně akropole, kde po nejstarší hradbě s palisádovým lícem následovala hradba s hladkou čelní zdí a tělesem z kamenných komor, která byla nejméně jednou obnovována. Jedné z jejích starších fází náleželo na vnitřní straně zdivo ze sprašovitě hlíny s kamennými plentami, vystavěné na kamenné podezdívce. Použití sprašovitě hlíny se u brány D opakuje ve hradbě s bastionem, ovšem nikoliv na vnitřní straně, ale v předprsni starší fáze této hradby; na obou místech také byl vnitřek hradby vybudován z kamenných komor. Kamenné komory odkryla autorka rovněž na jz. straně akropole již r. 1965 (*Jansová 1966b*, 140, obr. 59), kdy také předpokládala, že nablízku ležel vchod do akropole. Tento předpoklad se plně potvrdil prohloubením a rozšířením výzkumu v letech 1973—76, kdy také bylo zjištěno, že komory (byla v nich nalezena laténská keramika) byly vystavěny nad zasypaným příkopem, který v době palisádové hradby odděloval akropoli od ostatní plochy (*Motýková—Drda—Rybová 1977*, 263, 276, fig. 7—8). Nejvyšší bod — Kamenný stůl — však zůstal vně tohoto příkopu (cf. *ibid.*, fig. 12), což dokazuje, že nebylo hlavním cílem vytvořit z akropole strategickou pozici. Toho by se bylo dosáhlo s menším vynaložením sil, kdyby byl příkop založen o 10—20 m dále na JZ v níže položeném terénu. Naopak je tu zřejmá snaha vymezit bez ohledu na výškovou polohu plochu, jejíž pravoúhlý tvar i rozměry měly hlubší smysl, který je třeba hledat v oblasti náboženství a kultu. Týž princip, že nejvyšší místo zůstalo na vnější straně, byl zachován i v následující fázi opevnění s kamennými komorami.

O bráně, odkryté v letech 1973—76 jihozápadně od příkopu, a o cestě přes zasypaný příkop se předpokládá (*ibid.*, 266 sq., fig. 10), že jsou starší než kamenná komorová hradba nad příkopem a že následovaly bezprostředně po zasypání příkopu. Vidíme tedy, že i na jz. straně akropole mělo opevnění, srovnatelné s hradbou s kamenným bastionem u brány D, pravděpodobně dvě stavební fáze. Pozoruhodné přitom je, že starší fáze této brány, jejíž šířka měřila 3 m, měla v líci rovněž palisádu jako hradba s bastionem v sektoru F 9/4 u brány D.

Na Adámkově mýtě starší hradba měla v líci palisádu, prováděnou uvnitř řadou kúlů, čímž odpovídá starší hradbě u brány D. Níže po

svahu položená hradba s hladkým lícem náleží přibližně do téže doby, jako mladší opevnění sv. části akropole a hradba s bastionem u brány D. Nebyly v ní však zjištěny ani kamenné komory, ani stopy požáru, což obojí asi souvisí s méně exponovanou polohou podhradí.

Význačné postavení Závisti v pozdní době halštatské vyplývá již ze srovnání její rozlohy s ostatními soudobými hradišti jižní poloviny Čech. Nepočítáme-li osídlení východního předhradí, měřila tehdy opevněná plocha hradiště spolu s Adámkovým mýtem a terasou u valu č. III přes 50 ha a co do výměry se s ní může srovnávat jen Plešivec z pozdní doby bronzové, s opevněným areálem 56 ha (*Maličský 1950*, 21 sq.). Plešivec, který od Závisti dělí jen vzdušná vzdálenost 35 km a hřeben Brd, je pozoruhodný i bránou v kamenném valu akropole, která nálevkovitě dovnitř zahnutými křídly připomíná bránu D s palisádovým lícem. Sotva tu jde jen o náhodnou shodu, protože podobné brány má více hradišť v jižní polovině Čech. Podle sdělení *J. Maličkého*, který ve 40. letech provedl terénní obhlídku těchto hradišť, bránu tohoto typu mají ještě Třemšín v Brdech, Hradec u Dobřejovic nad pravým břehem Vltavy, Kněží hora u Katovic na Otavě, Hradiště u Libětic na Strakonicku a Hradiště pod Homolkou v Plzni. Pozdně halštatské stáří Třemšína a Kněží hory není dosud prokázáno nálezy (*1950*, 32, 39); na Hradci u Dobřejovic popis keramiky tam nalezené (*MAGW XXIII*, 1893, 8 sq.) svědčí o pozdní době bronzové. Nálevkovitý tvar měla brána B z pozdní doby bronzové na Hradištském vrchu u Okrouhlého Hradiště (*Šaldová 1977*, 152, obr. 21). Z Hradiště u Libětic je uložena v NM (inv. č. 41 257—41 264, 41 427—8) výrazná pozdně halštatská až časně laténská keramika, a také z Hradiště pod Homolkou jsou podobné nálezy (*Maličský 1950*, 34). Časně laténskou bránou s nálevkovitě zahnutými rameny je i vchod v kamenné hradbě na akropoli Věnce u Lčovic v podhůří Šumavy (*Dubský 1949*, obr. 33—34). Zdá se tedy, že koncepce nálevkovitých bran je domácího původu a udržuje se v Čechách od pozdní doby bronzové až do časného latěnu, i když pro období HC nám zatím chybí spojovací články.

Technika kamenných zdí bývá připisována stykům středoevropských populací s pokročilejším prostředím středomořské městské civilizace (*Plesl 1967*, 595. — *Dušek 1967*, 588). Konstatovali jsme však, že kamennými hradbami byla hradiště opevňována již v pozdní době bronzové, kdy styky s Jihem nedosáhly té intenzity jako v pozdním halštatu nebo časném latěnu. Vliv Středomoří lze tedy bezpečně předpokládat jen v místech bezprostředního styku „barbarského“ prostředí s mediteránní civilizací nebo tam, kde se to projevuje jak ve stavební technice, tak i v koncepci opevnění, jako např. ve IV. stavební periodě na Heuneburgu. U hradby s palisádovým lícem i u hradby s bastionem je třeba počítat spíše s domácím vývojem. Připomeneme tu jen palisádové opevnění přímo u brány D v pozdní době bronzové. Ale i jinde, např. na jednom místě stavební periody IIb na Heuneburgu, byly kůly v líci této pozdně halštatské hradby zasazeny tak hustě,

že se svými horními částmi dotýkaly (*Bittel—Rieth 1951, 20, Taf. 6, Plan V*). Hradba per. IIB připomíná hradbu s palisádovým lícem i tím, že byla uvnitř zpevněna řadou svislých sloupů.

V době hradby s bastionem byla cesta ze své dřívější trasy přeložena k SV; před pobožený široký oblouk jižního křídla starší brány pak na terén, zvýšený speciálními úpravami, bylo předsunuto jižní křídlo hradby s bastionem. Bastion měl pevné jádro z kamenného, nasucho stavěného zdiva deltoidního půdorysu a k jeho oběma lícům přiléhaly kamenné komory, které byly zjištěny i dále na JZ, kde spojovaly novou hradbu se zbytky staré hradby. Zřejmě jde o statické řešení, v němž komory měly být stabilizačním prvkem. Předprseň hradby s bastionem měla v obou stavebních fázích dřevěnou konstrukci zasaženou do žlábků, což svědčí o tom, že tato hradba i přes změněnou půdorysnou dispozici byla stavěna v duchu tradice hradby s palisádovým lícem.

Srovnávat stavební techniku hradeb u brány D s konstrukcí opevnění jiných českých soudobých hradišť nám brání nedostatek výzkumů jejich hradeb. Ale podle popisu jejich současného stavu značná část jejich hradeb byla vybudována z kamene s mohutnou dřevěnou konstrukcí. *J. Maličský (1950, 36)* u více než poloviny hradišť zjistil stopy požáru a natavení až spečení kamenného nebo hlinitého materiálu jejich hradeb, jako jsme to konstatovali u hradby s bastionem. Tzv. spečené valy považoval za znak charakteristický pro pozdní halštat, *V. Šaldová (1977, 151)* však shromáždila řadu dokladů, že spečení se nejen u nás, ale i jinde vyskytuje již v pozdní době bronzové jako přirozený následek požárů.

Pokud jde o konstrukci hradby z kamenných komor, i zde uvedeme Heuneburg, a to jeho nejmladší stavební periodu I (*Bittel—Rieth 1951, 19, Plan IV*), datovanou mezi léta 520/510 až 470/400 (*Dämmer 1978, Abb. 1*), na jejímž půdorysu jsou patrné příčné nepravidelné řady kamenů, které připomínají kamenné komory. Toto vnitřní zpevnění hradeb je jen zdánlivě neobvyklé, protože jde asi o příbuzné řešení stability kamenného zdiva bez vnitřní dřevěné konstrukce, jakým byl tzv. murus duplex některých opevněných keltských sídel ve Francii (*Déchelette 1910, 703, fig. 270*). Nejbližší ukázkou opevnění tohoto druhu popsal na Steinsburgu v Durynsku *A. Götze (1921/1922, 39, 50)* ve starší hlavní zdi, datované železnou sponou s ptačí patkou, tedy přibližně do téže doby jako hradba s bastionem.

Severní křídlo brány hradby s bastionem bylo zcela zničeno mladší výstavbou, a proto nevíme, zda bylo ukončeno rovněž bastionem. Baštotivé rozšíření hradeb u bran bylo konstатовáno v oblasti kultury Hunsrück—Eifel (v. *Uslar 1940, Taf. 54. — Dehn 1958, 65 sq., Taf. 29*); poněkud podobná je i situace na časně laténském hradišti Sedlo, kde vchod byl zvenčí chráněn vyčnívající skalní výspou a kde kromě toho na pěti místech byly do kamenné hradby pojaty věžovité bloky skály, podobné bastionům (*Streit 1934*). Zda pro architektonické řešení těch-

to hradeb měly význam obdobné jižní vlivy, jež se tak zřetelně projevily ve IV. stavební periodě na Heuneburgu, nelze vyloučit, ani popřít. Je však jisté, že opevňovací systém hradišť byl podmíněn hlavně současnou úrovní stavební techniky, již bylo dosaženo na širším evropském území a zároveň i terénní situací i stavebním materiálem, který měli stavitelé po ruce.

2. Chronologie

Při datování fortifikací je třeba vycházet od nálezů z podloží hradby nebo z jejího tělesa, které poskytují terminus post quem pro její založení. Nálezy ze dna příkopu jsou méně spolehlivé; mohou datovat jen dobu existence hradby, ale v případě, že bylo příkopu znova použito jako kamenolomu při stavbě mladší hradby, mohou být i mladší. Proto je významný výzkum E. Plesla na sv. úpatí akropole, který pod kamennou zdí s hladkým lícem našel černou kulturní vrstvu s drobnými střípkami pozdně bronzového až mladohalštatského, resp. pozdně halšatského charakteru (Plesl 1967, 593 sq.). Tato vrstva, odpovídající humózní hlíně pod palisádovou hradbou u brány D, kryla kůlové jamky s drobnými keramickými zlomky pozdně bronzovými nebo snad i mladohalštatskými. Teprve v drobné šterkové drti, která na bermě vznikla až před kamennou hradbou s hladkým lícem, ležela na zmíněné černé vrstvě a pod zeď nezasahovala, byly mj. i malé zlomky na kruhu točenné keramiky, které teprve hradbu s hladkou zdí a kamennými komorami datují do časného latěnu, kdežto palisádový žlábek je chronologicky určen zlomky pozdně halštatské keramiky. Zde je třeba připomenout zdobený bronzový terčík, nalezený severovýchodně od velké kamenné stavby ze sedmi paralelních zdí. Srovnávala jsem jej (Jansová 1967, 600 sq., obr. 191) s terčovitými časně laténskými sponami, ale je otázkou, zda není bližší tzv. bullám z mladohalštatských hrobů v Hallstattu (Kromer 1959 I, 26, Taf. 9 : 2), které jsou sice větší a ploše klenuté, ale mají velmi podobný rozvrh ornamentu, sestaveného ze stejných výzdobných prvků (ibid. II, Taf. 31 : 13). Je proto možné, že datování našeho terčíku je třeba posunout k mladému halštatku a uvažovat i o případném větším stáří této stavby, tzv. oltáře.

U brány D hradba s palisádovým lícem překryla humózní vrstvu nad zaniklým opevněním z pozdní doby bronzové. Osídlení terasy za valem č. III dokládají keramické zlomky, získané (obr. 6 : 18—22) z této vrstvy a spolu s nimi nalezené krátké tyčinkovité články bronzových řetězů (obr. 5; 7). Tyto řetězy jsou zřejmě starší než dlouhé tyčinkovité články opasků, datovaných na přelom HD 3 a LA, a podle analogií z jihozápadního Bavorska je můžeme zařadit do stupně HD 2. Dendrochronologický výzkum dřev z mohyly Magdalenenberg ve Schwarzwaldu datuje období HD 1 do 1. pol. 6. století před n. l. (Hollstein 1973, 55), a proto naše řetězví můžeme datovat do 2. pol. nebo na sklonek

6. století před n. l. S tím souhlasí i dva drobné bronzové předměty, které se do hradby dostaly z podloží: mladohalštatská plechová smáčknutá trubička (obr. 5 : 14) a spirálka (obr. 7 : 10), která náleží do doby po středu 6. stol. před n. l. Již před založením hradby s palisádovým lícem pracovala na terase kovotepecká dílna, doložená polotovary bronzových závěsků (obr. 5 : 11—12) nebo jiných předmětů (obr. 5 : 8; 7 : 15, 18—19). Existence této dílny podtrhuje význam Závisti oproti jiným hradištím v Čechách a staví ji po bok „knížecích“ sídel jako je Heuneburg nebo Mont Lassois, na nichž pracovaly slévačské dílny (Zürn 1970, 120). Zvláště nápadná je shoda s Mont Lassois, kde se slévačské dílny rozkládaly na terase za dolním valem pod úpatím akropole (Joffroy 1960, 32, Pl. 3). Trojúhelníkovité plechové závěsky jsou typické především pro východohalštatský okruh, ale v hladké podobě jsou časté i v hrobech rýnsko-mohanské oblasti ve stupni HD 1 (Polenz 1974, 161, Taf. 42, Beil. 1, Typ 18). Jsou interpretovány jako jeden z chřestivých předmětů charakteru amuletů (Pauli 1975, 116 sq.). Je proto možné, že dílna na terase pod akropolí zásobovala svými výrobky magického významu návštěvníky kultovního areálu na akropoli, kde již snad před koncem 6. stol. před n. l. stála mohutná kamenná stavba ze sedmi paralelních zdí. V mladších komorách, které k této stavbě ze SV přiléhaly, byla sice nalezena i relativně mladá laténská keramika (Jansová 1971, 278 sq.), ale ve spodních vrstvách komor nálezy tohoto charakteru úplně chyběly. Vzájemný vztah „oltáře“ k opevnění by bylo ovšem ještě třeba ověřit výzkumem.

Význam akropole jako čtyřhranného sakrálního areálu — obdoby řeckého temenu (Jansová 1971, 278) — po obnoveném výzkumu vystupuje stále jasněji (Motyková—Drda—Rybová 1977, 268 sq; 1978b, 43 sq.). Staví do nového světla i nález kamenné mužské hlavy, kterou jsem se i přes výraz jejích úst, připomínající strnulý úsměv soch archaického řeckého a etruského umění, neodvažovala datovat do doby současné s předpokládaným kultovním centrem (Jansová 1967a). Datování tohoto ústředí již do pozdního halštatu a srovnání s pozdně halštatskou figurální stélou bojovníka z Hirschlanden (Zürn 1970, 67 sq., Taf. 97—99. — Röder 1970), jejíž tvůrce se při vypracování zadní strany těla a nohou rovněž inspiroval antickými předlohami a použil přitom i antické kamenické techniky, podporuje názor o větším stáří skulptury ze Závisti. Dva další zlomky kamenných figur, nalezené v druhotné poloze u brány D a dosud nepublikované, dokládají, že kultovní význam Závisti trval ještě v době laténské.

Dobu existence palisádové hradby u brány D datuje keramika z vrstvy pod destrukcí na její vnější straně (obr. 6 : 2, 6—9, 15) a snad i část nálezů z palisádového žlábků (obr. 6 : 14, 16) ještě do pozdního halštatu. Do téže doby zařazují starší hradbu na Adámkově mýtě nálezy pod sutí na její vnější straně, ve kterých chybí vytáčená keramika (Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 20). Přibližně stejné datování naznačují i dva předměty z druhotných poloh u brány D, a to

skleněný kroužek a jantarová perla (obr. 11 : 3, 9), oba příznačné pro pozdní halštat. Kudy v této době procházela cesta z brány do předhradí, nevíme z toho důvodu, že při výstavbě hradby s bastionem bylo příkopu znovu použito jako kamelomu rozšířením jeho vnější strany, takže stopy po této cestě přitom vzaly za své.

Pro datování hradby s bastionem lze pravděpodobně použít na kruhu pracovaného zlomku (obr. 6 : 10), nalezeného vně líce zadní strany bastionu, kdežto nálezy z vrstev bastionu (obr. 10A : 1—5; 11 : 1—2) spolu se superpozicí nad pozdně halštatskou hradbou, zařazují dobu výstavby hradby s bastionem do časného laténu. Za správnosti předpokladu, že kameny destrukce starší hradby byly z příkopu vybrány a spolu s kamením nově vylámaným z vnější strany příkopu použity pro stavbu hradby s bastionem, náležela by k mladší hradbě i keramika z vrstvy na dně příkopu (obr. 16 : 1—5), datovatelná do rozmezí pozdního halštatu a časného laténu. Do téže doby nepřímou datuje hradbu s bastionem také keramika z vrstvy 21, která se vytvořila nad mladší hradbou na Adámkově mýtě a představuje tedy terminus ante quem pro její výstavbu. Ke hradbě s bastionem časově patří také časně laténská spona (obr. 11 : 4), nalezená v sekundární poloze. Osídleno bylo v té době také východní předhradí, jak lze soudit podle objektu 4 i podle poněkud mladšího objektu 12 (*Motyková—Drda—Rybová 1977*, fig. 25). Z doby hradby s bastionem pochází též pevnůstka vně příkopu, pro jejíž stavbu byl materiál získán vylámaním dna při vnější straně příkopu a jež je datována i drobnými zlomky na kruhu pracované keramiky (obr. 16 : 9). Pevnůstka, jako předsunutá bašta u cesty, odpovídá koncepci hradby s bastionem nad vnitřním okrajem příkopu.

Bezprostřední návaznost fortifikačních fází a plynulý vývoj keramiky na Závisti od mladého halštatu až po časnou dobu laténskou, projevující se i na jiných místech (*Motyková—Drda—Rybová 1977*, 281 sq., fig. 18—24), svědčí, že na Závisti sídlil stejný lid. V obou fázích hradby s bastionem jsme konstatovali stopy požárů, k nimž došlo jistě za bojů, doložených i prakovými oblázky pod destrukcí zadního líce bastionu. Tuto destrukci překryla vrstva drobných břidlicových štěpinek, splavených z vyčnívajícího zdiva bastionu; teprve do této vrstvy byly zapuštěny kůly východní strany ohrady dvorce s požárovou vrstvou ze starší doby laténské. Opevnění tehdy nebylo obnoveno, protože koruna valu č. III ležela nejméně o 1 m výše než úroveň obytných staveb a spolu se svahem příkopu poskytovala dobrou možnost obrany proti útoku. O tom, že k útoku skutečně došlo, svědčí hromádky prakových oblázků na vnější straně dvorce a četné další oblázky rozptýlené v okolí jeho ohrady, i požár dvorce.

Podle keramiky z požárového horizontu, jejíž tvary jsou na Závisti nové a v níž je zastoupena dosti četná na kruhu vytáčená keramika (obr. 14), jeho obyvatelé jsou novým lidem, který se tam usadil v horizontu spon se střechovitým lučíkem (obr. 13 : 1) na rozhraní stupňů LA a LB. Tento lid sídlil i na východním předhradí, jak je možno

soudit podle malého pohřebiště, jehož jeden hrob porušil chatu 12 (*Motyková—Drda—Rybová 1978b*, 102 sq.).

Útočníky, kteří dobyli Hradiště, jedno z hlavních ústředí lidu pochováajícího své mrtvé pod mohylami a v plochých žárových hrobech, byli jistě tzv. historičtí Keltové severočeských plochých pohřebišť. Hroby s pozdními marzabotskými sponami a sponami se střešovitě lomeným lučíkem jsou dokladem asi nejstarší archeologicky postižitelné vlny keltské expanze; došlo k ní v krátkém časovém úseku, který předcházela fázi Duchcov—Münsingen, nově vypracovanou pro plochá keltská pohřebiště *V. Krutou (1979)*. Materiální obsah této fáze nekropolí se v severní Itálii vytvořil po zániku etruských nekropolí začátkem 4. stol. před n. l. a s pohyby Keltů se ve 2. čtvrtině 4. stol. před n. l. přes Švýcarsko rozšířil i do Čech. Podle tohoto datování by požárový horizont náležel do doby okolo r. 380 př. n. l. Historická expanze Keltů se jistě neuskutečnila naráz, ale spíše v postupných vlnách. S jednou z nich snad již v průběhu laténu souvisí požár starší fáze hrady s bastionem a s další pak konec časně laténského opevnění. Podle vrstvy břidlicových štěpinek na destrukci bastionu nedošlo k výstavbě dvorce bezprostředně po zániku bastionu, ale až po určitém čase. Zda požár dvorce souvisí s dalším přílivem historických Keltů nebo snad s odporem starší populace proti dobyvatelům, nelze rozhodnout. O neklidu vzbuzeném pohyby Keltů by mohl svědčit i vybíjený plech — pravděpodobně lícni chránič přílbice (obr. 11 : 7; 19), který se za severní křídlo brány mohl dostat za pozdějších bojů.

Ve spojitosti s koncem časně laténské Závisti si povšimneme i situace v sousedním sv. Bavorsku. I tam pozdně halštatské až časně laténské osídlení některých hradišť bylo přerušeno přibližně ve stejné době. Tak např. v materiálu z Ehrenbürgu (*Raschke 1952*), který jsem shlédla v r. 1967 v muzeu ve Forchheimu, je kromě časně laténské keramiky relativně bohatý inventář: pozdně halštatská samostřilová spona se zdviženou patkou, řetízek s hrotitě ukončenými košíčkovitými závěsky, drátěný torques, spona typu Marzabotto a jako nejmladší spona s obloukovitým lučíkem a jemně profilovanou vřetenovitou patkou. Také na hradišti Houbirg se vyskytla s časně laténskou keramikou spona s obloukovitým lučíkem, shodná se sponami předduchcovského horizontu našich plochých keltských pohřebišť (*Vollrath 1960*, Abb. 11 : 7). Třetím příkladem je Staffelberg, kde na akropoli byla nalezena drátěná spona s klenutým lučíkem a ulomenou patkou (*Pescheck 1967*, 268, Abb. 25) a kde bylo zjištěno okrajové opevnění akropole pozdně halštatskými kamennými zdmi, obnovené v časném laténu a pak opuštěné (*Radunz 1971*). Konečně i z hradiště Eirsberg v Horní Falci pochází spona se střešovitě lomeným lučíkem (Frankenland 22, 230 až 252).⁸

⁸ Za upozornění na tuto sponu a citaci děkuji dr. J. Waldhauserovi.

Zmíněné spony jsou nepochybně koncovými články staršího osídlení, takže je pravděpodobné, že i zánik těchto hradišť souvisí s postupem historických Keltů přes sv. Bavorsko.

Zde je třeba se zastavit u některých nálezů ze stradonického oppida, i když vzhledem ke způsobu získání (nákup od soukromníků nebo neodborný výzkum) nejsou plně věrohodné. O jedné ze spon (Pič 1903, tab. III : 5. — Břeň 1964, tab. 1 : 3) jsme se již zmínili jako o analogii pro sponu z požárového horizontu. Další podobná spona, uložená na Křivoklátě, byla vystavena na výstavě „Keltové ve středních Čechách“ ve Středočeském muzeu v Roztokách na podzim r. 1979. Ve světle poznatků z výzkumů brány D nabývají tyto i další spony ze Stradonic (Pič 1903, tab. III : 1, 13. — Břeň 1964, tab. 1 : 2, 5) na významu, neboť by mohly svědčit o dočasném pobytu „historických“ Keltů na Stradonicích. Je to tím pravděpodobnější, že podle některých předmětů nelze vyloučit ani pozdně halštatskou fázi osídlení Stradonic. Kromě perel s očky (Pič 1903, tab. VI : 40—41, 44) a keramiky (ibid., tab. LI : 3, 7) je to již zmíněná jantarová perla, spona se zdviženou terčovitou patkou a obdélníkovitým zachycovačem (ibid., tab. III : 6), antropomorfní plechový závěsek (ibid., tab. XIV : 34), srovnatelný se závěsky ze starších hrobů v Hallstattu (Kromer 1959 II, Taf. 9 : 2), a bronzový „prsten“ — ve skutečnosti spirálová záušnice se stylizovanou hadí hlavičkou (ibid., tab. VII : 39). Záušnice téhož typu byla nalezena i v Břežánkách u Teplic a J. Hrala (1966, 609) ji spojuje s alföldskou skupinou památek, jejichž těžiště výskytu leží v 5. století před n. l. Proto je možné, že hlubší výzkum opevnění nejvyšší části stradonického oppida by odkryl pozdně halštatskou až časně laténskou fázi, jejíž zánik souvisí s uvedenými sponami s volnou patkou. Tuto hypotézu podporuje i záchranný výzkum v areálu dnešní obce Stradonic, kde K. Motyková (1962, 138 sq.) odkryla pozdně halštatské sídlištní objekty a s nimi současný příkop. Úvahám o tom, že pozdně halštatskému až časně laténskému Hradišti u Stradonic učinil konec postup historických Keltů ze sz. Čech k jihu, dobře odpovídá mapa nálezů fáze Duchcov—Münsingen (Kruta 1979, fig. 31). Podle ní by Stradonice mohly být jedním z bodů, přes které ve 4. století před n. l. byl zahájen postup historických Keltů na jih až ke Strakonícím na Otavě.

L. Pauli (1974, 122) soudil, že vznik pozdně halštatského Hradiště nad Závistí souvisel s jeho dominantní polohou při soutoku Berounky s Vltavou, kde se sbíhaly dálkové cesty, a s blízkým povrchovým výskytem železa. Vynikající význam Závisti však jistě podporovala i poloha v oblasti zlatonosného jílovského pásma a s tím spojeného rýžování zlata, které kvetlo v bezprostředním okolí ještě v pozdním středověku (Jansová 1974, 19) a dodávalo do pražské mincovny zlato z Berounky a Zbraslavi ještě v 16. století (Kořan 1955, 96). Proto je možné, že i zlato z okolí Závisti mělo význam při stycích se Západem, jelikož podle provedených analýz zlato šperků z knížecích hrobů v Porýní pocházelo z českého území (Pauli 1974, 136 sq.).

1

2

Tab. I. Závist, 1 dnešní cesta branou D, vlevo sonda F 16; 2 sonda F 10, vlevo nahoře pozdně laténská chata 7, uprostřed příkop z pozdní doby bronzové, profatý palisádovým žlábkem pozdně halštatské hradby, vpravo částečně rekonstruovaná palisáda, od J.V. Foto A. Kleibl.

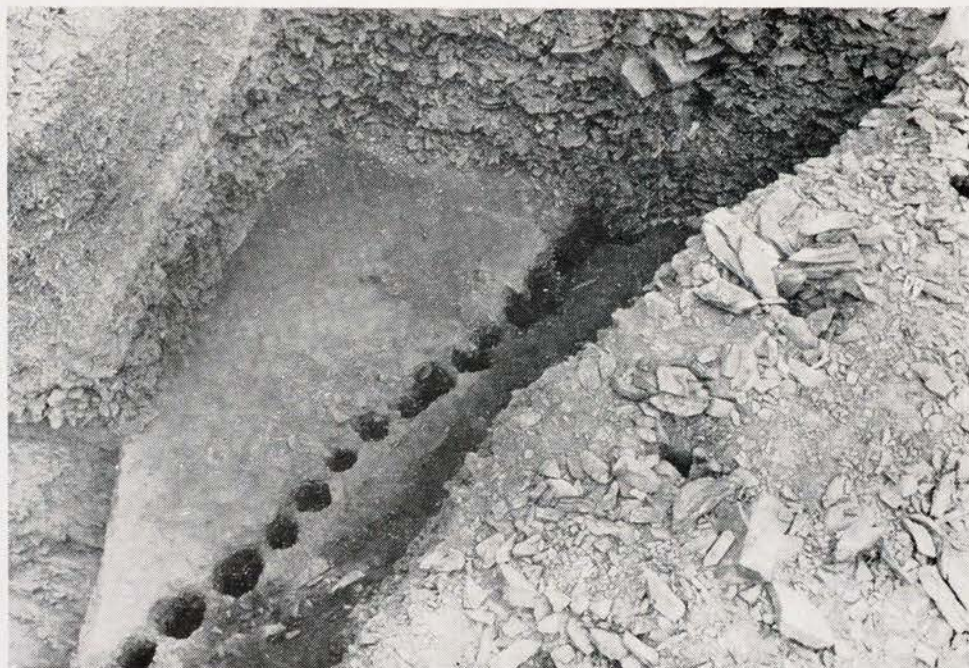

1

2

Tab. II. Závist, 1 sektor F. 10/1, hradba s palisádou v lici od V; 2 jižní křídlo brány D od SV, při levém okraji nahoře kamenné jádro bastionu, vpředu opevnění pozdně keltské brány, za ním částečně rekonstruovaná palisáda pozdně halštatské hradby. Foto L. Jansová, A. Kleibl.

1

2

Tab. III. Závist, 1 palisáda pozdně halštatské hradby, vpravo nezaplňené jámy po kůlech uvnitř hradby od SZ; 2 pozdně halštatská hradba po odstranění násypů, vlevo vanovité jámy z pozdní doby bronzové, od SZ. Foto L. Jansová.

1

2

Tab. IV. Závist, 1 sektor F 9/3, kůlová jáma v průchodu brány a část žlábků v severním křídle hradby s palisádovým lícem, nad ní vrstvy před vnitřním lícem kamenného bastionu od SZ; 2 sektor F 9/2, záp. líc kamenného jádra bastionu od JZ. Foto L. Jansová.

Tab. V. Závist, 1 zbytky sz. líce bastionu s kameny, které se z líce sesuly; nahoře vpravo překryté vrstvou břidlicových štěpínek, na nich hromádka oblázků, vpravo uprostřed kameny obložená kůlová jamka 28 požárového horizontu, dole suť z hrady s palisádovým lícem, od JZ; 2 sz. líc kamenného bastionu a kůlové jamky před ním od SSV. Foto L. Jansová.

1

2

Tab. VI. Závist, 1 sektor F 8/1, stupňovitá úprava pod bastionem do SV; 2 nároží jižního křídla brány D, vpravo sonda F 7, v ní uprostřed suť z bastionu a úroveň, na které byl vystavěn, od SV. Foto L. Jansová, A. Kleibl.

1

2

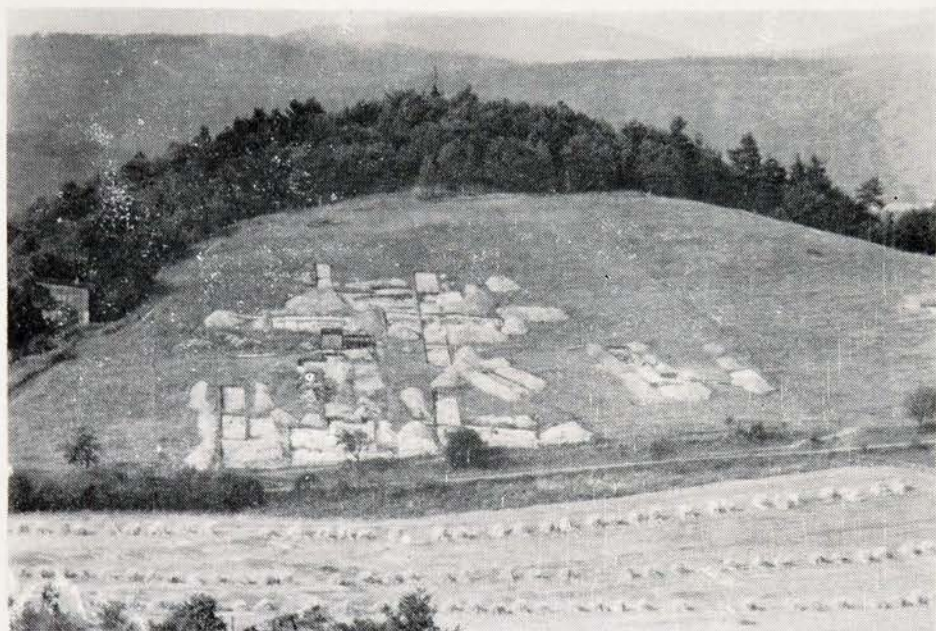

Tab. VII. Závist, sektor F 9/1; 1 sprášová hlína z předprsně hradby s bastionem; 2 řez hradbou s bastionem. Od SV. Foto L. Jansová.

1

2

Tab. VIII. 1 Závist, sonda F 16 od SZ, uprostřed cisterny, za nimi pozdně laténské palisády na vnějším okraji příkopu, vlevo pevnůstka u cesty před výzkumem. — 2 Hrazany, kopec Červenka s částí výzkumu 1961 od JZ. Foto A. Kleibl.

Nemenší význam pro Závist mělo i spojení s Jihem, v němž zprostředkující roli hrály Dürrnberg a Hallstatt se svými solnými ložisky. Směr dálkového spojení přes Hallstatt (plechová trubička, obr. 5 : 14) až do oblasti Este a Slovinska (spirálka, obr. 7 : 10) naznačují také zlaté náušnice z Opařan (Pauli 1974).

V oblasti nadstavbových jevů jedním z důvodů pro monumentální výstavbu akropole mohla být zmíněná tradice kultovního místa v pozdní době bronzové. Její oživení v pozdním halštatu při intenzivních stycích se Středomořím vedlo patrně k výstavbě sakrálního areálu. Současná existence tohoto kultovního centra a případného „knížecího“ sídla, které mohlo být umístěno v poloze Balda (Motyková—Drda—Rybová 1978b, 63 sq.), nebyla dosud výzkumem prokázána; ale i kdyby na Baldě nebo na jiném místě Hradiště „knížecí“ sídlo nebylo nalezeno, Závist se svým kultovním významem a dobou své existence řadí po bok opevněných pozdně halštatských sídel západokeltské oblasti.

3. Vztah Závisti k Hrazanům

Ve srovnání se Závistí je materiální obsah pozdně halštatské fáze osídlení v Hrazanech pouhým stínem nálezového obsahu Závisti s poměrně hojnými předměty z kovu a jiných materiálů. Přesto však mezi oběma lokalitami existuje řada styčných bodů v keramických tvarech, jež dovolují určit jejich vzájemné relativně chronologické vztahy. Jde tu hlavně o hrnce hrazanských variant 1a, 2a i skupiny 3, o soudky skupiny 4, mísy skupiny 6 a o klenuté mísy varianty 8b, které se vesměs vyskytly jak v podloží hradby s palisádovým lícem, tak i pod sutí na její vnější straně. I přes základní shodu ve tvarech tyto typy nádob z Hrazan prozrazují však, buď zduřením okrajů nebo jinými znaky, pokročilejší stupeň vývoje.

Hrncík varianty Ib, který je na Hrazanech nejčastější, se na Závisti našel jen v úpravě pro mladší objekty (obr. 6 : 17) a ve vrstvě nad mladší hradbou na Adámkově mýtě (Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 21 : 6), současné s bránou s bastionem. Na Hrazanech zastoupená tuhou vlešťovaná výzdoba mís u brány D na Závisti chybí, byla však zjištěna na Adámkově mýtě před starší hradbou i nad hradbou mladší (Motyková—Drda—Rybová 1977, fig. 20 : 4—5; 21 : 1, 3).

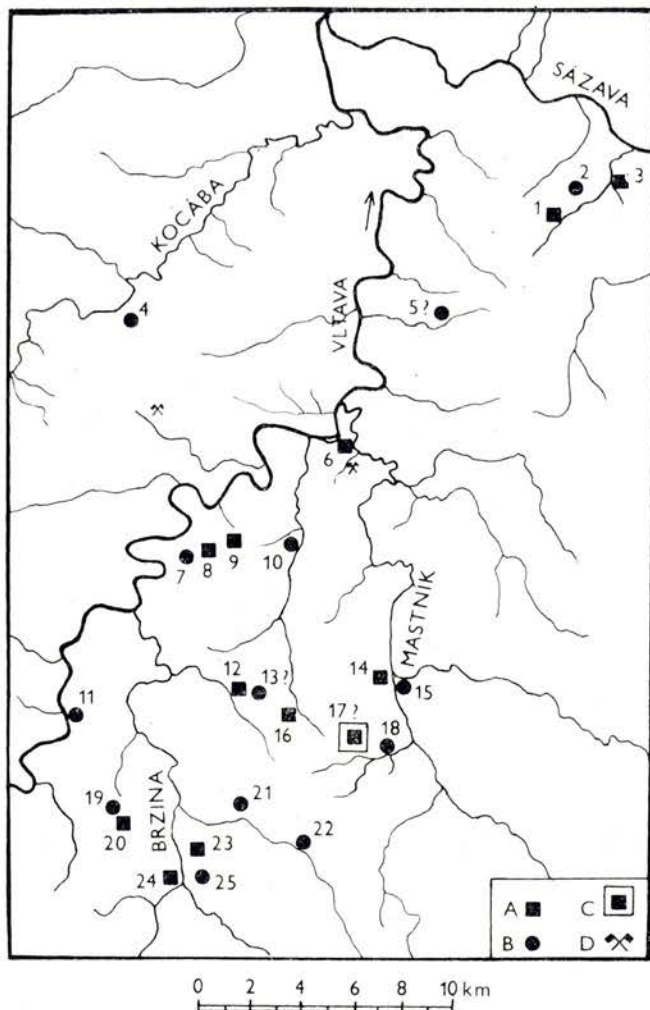
Tuhová, v ruce pracovaná keramika je v předoppidálních nálezech v Hrazanech zastoupena čtrnácti zlomky (asi 5 %), v podloží hradby s palisádovým lícem byly nalezeny dva takovéto zlomky. I když je to relativně málo, přece zlomky ze Závisti ukazují, že s nástupem tuhové keramiky je třeba v Čechách počítat již před časným latěním (Jansová 1955, 134) shodně s ojedinělým výskytem v Rakousku nebo Heuneburgu (Kappel 1969, 51) a nikoliv až v horizontu časně laténské spony s ptačí hlavičkou (Fridrichová 1974, 40). Výroba tuhové keramiky v Čechách byla závislá na ložiscích tuhy v jižní polovině země (cf. povrchový

výskyt surovin, zpracovaný V. Vojáčkem in: *Jansová 1962a*, mapa 2) a její nálezy, velmi hojné na jihočeských sídlištích až do pozdního laténu, jsou čím dále na S skromnější. Silnější zastoupení tuhové keramiky v Hrazanech než na Závisti je proto přirozené. V relativně početných keramických nálezech požárového horizontu však tuhovou keramiku zcela postrádáme, což je možno vyložit tím, že tento horizont vznikl ještě v době, kdy historičtí Keltové byli teprve na postupu do jižních Čech a neovládli dosud těžbu tamní tuhy.

Nálezy z podloží hradby s palisádovým lícem na Závisti, které jsme datovali do 2. pol. nebo do konce 6. století před n. l., mají starobylejší charakter než nálezy z Hrazan. Proto Hrazany byly pravděpodobně osazeny až v době, kdy již na Závisti hradba s palisádovým lícem existovala a osídlení tam trvalo v době hradby s bastionem v časném laténu. Je ovšem otázkou, zda se dočkalo ještě požárového horizontu, současného s nástupem historických Keltů a charakterizovaného poměrně hojnou na kruhu pracovanou keramikou. Na některé shody mezi nádobami z Hrazan a z požárového horizontu jsme již upozorňovali, ale většinou jde o tvary s delším trváním, jako jsou soudky, klenuté mísy a mísy se zataženým okrajem. Nápadný je však téměř naprostý nedostatek na kruhu vytáčené keramiky v Hrazanech. V sídlištních nálezech z nedalekých Netvořic a Chlebů (cf. str. 100) sice na kruhu točená keramika také chybí, ač bychom ji v nich vzhledem k jejich nižšímu stáří očekávali, ale jde jen o neúplné nálezy. Snad i v Hrazanech je nedostatek točené keramiky, hlavně mís s nízkým vykloněným okrajem a klenutou stěnou, jen náhodný, protože na časně laténských sídlištích u Křepeň a Třebnice-Podlipí, vzdálených od Hrazan jen okolo 10 km (obr. 33), zlomky vytáčených nádob — vesměs zlomky mís — tvořily 6 % (Křepeň) a 10 % (Třebnice) keramického materiálu.

Na současnost Hrazan s pozdně halštatským horizontem v Krašovických ukazují četné shody v keramice; bronzový náramek (obr. 29 : 3) dovoluje synchronizovat začátek pozdně halštatského osídlení v Hrazanech se žárovými mohylkami v blízké Nové Vsi (*Soudská 1969*, tab. III).

Poměrně husté osídlení Sedlčanska, doložené sídlišti a halštatsko-laténskými žárovými hroby, tvoří ucelenou sídelní oblast v povodí malých pravobřežních přítoků Vltavy (obr. 33). Předpokládali bychom proto, že tam existovalo současně i jakési opevněné centrum. Rozbor terénní situace ukázal, že to nebyly Hrazany, takže v úvahu přichází jen nedokončené a nálezy nedatované opevnění jižně od Sedlčan na Pačické hoře s kótou 504 m (*Jansová 1962a*, II, 88), nebo snad námi vícekrát vzpomínané sídliště u Třebnice-Podlipí, položené na výrazném ostrohu. Laické vykopávky tam našly několik chat, ale nedotkly se okrajů ostrohu ani jeho šíje. Stopy po valech nebo příkopech zde nejsou patrné, ale bez výzkumu nemůžeme ani tam vyloučit opevnění, které dlouhodobé zemědělské využití půdy mohlo srovnat s okolním terénem.

Obr. 33. Pozdně halštatské až časně laténské osídlení středního Povltaví: A sídliště, B žárové hroby, C hradiště (?), D středověké doly na zlato. 1 Netvořice; 2 Netvořice-Jáchym; 3 Chleby; 4 Starý Knín; 5 Jablonná; 6 Hrazany; 7 Zvírotice; 8 Křepeňice — parc. č. 350; 9 Křepeňice — obec; 10 Nalžovice-Nová Ves; 11 Kamýk; 12–13 Třebnice; 14–15 Sedlčany; 16 Oříkov; 17 Pačická Hora; 18 Libň-Vápenice; 19–20 Krásná Hora; 21 Pořešice; 22 Počepice; 23 Mezihoří; 24 Krašovice; 25 Týnčany.

Jako Hradiště nad Závistí leží i Hrazany ve zlatonosné oblasti jílovského pásma (Kettner 1953), které se táhne od SSV na JJZ ke Křepeňicům. Donedávna se v okolí dolovalo zlato [důl Libčice fungoval ještě v tomto století], jižně od oppida jsou opuštěné jámy asi středověkých dolů na zlato [Kratochvíl 1956] a paměť na vypírání zlata se dosud uchovala v názvech poloh „V prádlich“ na Mastníku pod oppidem a „V rejži“ výše na Vltavě. Ryžoviště ze 14. století jsou známa na Mastníku u Sedlčan [Kořan 1955, 83]. Podnět pro vznik pozdně hal-

štatského sídliště v Hrazanech je proto třeba hledat nejen v klimaticky výhodné, na pramenitou vodu bohaté poloze nad vltavskými brody, ale pravděpodobně i v ryžování zlata. Podobně tomu bylo i v jižněji položené pozdně halštatské až časně laténské sídelní oblasti kolem Sedlčan, na okraji středočeského žulového masívu se zlatonosnými ložisky (*Kořan 1955*, 83 sq.). Sídlíště tam leží v nadmořské výšce okolo 400 m, v polohách s pokryvem hlinitopísčitých, většinou podzolovaných půd, na nichž se jen místy vytvořila úrodnější hnědozem (*Vojáček 1960*). Polní hospodářství tam bylo málo výnosné a samo o sobě příliš nelákalo k osídlení. Pravděpodobnější je, že zdroje obživy obyvatelům tamějších sídlišť zabezpečovalo do značné míry i ryžování zlata. Podobnou situaci lze předpokládat také u dalších sídelních enkláv té doby v jižních Čechách, kde se osídlení soustřeďuje především právě v místech s nejhustším výskytem zlatonosných rud a ryžovišť (*Jansová 1962a*, 220, mapa 2).

Je nejisté, zda zánik pozdně halštatského sídliště v Hrazanech můžeme spojovat se zásahem „historických“ Keltů, protože z krajiny jižně od Závisti a na V od Vltavy zatím neznáme ani jeden hrob, který by jim bylo možno přisoudit. Pokud se tam našly předměty téhož druhu jako v plochých keltských hřbitovech, bylo to vždy jen v prostředí navazujícím na pozdně halštatské tradice. Jsou to již výše vzpomenuté bronzové kruhy z Počepic a Pořešic (*Soudská 1969*, tab. II; IV) a pak nepublikované náramky z Netvořic (o. Benešov). První z nich, hladký, sedlovitě prohnutý kruh s čípkovitou západkou (m. Netvořice, inv. č. 264) byl r. 1883 nalezen na kopci „Jáchym“ (399 m n. m.) spolu s třmenovitými kruhy a nádobami tvarově blízkými keramice z halštatsko-laténských hrobů. Zlomek dalšího bronzového kruhu byl nalezen přímo v Netvořicích (m. Netvořice, inv. č. 142) pohromadě se zlomky v ruce pracovaných nádob, jejichž tvary jsou ještě pozdně halštatské, ale podle zaoblených okrajů patří již do doby laténské. Z jiného místa v Netvořicích je další neúplný tyčinkovitý náramek se slabě pečetičkovitě zesílenými konci (m. Netvořice, inv. č. 1785). Tyto nálezy spolu s keramikou z Chlebů (*Čižmář—Čtverák 1977*, 19) a s mladšími objekty v Krašovicích svědčí o tom, že v oblasti mezi Sázavou, Vltavou a jižním okrajem sedlčanské kotliny setrval pozdně halštatský lid ještě v době, kdy severnější části země již pevně drželi historičtí Keltové.

Podobnost keramiky z Hrazan a Závisti s keramikou české mohylové oblasti, ať již jde o nálezy z mohyl nebo plochých žárových hrobů, naznačuje příbuzenství mohylové populace s obyvateli Závisti a Hrazan. Zároveň však prvky odvozené od mladší keramiky středočeského bylanského okruhu dovolují soudit, že jde v podstatě o jednu větší etnickou keltskou oblast, členěnou na regiony, jejichž částečná odlišnost, podmíněná hospodářskými a společenskými podmínkami, se projevovala jak v materiální kultuře, tak i v nadstavbových jevech. Nepřetržitý vývoj této oblasti byl narušen příchodem nového etnika — historických Keltů, pronikajících do Čech od jihozápadu ve vlnách

od sklonku časného latěnu. Nový lid, přinášející s sebou pokročilejší výrobní techniky i odlišnou společenskou organizaci, ovládl nejdříve nejúrodnější části severní poloviny Čech; ve snaze získat výnosné surovinové zdroje postupně pronikl do jihočeských oblastí s výskytem železné rudy, zlata i tuhy a podrobil si jejich starší obyvatelstvo.

V Praze dne 15. dubna 1980.

Závist und Hrazany an der Schwelle der Latènezeit

ZUSAMMENFASSUNG

Die in den Jahren 1962—1972 unter Leitung der Autorin dieser Studie und ab 1973 unter Leitung von K. Motyková durchgeführten Forschungen des Archäologischen Instituts der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften in Prag haben die ausserordentliche Bedeutung von Hradiště über Závist in der Späthallstatt- und Frühlatènezeit aufgezeigt (Abb. 1). An dem bei Haupteingang von Hradiště situirten Tor D (Taf. I:1) wurden nicht nur mehrere Bauphasen und Siedlungsobjekte eines keltischen Oppidums, sondern auch ältere Fortifikationen und Schichten abgedeckt, so dass dort im wesentlichen die gesamte historische Entwicklung von Závist übersehbar ist. In dieser Studie werden wir uns nur mit der Situation in der Späthallstatt- und Frühlatènezeit befassen und vergleichsweise die Ergebnisse der in den Jahren 1951—1963 auf dem keltischen Oppidum in Hrazany vorgenommenen Forschung, soweit sie diese Zeitspanne betreffen, hinzufügen.

I. Závist

1. Die älteste Befestigung der 40 m breiten Terrasse unter dem SO-Abhang der Akropolis — ein Spitzgraben (Taf. I:2), dahinter eine Palisade und davor eine vorgeschobene Reihe wannenförmiger Gruben (Taf. III:2) — wurde in der späten Bronzezeit angelegt. Die teilweise in diese Befestigung eingelassene Mauer (Beil. Nr. 1) hatte in der Front eine in ein vorher ausgegrabenes Gräbchen eingesetzte Palisade (Taf. II:1), und verlief im Bogen über die ganze Breite der Terrasse (Taf. II:2). Im Abstand von 1,20—1,50 m hinter der Palisade festigte das Innere der Mauer eine Pfostenreihe (Innenseite der Brustwehr?) und weitere Balken (Taf. III:2), nach denen sich in der Steinaufschüttung stellenweise senkrechte Hohlräume erhalten haben (Taf. III:1). Der Nordflügel des Tores wurde beim Bau der darauffolgenden Mauer zum Grossteil abgetragen und es haben sich davon nur Reste der Palisadengrübchen in der Front und der Pfostenlöcher des ca. 3,5 m breiten Tores erhalten (Taf. IV:1).

Die Mauer öffnete sich im Tor zur Aussenseite hin trichterförmig; sie stand auf der Humusschicht, die sich über der Felsunterlage und den ausgefüllten Befestigungsobjekten aus der Spätbronzezeit gebildet hatte (Abb. 3—4, 9). Aus der Humusschicht wurden Teile von bronzenen Stangengliederketten mit Anhängern (Abb. 7:16) geborgen, die auch unter dem Schutt aussserhalb der Mauer (Abb. 5:3—4), in der Palisade (Abb. 5:9) sowie in der Aufschüttung für die jüngeren Objekte (Abb. 7:8—9) gefunden wurden. Von den an der Scheide der Stufe HD 3 und LA datierten Ketten aus SW-Deutschland (Schaaff 1971, Pauli 1978a, 188 sq.) unterscheiden sie sich durch die geringere Länge und dadurch, dass sie aus umgebogenem Draht geschmiedet waren. Sie dienten auch nicht als Gürtel, sondern als Anhängeschmuck wie ähnliche Ketten aus Dürrnberg und Hallstatt (Pauli 1978a, 278. — Kromer 1959, Textband, 25, Taf. 8:1) oder aus südbayerischen Hügelgräbern, wo sie in die Stufen HD 1—2 datiert werden (Kossack 1959). Die zusammen mit ihnen gefundenen Anhänger und offenbar auch die Ketten selbst wurden in einer Werkstatt hergestellt, deren Existenz durch Funde von Halbfabrikaten unter der Mauer sowie aus der Palisade der Mauer (Abb. 5:8, 11—12; 7:15, 18—19) bereits für die Zeit vor dem Mauerbau bezeugt ist. Aus einem Pfostenloch innerhalb der

Mauer stammt ein zusammengedrücktes Röhrrchen aus Bronzeblech (Abb. 5:14), das Analogien in jung-hallstattzeitlichen Gräben in Hallstatt (Kromer 1959, I, Taf. 7:4; 9:5) besitzt. Eine Bronzespirale (Abb. 7:10) aus der Aufschüttung der Mauer gehörte zu einem Halsschmuck der gleichen Art in der unteren Bestattung des Hügelgrabes 44 in Sedlec-Hůrka (Soudská 1976, Abb. 7:12), das dem Halsschmuck von der Wende der Stufen HC 2 und HD 1, nach M. Primas (1970, 40) aus der Mitte des 6. Jh., entspricht.

Die keramischen Bruchstücke von der Humusschicht unter der Mauer mit Palisadenfront (Abb. 6:18—22) sowie aus dem Schutt davor (Abb. 6:1—9) und dem Palisadengräbchen (Abb. 6:14—16), gehörten sämtlich handgemachten Gefässen an. Analogien dazu finden wir in der Keramik der Jung- bis Späthallstattzeit (Jansová 1957; Šaldová 1968; Fridrichová 1974). Auch die unter dem Schutt vor der Mauer gefundene Keramik datiert die Existenz der Mauer in die Späthallstattzeit. Ein Bruchstück eines scheibengedrehten Gefässes (Abb. 6:10) und Bruchstücke einer graphitierten Schale (Abb. 6:13) wurden zwar im Durchgang des Tors mit Palisadenfront gefunden, jedoch an einer Stelle, wo das Terrain beim Bau der jüngeren Mauer bis auf die Humusschicht entblösst war (Taf. IV:1) und gehören wohl eher zur Mauer mit der Bastion.

2. Die Mauer mit der Bastion hatte einen massiven, gegen NO 4,5 m, gegen SW nur ca. 2 m breiten Steinkern von deltoideischem Grundriss mit beiderseitiger Front (Abb. 8; Taf. IV:2). Beide Fronten waren von Steinkästen flankiert, so dass eine an der NO-Seite ca 11 m breite Bastion entstand, die sich gegen SW zu einer ca 7,5 m breiten Mauer aus Steinkästen verengte. An der Innenseite hatte die Bastion eine freistehende Front, vor der zwei Pfostenlöcher abgedeckt wurden (Taf. V:2). Neben dem Wege wurde die Front der Bastion beim Bau des spätkeltischen Tors abgetragen (Taf. VI:2). Die Bastion war auf Aufschüttungen errichtet (Beil. Nr. 3, Schicht 22—28; Taf. VI:1), durch die das Terrain vor dem Südflügel der Mauer mit Palisadenfront erhöht wurde. Die Berme vor der Bastion (Beil. Nr. 3, Schicht 22) erhielt sich samt den winzigen Resten der Front über dem Graben und wurde von Schichten aus der Zeit des Oppidums überdeckt. Die Mauer mit Bastion hatte zwei Bauphasen aufzuweisen: Eine ältere mit einer von einer Lössschicht ausgefüllten Brustwehr (Abb. 12, Schicht 4) und eine jüngere mit einer von lose hineingeschütteten Steinen ausgefüllten Brustwehr. Beide Brustwehren brannten nieder, wobei die Lössausfüllung teilweise vom Feuer orange verfärbt wurde (Taf. VII), die Steine schlackenartig angeschmolzen wurden und den Grabenhang hinunterentschlachten (Beil. Nr. 2, Schicht 20). Die Aussenseite der Mauer wurde in beiden Phasen von einer in Gräbchen (die nur an der Grenze der Sektoren F 9/1 und F 9/4 festgestellt wurden) eingelassenen Holzkonstruktion gefestigt. Für die Datierung der Mauer mit der Bastion wurden ausser den erwähnten Scherben aus dem Durchgang durch die ältere Mauer (Abb. 6:10, 13) nur ein paar Keramikbruchstücke und Gegenstände aus den Mauerschichten (Abb. 10A; 11:1) gefunden. In die Zeit des Bestehens dieser Mauer können auch einige Keramikbruchstücke aus jüngeren Schichten (Abb. 10 B) gehören und wahrscheinlich auch eine Eisenfibel (Abb. 11:4), die im Hinblick auf die fortgeschrittene Stilisierung des Vogelkopfes des flach paukenförmigen Fusses aus der jüngeren Phase der Stufe LA stammt.

3. Der Brandhorizont. Über der Versturzschicht der Mauer mit der Bastion und der Schicht daraus abgeschwemmter Schiefersplinter (Taf. V:1) wurde hinter dem Südflügel des Tores ein umzäuntes Gehöft errichtet, dessen Länge von O-W ca 40 m betrug (Abb. 13). Von seinem Zaun ist nur die Reihe der Pfostenlöcher Nr. 28—32 an der Ostseite übriggeblieben, an die sich eine gegen W ungestimmt abgegrenzte Grauschwarze Schicht mit kleinen Steinsplintern anschloss (Abb. 2, Schicht 3). An der N-Seite wurde der Rand des Gehöfts beim Bau der spätlatènezeitlichen Befestigung abgegraben; gegen SW zog sich die schwarze Schicht

bis in die nicht mehr durchforschte Fläche weiter. Innerhalb des freigelegten Teils des Gehöfts wurden 28 Pfostenlöcher von ebenerdigen Siedlungsobjekten (auf Abb. 13 sind die über 20 cm tiefe Pfostenlöcher dunkel ausgefüllt) und drei Feuerstellen festgestellt. Die Mitte der abgedeckten Fläche war im Sektor F 11/1 durch spätlatènezeitliche Siedlungsobjekte gestört, so dass der Grundriss der Bauten innerhalb des Gehöfts nicht völlig geklärt ist. Das Gehöft brannte nieder ab und aus der übriggebliebenen Brandschicht wurden Kleingegenstände (Abb. 15: 3—9) und Keramik (Abb. 14) geborgen. Datiert sind sie durch eine Fibel mit dachförmigem Bügel (Abb. 15: 1), die zwar an der Wand der spätlatènezeitlichen eingetieften Hütte 2 gefunden wurde, jedoch sicherlich aus dem von der Hütte durchbrochenem Brandhorizont dorthin gelangt war. Sie gehört an die Grenze der Stufen LA und LB 1. Das Gehöft brannte bei einem Angriff nieder, was die von den Verteidigern an der Aussenseite des Hofzaunes bereitgelegten Häufchen von Schleudersteinen beweisen (Taf. V: 1 oben rechts).

4. Der Graben vor dem Wall Nr. III. Seine Innenseite fällt heute in einem Winkel von 30—35° in eine Tiefe von 13—14 m ab, doch ist seine von der heutigen Kannte des Walls über 30 m entfernte Aussenseite an der Stelle der Forschung nur rund 1 m hoch. In alter Zeit wies die Innenseite des aus dem Felsen herausgebrochenen Grabens bei gleichem Neigungswinkel eine lotrechte Höhe von 9 m auf und die Breite seiner Sohle mass 13 m. Unterhalb des Fusses des inneren Grabenhangs wurden keine grossen Steine aus der Versturzschicht der Mauer mit Palisadenfront festgestellt und unter den durch jung- bis spätlatènezeitliche Keramik datierten Schichten (Beil. 3, Schichten Nr. 1—22) lag an der NW-Seite der Grabensohle gelber Lösslehm (Schicht 24), der späthallstatt- bis frühlatènezeitliche Keramik enthielt (Abb. 16: 1—5). Diese Schicht dürfte am ehesten aus der eingestürzten älteren Brustwehr der Mauer mit der Bastion entstanden sein, was darauf hindeutet, dass der Graben nach dem Untergang der Mauer mit Palisadenfront gesäubert und bei der Gewinnung von Steinen für den Bau der Mauer mit der Bastion wahrscheinlich an der Aussenseite verbreitert wurde, so dass die Spuren des von der ältesten Mauer wegführenden Weges dabei verschwanden. Der Weg aus der Zeit des Tors mit der Bastion durchschneidet die Aussenkante des Grabens an der Stelle des heutigen Weges, u. zw. unterhalb des Damms, der zur Zeit der Existenz des Oppidums für den Weg im Graben errichtet wurde (Abb. 17). Der Graben hatte NÖ von dem Wege im Sektor F 20/4 sogar eine Tiefe von 3,50 m (Abb. 18) und verlief vor dem Tor ohne Unterbrechung. Der Schnitt im Sektor F 20/4 reichte möglicherweise in eine Zisterne, ähnlich den Zisternen im Sektor F 16/6—7 (Jansová 1971, Taf. III). Diese Zisternen dürften bald nach ihrer Errichtung wieder zugeschüttet worden sein, da die am weitesten westwärts gelegene von der beim Brande der älteren Mauer mit der Bastion entstandenen Schicht 24 des Profils Nr. 46 überdeckt war und da sie nahezu keine Funde hergaben (Abb. 11: 6).

5. Die kleine Festung ausserhalb des Grabens ist ein künstlich aufgeschütteter Hügel zwischen dem Südrand des Weges und der äusseren Grabenkante, von ca 30 m Länge (Taf. VIII: 1). An Hand zweier rechtwinklig geführten Schnitte wurde festgestellt, dass er zwar in der Spätlatènezeit für den Bau von durch Palisaden eingefriedeten Siedlungsobjekten benutzt wurde, jedoch aus kleinen Keramikbruchstücken (Abb. 16: 9) zu schliessen, wurde er bereits in der älteren Latènezeit errichtet und an den Rändern wahrscheinlich durch Steinblenden gefestigt. Er dürfte einen Bestandteil des Verteidigungssystems gebildet haben — Gegenstück zu der Bastion im Südflügel des Tors. Die Aufschüttungen der kleinen Festung überdeckten die Humusschicht und die Pfostenlöcher in denen sich einige Gefässbruchstücke aus der Spätbronze- bis Späthallstattzeit (Abb. 16: 6—8) fanden.

6. Die Beziehung des Tors D zu den übrigen Teilen von Hradiště über Závist. Die stratigraphischen Beobachtungen beim Tor D ent-

sprechen der Situation auf der NO- und SW-Seite der Akropolis (*Motyková—Drda—Rybová 1977, 277, 267 sq.*) und dem Adámkovo mýto (*Motyková—Drda—Rybová 1978b, 130 sq.*), wo sich, wenn wir von der Bronzezeit absehen, als die älteste eine Steinmauer mit Palisadenfront befand. Der trichterförmige Grundriss des Tors D findet sich in Böhmen ziemlich häufig, u. zw. bereits auf Burgwällen der Spätbronzezeit (Plešivec, Hradišský vrch bei Okrouhlé Hradiště, Hradec bei Dobřejuvice) und dann an der Wende der Späthallstattzeit zur Frühlatènezeit (Libědice, Plzeň-Homolka, Věneč bei Lčovice). Auch wenn sie vorderhand für die Stufe HC nicht belegt sind, dürften die Trichtertore wahrscheinlich ein Produkt der heimischen Entwicklung sein.

Die Datierung der späthallstattzeitlichen Mauer mit Palisadenfront beim Tor D deckt sich mit der auf der NO-Seite der Akropolis festgestellten Situation (*Plesl 1967, 593 sq.*), wo sich im Palisadengrübchen späthallstattzeitliche Keramik fand. Desgleichen ist auch die Keramik, die auf dem Adámkovo mýto die Datierung der Mauer mit Palisade bestimmt, späthallstattzeitlich (*Motyková—Drda—Rybová 1977, Fig. 20*). Mit dieser Befestigung lassen sich auch zwei Funde aus sekundären Lagen im Tor D — ein Ringlein aus klarem Glas und eine tonnenförmige Bernsteinperle (Abb. 11 : 3, 9; cf. *Haevernich 1975, 63. — Pauli 1978, 140*) synchronisieren.

Der Südflügel des Tors mit der Bastion stimmt in der Bauweise aus einem massiven, von Steinkammern gesäumten Steinkern mit der NO-Seite der Akropolis überein, wo die steinerne Frontmauer mit Kammern an der Innenseite durch latènezeitliche Keramikbruchstücke datiert wird (*Plesl 1967*). Die Befestigung hatte dort mindestens zwei Bauphasen zu verzeichnen, wobei sich (wie beim Tor D) die Verwendung von Lösslehm bewährte, allerdings mit dem Unterschied, dass die Lehmwand an der Innenseite der Mauer errichtet wurde (*Jansová 1971, 277*). An der SW-Seite der Akropolis entsprechen der Mauer mit Bastion zwei Bauphasen über dem verschütteten späthallstattzeitlichen Graben. In der älteren Phase existierte dort ein Tor mit einbiegenden Flügeln und mit Frontpalisaden (*Motyková—Drda—Rybová 1977, 266, fig. 10*), wie sie in einem Teil der Mauer mit der Bastion beim Tor D freigelegt wurden; die jüngere Phase wies übereinstimmend auf der Akropolis Steinkammern auf (*Jansová 1966, 140, Abb. 59. — Motyková—Drda—Rybová 1978b, 132 sq., Abb. 35*). Auf dem Adámkovo mýto den Terminus ante quem für den Bau dieser Mauer gibt die Keramik aus der Schicht über ihrer Rückseite an (*Motyková—Drda—Rybová 1977, Fig. 20 : 1—6, 8*). Gleichzeitig wurde offenbar auch die östliche Vorburg besiedelt (*ibid., Fig. 25*). — Die Technik der Befestigung durch eine Steinmauer mit Glatte Front war gleichfalls schon in der Spätbronzezeit bekannt und am häufigsten erscheint sie in der Späthallstatt- bis Frühlatènezeit, wo sie auch durch eine Steinkammerkonstruktion oder innere Mauerfronten gefestigt zu werden pflegt (*Bittel—Rieth 1951, Plan IV. — Déchelette 1910, 703, fig. 270. — Götze 1921/22, 39, 50*). Die basteiartige Verstärkung der Mauern beim Tor zeigt sich auch im Bereich der Hunsrück-Eifel-Kultur (*v. Uslar 1940, Taf. 54. — Dehn 1958, 65 sq., Taf. 29*) und kann analoge südliche Einflüsse widergespiegelt haben, wie sie sich in älterer Zeit in der Periode IV auf der Heuneburg äusserten.

Für die Zeit des Brandhorizonts fehlen vorläufig gänzlich Belege für eine Besiedlung des Adámkovo mýto, doch wurden solche auf der östlichen Vorburg gefunden, u. zw. in Gestalt des einigermaßen älteren Siedlungsobjekts 12 und eines kleinen Gräberfeldes (*Motyková—Drda—Rybová 1977, 297, Fig. 25; 1978b, 101 sq., Abb. 23—24*).

II. Hrazany

Bei der Erforschung des Keltischen Oppidums (Abb. 20) wurde relativ häufige Keramik gefunden, nach der auf eine ausgedehnte Besiedlung an der Wende der Späthallstatt- zur Frühlatènezeit geschlossen werden kann. Wenn auch ein Teil der

Funde bei der Erforschung des Tors A an der NW-Seite des Oppidums (*Jansová 1965*, Abb. 2. — Abb. 22), ferner am Tor B zur nördlichen Vorburg (Abb. 21) oder auch an anderen Stellen gewonnen wurde, stammen doch die meisten aus der mittleren Talsenke des Oppidums zwischen dem Hügel Červenka an der SW-Seite (Taf. VIII:2) und dem Hügel Doubí an der SW-Seite des Oppidums. Spuren einer späthallstatt- oder frühlatènezeitlichen Befestigung wurden nirgends festgestellt, so dass es sich offensichtlich nur um eine unbefestigte Höhensiedlung grösseren Umfangs gehandelt haben dürfte. Der Grossteil der Funde stammt aus spätlatènezeitlichen Schichten oder Objekten, doch erhielten sich an einigen Stellen auch Reste des ursprünglichen späthallstattzeitlichen Niveaus. Am Tor A waren dies Überreste eines kleinen, teilweise eingetieften Objekts unterhalb des Weges der ältesten Mauer des Oppidums (Abb. 22:16), weitere drei Stellen lagen in der mittleren Talsenke (Abb. 24). Im Sektor I/57-D-IV wurde in einem ebenerdigen, von der Pflugschar und dem Bau der Umfriedung an der NW-Seite des spätlatènezeitlichen Gehöfts IV zerstörten Objekts der Teil eines Hausbackofens aus Lehm mit auch in der Umgebung verstreuter Keramik festgestellt (Abb. 25); im Sektor I/57-C befand sich eine Art rinnenförmige Vertiefung mit spärlichem keramischem Inhalt (Abb. 26:6—8) und im Sektor I/57-58-A eine Humusschicht aus der Zeit vor der Gründung des Oppidums unterhalb des spätlatènezeitlichen Gehöfts IV (Abb. 27, Schicht 9; Abb. 31).

In sekundären Lagen wurde ein Bronzearmring (Abb. 29:3) und ein Eisenmesser (Abb. 21:5) gefunden. Der Armring knüpft an späthallstattzeitliche Formen an und besitzt nächststehende Analogien in der Brandhügelgräbern bei Nalžovice—Nová Ves (*Soudská 1959b*, Taf. III), der Typus des Messers mit gewölbtem Rücken hat seine Wurzeln in den osthallstattischen Urnengräberfeldern, taucht dann in späthallstattzeitlichen Brandgräbern auf und greift bis in die Frühlatènezeit über (*Jansová 1955*, Abb. 2:7).

Die Keramik von Hrazany lässt sich in zehn grundlegende, in weitere Varianten aufgegliederte Gruppen einteilen: 1. Gruppe, Töpfe mit glattem, von rauhen Wandungen abgesetztem Hals hat vier Varianten: 1a — mit Steihals und waagrecht abgestrichenem Rand (Abb. 21:8; 30:9; 31:1); 1b — mit nach innen abgestrichenem Rand (Abb. 26:6; 29:2; 30:1—2; 31:2, 8); 1c — mit einer Reihe Dellen (Abb. 29:10) oder pfeilförmiger Stempel an den Schultern (Abb. 21:1); 1d — tonnenförmige Töpfe mit massivem, einwärts abgestrichenem Rand (Abb. 28:10; 29:8; 32:7). Die 2. Gruppe — S-förmig profilierte Töpfe, besitzt fünf Varianten: 2a — mit hochliegender Schulter und schräg nach innen abgestrichenem Rand (Abb. 31:5); 2b — mit waagrecht einwärts verbreitertem Rand (Abb. 23:13); 2c — mit dünnem ausgebogenem Rand und senkrecht gerillten Wandung (Abb. 31:3); 2d — mit leicht verdicktem Rand, in verschiedenen Richtungen aufgekratzter Wandung und fussförmig abgesetztem Boden (Abb. 25:9—10); 2e — niedriger Topf mit gerundetem Rand (Abb. 30:11). 3. Gruppe: Töpfe mit zylindrischem, von den Wandungen abgesetztem Hals (Abb. 25:1, 6; 28:13). 4. Gruppe: Tonnen mit nach innen abgestrichenem Rand (Abb. 25:3; 30:10). 5. Gruppe: Terrine mit konischem Hals und gewölbter Wandung (Abb. 23:11). 6. Gruppe: Knickwandschalen. Sie haben entweder eine konische (Variante 6a — Abb. 22:14; 26:3; 31:9), oder eine gewölbte Wandung (Variante 6b — Abb. 22:10; 23:1; 26:8). 7. Gruppe: Schale mit flach geschwungenem Profil (Abb. 31:10). 8. Gruppe: gewölbte Schale, in drei Varianten: 8a — der Rand ist nicht eingebogen (Abb. 21:3; 22:1; 28:5; 29:11; 32:6); 8b — der eingebogene Rand ist nach innen abgestrichen, oder einfach rund (Abb. 25:14—15; 26:9; 30:17; 31:12). Zwei hatten die Oberfläche mit Fingerstrich behandelt; 8c — mit eingebogenem gerundetem Rand (Abb. 22:3, 5, 15; 23:10; 28:6). 9. Gruppe: konische Schüsseln mit eingebogenem Rand und Graphitierung an der Aussen- oder Innenseite (Abb. 21:6; 22:4, 12; 23:4, 8—9). 10. Gruppe: kleine Schale mit niedriger Steilwandung (Abb. 25:17). 11. Gruppe: Kleinstgefässe (Abb. 21:4; 22:6; 28:12; 29:7; 30:5), die in ihren Formen Gefässe von normaler Grösse imitieren.

Nähere oder entferntere Analogien zur Keramik aus Hrazany finden wir vor allem in der Umgebung von Sedlčany, auf späthallstatt- bis frühlatènezeitlichen Siedlungen wie Krašovice [Jansová 1957], Křepeňice [Jansová 1955, Abb. 2], Krásná Hora und weitere Lokalitäten [Jansová 1975], wie auch in dem unveröffentlichten Material aus der Siedlung Třebnice-Podlipí [Mus. Sedlčany], aber auch auf Siedlungen im Gebiet von Prag [Fridrichová 1974, Soudská 1966] und in NW-Böhmen [Pleiner 1958. — Budinský 1968. — Koutecký 1975. — Waldhauser 1977 u. a.]. Die Formenverwandtschaft mit der Keramik der späthallstattzeitlichen Flachbrandgräber [Šaldová 1955. — Soudská 1969a, b; 1971. — Beneš 1969] und des böhmischen Hügelgräbergebiets [Pič 1900. — Lindner 1905. — Jansová 1955. — Šaldová 1968, 1971] deutet auf die Verwandtschaft der Grundlagen hin, aus denen die Hrazaner Formen hervorgingen.

Einige davon kamen auch auf Závist vor. Beispielweise wurde der Topf der Variante 1a im Durchgang und in der Humusschicht unterhalb des Tors mit Palisadenfront festgestellt (Abb. 6: 11—12, 20), wo sich auch zwei Bruchstücke von Tonnen der 4. Gruppe (Abb. 6: 18, 21) fanden. Aus dem Horizont der Mauer mit Palisadenfront stammt ein Topf der Variante 1c (Abb. 6: 15), ferner Bruchstücke von Knickwandschalen der Gruppe 6 [Abb. 6: 1—2, 4, 9, 16], flachgeschwungene S-förmige Schalen der Gruppe 7 (Abb. 6: 22), sowie gewölbte Schalen der Variante 8b (nicht abgebildet). Die angeführten Formen aus Hrazany verraten trotz ihrer grundlegenden Ähnlichkeit durch die Ausarbeitung der Ränder ein etwas niedrigeres Alter und gehören wahrscheinlich erst in die Zeit nach der Errichtung der Mauer mit Palisadenfront. Dafür spricht auch die Tatsache, dass der in Hrazany am Häufigsten vorkommende Topf der Variante 1b auf Závist erst in der mit dem Tor mit Bastion zeitgleichen Schicht oberhalb der jüngeren Mauer auf dem Adámkovo mýto auftauchte [Motyková—Drda—Rybová 1977, Fig. 21: 6]. Bruchstücke von Schalen mit Glättornament an der Innenseite (Abb. 22: 11; 23: 1; 25: 13; 31: 4, 6—7, 10) deuten darauf hin, dass die Besiedlung von Hrazany noch in der Späthallstattzeit einsetzte [cf. Waldhauser 1977, 152 sq.] und wahrscheinlich — was sich u. a. auch aus der Verzierung mit Einstichen schliessen lässt — sogar den Anfang der Frühlatènezeit erlebte. Auffällig ist allerdings, dass die scheibengedrehte Keramik in Hrazany nur durch ein einziges Bruchstück mit rastrierter Verzierung [Abb. 22: 13] vertreten ist, obwohl in den nahegelegenen Fundstätten Křepeňice und Třebnice frühlatènezeitliche scheibengedrehte Schalen mit niedrigem ausgebogenem Rand 6—10 % des keramischen Fundstoffs ausmachen.

III. Versuch einer historischen Interpretation

Die grosse Ausdehnung, etwa 50 ha, der befestigten Fläche in der Späthallstatt- bis Frühlatènezeit und die monumentale Architektur der Mauern sowie der Bebauung der Akropolis mit Steinbauten zeugt von der ausserordentlichen Bedeutung von Závist in dieser Zeit. Die Metallschlägerwerkstatt, die bereits vor dem Bau der Mauer mit Palisadenfront beim Tor D Anhänger vom Charakter rauschverursachender Amulette herstellte, kann mit dem sakralen Areal auf der Akropolis zusammenhängen haben, wo möglicherweise schon damals das steinerne Bauwerk aus sieben parallelen Mauern stand [Jansová 1971, 277 sq., Taf. IV], das als Altar interpretiert wurde [Motyková—Drda—Rybová 1977, 268 sq., Fig. 11]. Das von dem Graben auf der Akropolis umgrenzte Areal wurde nicht als strategischer Punkt innerhalb des Burgwalls (arx) errichtet. Es wurde nämlich die ausserhalb des Grabens gelegene höchste Stelle, der Kamenný stůl [ibid., fig. 12] nicht darein einbezogen, auch fehlen die prunkvollen Funde eines „Fürstensitzes“. Dies spricht eher für eine kultische Bedeutung der Akropolis, ähnlich der der griechischen heiligen Bezirke (temenoi, c. f. Jansová 1971, 279); die Abgrenzung eines sakralen Bezirks auf der Akropolis knüpft jedoch offenbar auch an die heimische Tradition an, denn schon in der Spätbronzezeit existierte beim Kamenný stůl ein rechteckiges, von einem Gräbchen

umgrenztes Objekt von geringerer Grösse, dem aber zweifellos die gleiche kultische Bedeutung zukam (*Motyková—Drda—Rybová 1978b*, 164). Die frühere Datierung der Mauer mit Palisadenfront beim Tor D sowie auf der Akropolis in die Späthallstattzeit und keineswegs erst in die Frühlatènezeit wendet unsere Aufmerksamkeit neuerlich auf den Sandsteinkopf aus Závist [*Jansová 1967a*, — *Motyková—Drda—Rybová 1977*, 276 sq.]. Der Ausdruck seines Mundes erinnert an das Lächeln archaischer griechischer und etruskischer Skulpturen und ein Vergleich mit der späthallstattzeitlichen figuralen Stele aus Hirschlanden (*Zürn 1970*, — *Röder 1970*), deren Schöpfer sich bei der Ausarbeitung des Rückens und der Beine gleichfalls von antiken Vorlagen inspirieren liess, unterstützt die Ansicht über die Zeitgleichheit des Kopfes mit dem Kultzentrum auf der Akropolis. Zwei noch unpublizierte Bruchstücke figuraler Skulpturen, die in sekundärer Lage am Tor D gefunden wurden, beweisen, dass die kultische Bedeutung von Závist auch in der Latènezeit noch fort dauerte.

Die Entstehung des späthallstattzeitlichen Burgwalls auf Závist hing sicherlich mit der dominanten Lage des Hradiště an der Mündung der Berounka in die Vltava, an einer Kreuzung von Fernwegen zusammen, doch trug auch — genauso wie bei Hrazany — die Lage in dem Goldreichen Gebiet der Zone von Jílové dazu bei (*Kořan 1955*, 96). Analysen haben ergeben, dass das Gold aus den rheinländischen „Fürstengräbern“ aus dem Gebiet Böhmens stammt (*Pauli 1974*, 136 sq.) und es ist durchaus möglich, dass sich an seinen Lieferungen auch die Einwohner von Hradiště über Závist beteiligt haben.

Die ununterbrochenen Traditionen in der Befestigungstechniken und in den keramischen Formen zeigen, dass Závist in der Zeit der Mauer mit Palisadenfront und der Mauer mit der Bastion von einem und demselben Volke besiedelt war, das seine Toten in Hügelgräbern wie auch in hallstatt-latènezeitlichen Flachbrandgräbern bestattete. Zu einem Bruch in der Entwicklung kommt es in der Zeit des Brandhorizonts, der beim Tor D durch ein umzäuntes Gehöft und an der östlichen Vorburg durch Siedlungsobjekte und ein kleines Gräberfeld vertreten ist (*Motyková—Drda—Rybová 1977*, fig. 25; *1978b*, 102 sq.). Die Keramik aus diesen Objekten knüpft nicht an ältere Formen an und hat in höherem Masse scheibengedrehte Ware aufzuweisen, so dass wir sie als Beleg für den Zustrom eines neuen Volkes betrachten können, das Hradiště über Závist eroberte, dessen Befestigungen jedoch nicht erneuerte. Nach der Fibel mit dachförmigem Bügel (Abb. 13 : 1), deren Typus allgemein als ein die älteste Phase unserer keltischen Flachgräberfriedhöfe datierendes Element angesehen wird (*Meduna 1965*. — *Čižmár 1970; 1975*. — *Budinský 1974*. — *Waldhauser 1977; 1979*), waren die Angreifer die sog. historischen Kelten. Die Datierung dieses Fibeltypus durch norditalienische Funde in die Zeit um das Jahr 380 [*Kruta 1978*, 158, Anm. 25] gibt den Terminus ante quem für den Untergang des frühlatènezeitlichen Závist an. Allerdings zeigt die Schicht ganz winziger Schiefersplitter, die sich auf der Versturzschicht der freistehenden Bastion früher gebildet hat, als das Gehöft dahinter erbaut wurde, dass zwischen dem Untergang der Mauer mit der Bastion und der Errichtung des Gehöfts eine gewisse Zeit verstrichen sein muss, die wir nicht genau bestimmen können. Der Brand des Gehöfts und die ausserhalb seines Zaunes bereitgelegten Schleudersteine [Taf. V : 1] hängen vielleicht mit einem weiteren Zustrom eines verwandten Volkes zusammen; es repräsentiert wohl die Phase Duchcov—Münsingen, die sich in Norditalien nach dem Untergang der etruskischen Nekropolen herausgebildet hatte und sich gemeinsam mit den Bewegungen der Kelten im 2. Viertel des 4. Jh. über die Schweiz auch nach Böhmen verbreiterte [*Kruta 1979*]. In den Zeitraum dieser Phase kann auch das geschlagene Bronzeblech (Abb. 11 : 7) gehört haben, dessen Form offenbar auf die Ergänzungsornamente der Wangenschützer der Helme (Abb. 19) zurückgeht.

Mit der Datierung des Endes des frühlatènezeitlichen Závist deckt sich auch die Situation im benachbarten NO-Bayern, wo die jüngsten Funde auf frühlatènezeitlichen Burgwällen Fibeln sind, die der Fibel aus dem Brandhorizont ähnlich sind. Wir finden sie auf der Ehrenbürg (Mus. Forchheim), Houburg (*Wollrath 1960*, Abb.

25) und Eirsberg (frdl. Mitteilung *J. Waldhausers*) aber auch auf dem Oppidum Stradonice [*Pič 1903*, Taf. III : 5. — *Břeň 1954*, Taf. 1 : 3]. Die späthallstattzeitliche Fibel aus Stradonice [*Pič 1903*, Taf. III : 6] deutet zusammen mit weiteren Funden (ibid., Taf. VI : 40—41, 44; VII : 39; XIV : 34; LI : 3, 7; LIV : 24) und mit der Existenz späthallstattzeitlicher Objekte und eines zeitgleichen Grabens in der heutigen Gemeinde Stradonice [*Motyková 1962*, 139 sq.] auf die Möglichkeit hin, dass eine tiefergreifende Erforschung des eigentlichen Oppidums vielleicht auch dort eine späthallstattzeitliche Besiedlung und Befestigung, die bei der Besetzung Böhmens durch die historischen Kelten unterging, feststellen könnte. Weitere Stradonicer Fibeln mit freiem Schlussstück [*Pič 1902*, Taf. III : 1. — *Břeň 1964*, Taf. 1 : 2, 5] könnten vielleicht mit einem vorübergehenden Aufenthalt der historischen Kelten in Stradonice zusammenhängen, das an der durch Funde der Phase Duchcov—Münsingen gekennzeichnete Trasse ihres Vordringens von Nord- nach Südböhmen liegt [*Kruta 1979*, Fig. 31].

Die Zahlreichen Übereinstimmungen in den keramischen Formen von Závist und Hrazany bezeugen, dass beide vom gleichen Volk besiedelt waren. Graphittonkeramik, deren Erzeugung von den südböhmischen Graphitlagern abhängig war, fand sich nicht nur in Hrazany, sondern auch unter der Mauer mit Palisadenfront auf Závist, so dass mit ihrer Herstellung bereits in der späthallstattzeit gerechnet werden muss. Unter den relativ zahlreichen Gefäßbruchstücken aus dem Brandhorizont beim Tor D fehlt die Graphittonkeramik jedoch, was dadurch zu erklären ist, dass dieser Horizont zu einer Zeit entstand, als die historischen Kelten erst nach Südböhmen vordrangen und die dortigen Graphitförderung, die später, im jüngeren Abschnitt von LB, den Rohstoff zur Herstellung von Graphitsitulen und seit Latène C von kammschraffierter Graphittonkeramik lieferte, noch nicht beherrschten.

Für ein direktes Eingreifen der historischen Kelten in Hrazany sowie im gesamten rechtsseitigen Flussgebiet der Vltava südwärts von Závist fehlen uns vorläufig die Beweise. Einige Bronzegegenstände, die sonst für die keltischen Friedhöfe typisch sind, finden sich auf diesem Gebiet nur in Begleitung von die späthallstattzeitlichen Formen weiterentwickelnder Keramik. Es hat daher den Anschein, dass die durch verhältnismässig zahlreiche Siedlungen und Gräber (Abb. 33) belegte ältere Population des Gebiets von Sedlčany noch die Zeit erlebte, da die Nordhälfte Böhmens bereits fest in der Hand der historischen Kelten war und ihr auf die Beherrschung der Rohstoffquellen — Eisen, Gold und Graphit — abzielendes Vordringen das Gebiet westwärts der Vltava erreicht hatte.

Übersetzt von Ferdinand Kirschner

BESCHREIBUNG DER ABBILDUNGEN, DER BEILAGEN UND DER TAFELN

Abb. 1. Schematische Karte des Oppidums Závist. *A* Akropolis, *B* Balda, *I* — *V* Wälle.

Abb. 2. Závist, Profil Nr. 21 im Schnitt F 12: 1 Humus; 2 gelbbrauner schotterhaltiger Lehm; 3 schwarzgraue Erde mit Schiefersplintern (Brandhorizont); 3a braungelber Lehm mit Steinschutt; 4 Schieferschutt mit braungrauer Erde; 5 brauner Lehm mit kleinem Steinschutt; 6 gelbbrauner Lösslehm.

Abb. 3. Závist, Profil Nr. 49 — Schnitt durch die Mauer mit Palisadenfront in der Nähe der inneren Grabenkante: 1—5 spätlatènezeitliche Schichten; 6 Brandhorizont; 7 Schieferschutt von der Bastion; 8 Aufschüttung der Mauer mit Palisadenfront; 8a Palisadenrübchen; 8b Pfostenlöcher im Inneren der Mauer; 9 Holzkohle; 10 gelbbrauner Lehm; 11 Humus unterhalb der Mauer; 11a gelbbrauner Lehm im Durchgang des Tors; Felsen.

Abb. 4. Závist, Profil Nr. 2 im Schnitt F 2/3, Schnitt durch den NO-Rand des Südflügels des Tors D: 1 Humus; 2—32 Aufschüttungen der spätlatènezeitlichen Befestigung; 33 Schwarzgraue Erde mit Schiefersplintern (Brandhorizont); 34 winzige Schiefersplinter — abgeschwemmt von der Steinbastion; 35 gelblicher Lehm mit Sand und Schotter; 36 lose gelagerter Steinschutt vom Rande der Mauer mit der Palisadenfront; 36a Pfosten im Palisadenrübchen; 37 graubrauner Humus; 37a braun-rostroter Schotter im Palisadenrübchen; 38 dunkelgraue sandige Erde; 39 braungelbe sandige Erde; 40, 42 rotbrauner Lehm mit Steinschutt; 41 graue Schiefersplinter; 40—42 wannenförmige Grube der spätbronzezeitlichen Befestigung; 43 verwitterter Felsen; 44 fester Felsen.

Abb. 5. Závist, Funde aus dem Horizont der Mauer mit Palisadenfront: 1—2 Schutt über der Palisade; 3—7 unter dem Schutt ausserhalb der Palisade; 8—13 aus dem Palisadenrübchen; 14 Pfostenloch innerhalb der Mauer; 1—2, 6—7, 10 Eisen, 5 Ton, sonst Bronze.

Abb. 6. Závist, Funde aus dem Horizont der Mauer mit Palisadenfront: 1, 3—5 Schutt über der Palisade; 2, 6—9 unter dem Schutt ausserhalb der Palisade; 10 Intrusion aus der Zeit der Mauer mit der Bastion oder aus dem Brandhorizont im Sektor F 9/3 (scheibengedreht); 11—13 Humus im Durchgang des Tors im Sektor F 7/1; 14—16 Palisade; 17 Schicht 4, Profil Nr. 21; 18—22 Humus unter der Mauer.

Abb. 7. Závist, Funde aus dem Horizont der Mauer mit Palisadenfront: 1—7 Humus im Durchgang des Tors (1—3 Sektor F 9/3; 4—7 Sektor F 7/1); 8—10 Aufschüttungen der Mauer; 11—17 Humus unter der Mauer; 18—19 unter dem Schutt ausserhalb der Mauer; 1—3, 8—10, 14—16 Bronze, sonst Eisen.

Abb. 8. Závist, Tor mit der Steinbastion.

Abb. 9. Závist, Profil Nr. 13 im Sektor F 9/2, F 7/1, Schnitt durch die Mauer mit der Bastion: 1 Humus; 2—4 Aufschüttungen der spätlatènezeitliche Mauern; 5 Schieferschutt mit graugelbem Lehm; 6 innere Steinkonstruktion der Bastion; 7 Spur nach einem senkrechten Pfosten?; 8 wie Nr. 5; 9 Braungelber Lehm mit Schiefersplintern; 12 graugelber schotterhaltiger Lehm in der wannenförmigen Grube der spätbronzezeitlichen Befestigung; 13 Würfelig zerfallener Felsen; 14 fester Felsen.

Abb. 10. Závist, A Keramik aus der Mauer mit Bastion und deren Versturzschiicht: 1—2 Schicht 5 des Prof. Nr. 13; 3 Schicht 3 des Prof. Nr. 70; 4—5 Oberfläche der Schicht Nr. 4, Prof. Nr. 70; 6 rotgefärbter Steinschutt am Abhang im Sektor F 9/4. — B Keramik aus jüngeren Schichten: 1 Sektor F 16/1; 2—3 Sektor F 7/1; 4 Pfosten-

loch in der Front der junglatènezeitlichen Mauer im Sektor F 6/2. 1–2, 4 scheibengedreht.

Abb. 11. Závist, Gegenstände von verschiedenen Stellen beim Tor D: 1 Oberfläche der Schicht 4, Prof. Nr. 70; 2 Schutt am Grabenhang im Sektor F 9/4; 3 Sektor F 8/1, in 20 cm Tiefe; 4 Sektor F 6/4, Pfostenloch in der Front der junglatènezeitlichen Mauer; 5 Schnitt 18, NÖ vom Schnitt F 16 (nicht stratifiziert); 6 Zisterne 2 im Sektor F 16/6; 7 spätlatènezeitliche Kulturschicht hinter dem Nordflügel des Tors; 8 hinter dem Nordflügel des Tors, in Tiefe 30–35 cm; 9 spätlatènezeitliche Hütte an der Aussenseite der jüngsten Mauer mit Steinfront; 10 Schnitt F 13; 11 dunkelgrauer Lehm oberhalb der unteren Schotterung der mittleren spätlatènezeitlichen Phase. 1–2, 5, 7, 11 Bronze, 3 klares Glas, 4 Eisen, 6 Stein; 8 Sapropelit; 9 Bernstein, 10 weisses Glas.

Abb. 12. Závist, Profil Nr. 70 im Sektor F 9/4–1, F 11/3b: 1 Humus; 2 hellbrauner Lehm mit Steinschutt; 2a hellgraubrauner Lehm mit feinem und groben Steinschutt; 3, 5 grober Schieferschutt; 4 orange gebrannter Lösslehm; 4a gelber Lösslehm; 6 gelbbrauner schotterhaltiger Lehm, stellenweise mit grösseren Steinen; 7 gelbbrauner schotterhaltiger Lehm — Terrainausgleichung für den Bau der Mauer mit der Bastion; 8, 9 Körper der Mauer mit Palisadenfront; 10 Pfostenloch innerhalb dieser Mauer; 11 graubrauner Humus; 12 Felsen; 13 nicht durchgegraben.

Abb. 13. Závist, Grundriss des Brandhorizonts aus der älteren Latènezeit. Die Grenzen der Brandschicht sind durch eine punktierte Linie bezeichnet, die Pfostenlöcher tiefer als 20 cm sind dunkel ausgefüllt; Oh. = Feuerstelle.

Abb. 14. Závist, Funde aus dem Brandhorizont: 1, 4, 7, 17–18 Sektor F 11/1; 2 Schnitt F 12; 3, 14 Sektor F 11/3b; 5, 15–16 Sektor F 11/2c; 6, 8, 20 Sektor F 11/2b; 9 Sektor F 11/1a; 10 Sektor F 11/1d; 11–13, 19, 21–22 Sektor F 4/1.

Abb. 15. Závist, Funde aus dem Brandhorizont: 1–2 aus der spätlatènezeitlichen Hütte im Sektor F 11/1; 3–5 Sektor F 11/1c; 6 Sektor F 11/1a; 7–8 Sektor F 11/1d; 9 Sektor F 11/2c; 1, 3–7 Bronze, 2 kobaltblaues Glas, 8 Sapropelit, 9 Ton.

Abb. 16. Závist, Keramik aus dem Graben und der kleinen Festung: 1–5 Sektor F 16/5–6, Schicht 24, Prof. Nr. 46; 9 Sektor F 22/2, Aufschüttungen der kleinen Festung an der Aussenseite des Grabens, in Tiefe über 80 cm; 6–8 Humus unter den Aufschüttungen der kleinen Festung.

Abb. 17. Závist, Prof. Nr. 77 im Graben NÖ vom heutigen Wege: 1 hellgrauer Schieferschutt; 2 gelbbrauner Lehm mit rötlichem kleinen Schutt — spätlatènezeitliche Wegeroberfläche; 3 harter Lösslehm mit kleinem Steinschutt — Aufschüttung für den spätlatènezeitlichen Weg; 4 hellbraungrauer Lehm mit Schiefersplittern — Wegeroberfläche zum Tor mit der Bastion; 5 hellbraungelber schotterhaltiger Lösslehm; 6 gelber Lösslehm mit Steinen; 7 grober Steinschutt mit gelb-rostrotem Lehm; 8 grober Schieferschutt; 9, 10 Felsen.

Abb. 18. Závist, Prof. Nr. 81 im Graben SW vom heutigen Weg: 1 Humus; 2–10 verschieden gefärbte sandige Schichten von dem neuzeitlichen bis spätlatènezeitlichen Wege; 11 Steine von der Steinböschung für den spätlatènezeitlichen Weg; 12 braungelbe sandige Erde; 13 graugelbe sandige Erde; 14 gelbgrauer Lehm mit Schieferschutt; 15 graubrauner Lehm; 16 grauer Lehm mit grobem Steinschutt; 17 gelbbrauner Lösslehm — entspricht wohl der Schicht 24 im Prof. Nr. 46; 18 grauer Lehm mit Steinschutt; 19 Schlammige Erde mit grobem Steinschutt; 20 Felsen.

Abb. 19. 1–2 Verzierungen der Helm-Wangenschützer nach P. Jacobsthal, ECA, 144, 145; 3–4 schematisierte innere Stempelverzierung der Schalen nach D. Linksfelder 1978.

Abb. 20. Hrazany, Umgebung des Oppidums: 1 Křepeňice, Siedlung auf der Parz. Nr. 390; 2 Křepeňice, Siedlung in der Gemeinde; 3 Nalžovice-Nová Ves, Brandhügelgräber.

Abb. 21. Hrazany, 1–6 Funde vom Tor B; 7–9 Funde aus den spätlatènezeitlichen Objekten am Hügel Červenka. 5 Eisen, 9 Stein.

Abb. 22. Hrazany, Keramik vom Tor A: 1–11 Aufschüttungen bei den Palisaden längs des Weges der älteren und mittleren Phase der spätlatènezeitlichen Mauer; 12–13 aus den spätlatènezeitlichen Siedlungsobjekten an der Innenseite der spätlatènezeitlichen Mauer; 14–15 Versturzschiene der jüngsten Mauer und darunter; 16 Objekt unterhalb des spätlatènezeitlichen Weges ausserhalb der Mauer.

Abb. 23. Hrazany, Keramik aus sekundären Lagen in den spätlatènezeitlichen Gehöften I, II südlich vom Wege zum Tor C.

Abb. 24. Hrazany, Übersicht eines Teils der Schnitte aus den J. 1957/8 in der mittleren Talsenke des Oppidums, nördlich vom Wege zum Tor C.

Abb. 25. Hrazany, 1–8 aus sekundären Lagen westlich von dem spätlatènezeitlichen Gehöft IV; 9–13 aus einem späthallstattzeitlichen Objekt im Sektor I/57-D-4. 14–17 aus der Umgebung des späthallstattzeitlichen Objekts.

Abb. 26. Hrazany, 1–8 Sektor I/57-C: 1–2 spätlatènezeitliche Kulturschicht; 3–4 Aufschüttungen unter der Kulturschicht; 5 Pfostenloch im Verwitterungslehm; 6–8 aus dem späthallstattzeitlichen Niveau. — 9 Bruchstück einer Graphittonschüssel aus dem Sektor I/57, 58-B.

Abb. 27. Hrazany, Teil des Prof. der NW-Wand im Sektor I/57, 58-A: 1 Ackerkrume; 2 Geschiebelehm; 3 spätlatènezeitliche Kulturschicht; 4 braungelber Lehm; 5 Steinausfüllung in dem spätlatènezeitlichen Brunnens 7; 6 untere spätlatènezeitliche Kulturschicht; 7 Feuerstelle 5; 8 graubrauner Humus, an der Oberfläche stellenweise mit einer Holzkohlenschicht; 9 gelblicher Lehm mit kleinem Steinschutt; 10 Verwitterungslehm der Felsunterlage.

Abb. 28. Hrazany, Keramik aus dem Sektor I/57, 58-B: 1–7 spätlatènezeitliche Schichten; 8–10 Holzkohlenschicht am Boden des Schnittes; 11–13 Humus auf dem Verwitterungslehm.

Abb. 29. Hrazany, aus sekundären Lagen im Sektor I/57, 58-A (1–5, 8, 10–11) und III/57-A (6–7, 9), 3 Bronze; 8 Graphitton.

Abb. 30. Hrazany, Sektor I/57, 58-A: 1–12 untere spätlatènezeitliche Kulturschicht; 13–17 Oberfläche des Verwitterungslehms südlich von dem spätlatènezeitlichen Gehöft IV.

Abb. 31. Hrazany, aus dem späthallstattzeitlichen Horizont unter dem spätlatènezeitlichen Gehöft IV.

Abb. 32. Hrazany, von verschiedenen Stellen in dem spätlatènezeitlichen Gehöft III.

Abb. 33. Die späthallstatt- bis frühlatènezeitliche Besiedlung des mittleren Moldautals: A Siedlungen, B Gräber, C Burgwälle (?), D mittelalterliche Goldgruben. 1 Netvořice; 2 Netvořice—Jáchym (Δ 309 m); 3 Chleby; 4 Starý Knín; 5 Jablonná; 6 Hrazany; 7 Zvířetice; 8 Křepenice, Parz. Nr. 350; 9 Křepenice — Gemeinde; 10 Nalžovice—Nová Ves; 11 Kamýk; 12, 13 Třebnice; 14–15 Sedlčany; 16 Oříkov; 17 Pačická Hora (Δ 504 m); 18 Libfůň—Vápenice; 19, 20 Krásná Hora; 21 Pořešice; 22 Počepice; 23 Mezihof; 24 Krašovice; 25 Týnčany.

Beilage 1. Závist, Mauer mit Palisadenfront und Schnitt F 16.

Beilage 2. Závist, Prof. Nr. 43a: 1 Humus; 2 braungelber Lehm; 2a weissgrauer Lehm mit Steinen; 3 abgegrabene Schicht der letzten spätlatènezeitlichen Befestigung; 4 graulicher Lehm; 5 Pfostenloch der jüngsten spätlatènezeitlichen Mauer; 6 braungelber Lehm, gegen SO mit einem Rest der Steinfront der spätlatènezeitlichen Mauer; 7 hellbrauner schotterhaltiger Lehm; 8 hellgraubraune Aufschüttung der jüngeren mittleren Phase (?) der spätlatènezeitlichen Mauer; 9 graubrauner Lehm auf der Berme der älteren (?) Mauer der mittleren Phase der Spätlatène-mauer; 10 dunkelgrauer Schotter; 11 sattgelber Lösslehm; 12 hellgelber Lösslehm; 13 grauer Schieferschotter; 14 dunkelgrauer Lehm — Oberfläche der Aufschüttungen der ältesten (?) Phase der spätlatènezeitlichen Mauer; 15 dunkelbrauner Lehm mit kleinem Steinschutt; 16 grauer Steinschutt; 17 grauer schotterhaltiger Lehm; 18 dunkelgrauer Lehm mit waagrecht liegenden Steinen; 19 braungelber schotter-

haltiger Lehm; 20 rotgebrannter Schieferschutt; 21 dunkelgrauer Schutt; 22 gelbbrauner, oben rötlich verfärbter schotterhaltiger Lehm; 23 grauer schotterhaltiger Lehm; 24 grober Steinschutt; 25 rostrot-gelber schotterhaltiger Lehm; 26 stufenförmige Gestaltung des Terrains aus braungelbem schotterhaltigem Lehm; 27 gelbgrauer schotterhaltiger Lehm mit schräg liegenden Steinen; 28 braungelber Lehm; 29 braungrauer Lehm; 30 braungelbe sandige Erde; 31 Felsen.

Beilage 3. Závist, Teil des Prof. Nr. 46: 1 Humus; 2 braungelber schotterhaltiger Lehm; 3 dunkelgrauer, im Graben grauschwarzer Lehm; 4 braungrauer schotterhaltiger Lehm; 5 braungelber Lehm; 6 braungrauer schotterhaltiger Lehm; 7 gelbbrauner schotterhaltiger Lehm; 10 dunkelgrauer schotterhaltiger Lehm; 11 braungrauer schotterhaltiger Lehm mit menschlichen Skelettüberresten; 13 dunkelgrauer schotterhaltiger Lehm; 15 graue Schiefersplitter; 17 hellbraune Schiefersplitter; 18 braungrauer schotterhaltiger Lehm; 19 dunkelgraue Schiefersplitter; 20 hellgraue Schiefersplitter; 21 hellbraungelber Lehm; 22 gelbbraune Schiefersplitter; 23 gelbbrauner Lösslehm mit kleinem Schotter; 24 braungelber Lösslehm; 25 Schieferschutt; 26 graugelber schotterhaltiger Lehm; 27 verwitterter Felsen; 28 fester Felsen; die Schichten 8—9, 12, 14, 16 sind nur im nicht abgebildeten NW-Teil des Profils vertreten.

Taf. I. Závist. 1 Heutiger Weg durch das Tor D; links der Schnitt F 16. — 2 Schnitt F 10; links oben die spätlatènezeitliche Hütte 7, in der Mitte der spätbronzezeitliche, von dem Palisadengrübchen der späthallstattzeitlichen Mauer durchschnitten Graben, rechts die teilweise rekonstruierte Palisade, von SO. Foto A. Kleibl.

Taf. II. Závist. 1 Sektor F 10/1, Tor mit Palisadenfront von O. — 2 Südflügel des Tors von SO; links oben Steinkern der Bastion, im Vordergrund die Befestigung des späkeltschen Tors, darüber die teilweise rekonstruierte späthallstattzeitliche Palisade. Foto L. Jansová, A. Kleibl.

Taf. III. Závist. 1 Palisade der späthallstattzeitlichen Mauer, rechts unausgefüllte Pfostenlöcher in der Aufschüttung von NW. — 2 Späthallstattzeitliche Mauer nach Beseitigung der Aufschüttungen, links wannenförmigen Gruben der vorgeschobenen spätbronzezeitlichen Befestigung. Foto L. Jansová.

Taf. IV. Závist. 1 Sektor F 9/3, eines der Pfostenlöcher im Durchgang des Tors und ein Teil des Palisadengrübchens im Nordflügel des Tors von NW. — 2 Sektor F 9/2, West-Front des Steinkerns der Bastion von SW. Foto L. Jansová.

Taf. V. Závist. 1 Überreste der Innenfront der Steinbastion mit von der Front herabgestürzten Steinen, oben rechts von einer Schicht Schiefersplitter überdeckt, auf denen ein Häufchen Kieselsteine liegt, rechts in der Mitte das von Steinen umkleidete Pfostenloch 28 des Brandhorizonts, links unten Schutt der Mauer mit Palisadenfront, von SW. — 2 Innenfront der Steinbastion und Pfostenlöcher davor von NO. Foto L. Jansová.

Taf. VI. Závist. 1 Sektor F 8/1, stufenförmige Terraingestaltung unter der Bastion, von NO. — 2 Ecke des Südflügels des Tors D, rechts Schnitt F 7, darin in der Mitte Schutt von der Steinbastion mit dem Niveau auf dem sie erbaut wurde, von NO. Foto L. Jansová, A. Kleibl.

Taf. VII. Závist. Sektor F 9/1, Lösslehm von der Brustwehr der Mauer mit Bastion und Schnitt durch diesen Lehm und seine Unterlage von NO. Foto L. Jansová.

Taf. VIII. 1 Závist. Schnitt F 16 von NW; in der Mitte die Zisternen 1, 2, dahinter spätlatènezeitliche Palisaden, links Teil der kleinen Festung an der Aussenseite des Grabens vor den Ausgrabungen. — 2 Hrazany, Hügel Červenka mit einem Teil der Ausgrabungen 1961, von SW. Foto A. Kleibl.

LITERATURA

- Beneš, A. 1969: Pozdně halštatské žárové pohřebiště v Sovoluskách, okres Karlovy Vary, PA LX, 134—163.
- Benoit, F. 1955: L'art primitif méditerranéen de la vallée du Rhône. Paris.
- Bersu, G. — Goesler, P. 1924: Der Lochenstein bei Ballingen, FS N. F. II, 73—103.
- Bittel, K. — Rieth, A. 1951: Die Heuneburg an der oberen Donau, ein frühkeltischer Fürstensitz. Stuttgart—Köln.
- Bouzek J. — Koutecký, D. 1975: Ein attisches Gefäßfragment aus Böhmen, Germania 53, 157—160.
- Bretz-Mahler, D. 1971: La civilisation de la Tène I en Champagne. Le faciès marnien. Paris.
- Břeň, J. 1955: Černé [švartnové] náramky v českém laténu, SbNM IX - A, Praha.
— 1964: Význam spon pro datování keltských oppid v Čechách, SbNM, XVIII - A, Praha, 195—289.
- Budinský, P. 1968: Libkovice (Mariánské Radčice), Jenišův Újezd, Hostomice, významná naleziště doby laténské v Podkrušnohoří. I. část, Libkovice (Mariánské Radčice). Teplice.
— 1969: Výskum v severozápadnej časti hostomickej tehelni v r. 1967—1968, AR XXIII, 27—57, 115—122.
— 1972: Výskum v severnej časti hostomickej tehelni v r. 1968, AR XXIV, 615—628.
— 1974: Výskum v západnej časti hostomickej tehelni v r. 1967—1969, AR XXIV, 348—433.
- Coblentz, W. 1956: Ein Hügelgrab der frühen Latènezeit von Liebau, AFB Dresden 5, 297—342.
- Čižmář, M. 1970: Příspěvek k otázce počátku pohřbívání na plochých keltských pohřebištích na Moravě, AR XXII, 196—199.
— 1975: Relativní chronologie keltských pohřebišť na Moravě, PA LXVI, 417—437.
- Čižmář, M. — Čtverák, V. 1977: K laténskému osídlení dolního Posázaví, BZO 1974, Supplementum, Praha, 18—25.
- Čižmář, M. — Valentová, J. 1977: Keltská pohřebiště na Čáslavsku a Kutnohorsku, AR XXIX, 178—196.
- Čujanová-Jílková, E. — Soukupová, D. 1977: Mohyla se středobronzovým a časně laténským hrobem ze Štichova, okr. Domažlice — AR XXIX, 241—252.
- Dämmer, H.-W. 1978: Die bemalte Keramik der Heuneburg. Die Funde aus den Ausgrabungen von 1950—1973. Heuneburgstudien IV, Mainz.
- Dehn, W. 1951: Zur Verbreitung und Herkunft der latènezeitlichen Braubacher Schalen, BJ 151, 1951, 83—95.
— 1958: Der Dünsberg und seine Wallanlagen, TrZ 158, 64—72.
- Déchelette, J. 1910: Manuel d'archéologie préhistorique et gallo-romaine II. Paris.
- Deschmann, C. 1883a: Prähistorische Nachgrabungen in Krain im Jahre 1882, MAGW XIII, 177—180.
— 1883b: Der Bronzehelm von Weiskirchen in Unterkrain, MAGW XIII, 210 sq.
- Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná.
- Dušek, M. 1967: Výskum hradiska z mladšej doby halštatskej v Smoleniciach, AR XIX, 583—591.
- Dvořák, F. 1938: Knížecí pohřby na vozech ze starší doby železné. Praha.

- Engelhardt, K.* 1976: Bronzezeitliche und latènezeitliche Gräber aus Ossarn, p. B. St. Pölten, N. Ö. Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag I, Urgeschichte, 362—396.
- Filip, J.* 1956: Keltové ve střední Evropě. Monumenta Archaeologica V. Praha.
- Franc, F. X.* 1890: Grabungsberichte, Abschrift der Originalzeichnungen des Ausgräbers F. X. Franc. Rukopis, ve Stát. archívu v Mnichově Hradišti.
- 1906: Přehled nalezišť v okolí řeky Úslavy, Mže, Radbuzy a potoka Klabavky. Rukopis, v Měst. archívu v Plzni.
- Fridrichová, M.* 1974: Halštatská sídliště v pražském území. Acta Musei Pragensis 74. Praha.
- Gedl, M.* 1979: Stufengliederung und Chronologie des Gräberfeldes der Lausitzer Kultur in Kietrz. Warszawa—Kraków.
- Götze, A.* 1921/22: Die Steinsburg bei Römhild nach den neueren Untersuchungen, PZ XIII, 19—83.
- Haevernick, Th. E.,* 1974: Die Glasfunde aus den Gräbern vom Dürrnberg. In: Moosleitner, F. — Pauli, L. — Penninger, E. 1974.
- 1975: Hallstatt-Glasringe und Hagenauer Perlen, TrZ 38, 63—73.
- Hájek, L.* 1938: Hallstattsko-laténské žárové pohřebiště v Praze-Bubenči, PA XLI, 86—97.
- Harbison, P.* 1971: Wooden and Stone Chevaux-de-Frise in Central and Western Europe, PPS XXXVII, 195—225.
- Hollstein, E.* 1973: Jahrringskurven der Hallstattzeit, TrZ 36, 37—55.
- Hrala, J.* 1976: „Skytský“ nález z Břežánek u Biliny, AR XXVIII, 601—612.
- Jacobi, G.* 1974: Werkzeug und Gerät aus dem Oppidum von Manching. Wiesbaden.
- Jacobsthal, P.* 1944 (1969): Early Celtic Art, Oxford.
- Jansová, L.* 1955: Laténská tuhová keramika v Čechách a na Moravě, PA XLVI, 134—184.
- 1957: Příspěvek k chronologii jihočeského pozdního halštatu, PA XLVIII, 425—462.
- 1959—1960: Studně na laténských oppidech, I, II, PA L, 557—578; LI, 136—160.
- 1960: Halštatsko-laténské žárové hroby u Starého Knína, AR 493—496.
- 1962a: Pozdně laténské osídlení jižních Čech. I. Text. II. Soupis nálezů. Praha [netištěná kandidátská disertace].
- 1962b: Konec jihočeských mohyl doby laténské, PA LIII, 306—330.
- 1965: Hrazany, keltské oppidum na Sedlčansku. Praha.
- 1966a: Kamenná hlava z keltského oppida nad Závistí, AR XVIII, 249—263.
- 1966b: Výzkum oppida nad Závistí v letech 1963—1965, AR XVIII, 138—156.
- 1971: Keltisches Oppidum Závist. Heutiger Stand der Ausgrabungen und ihre Ergebnisse, AR XXIII, 273—381.
- 1974: Zur Münzprägung auf dem Oppidum Závist, PA LXV, 1—33.
- 1975: Několik pozdně halštatských až časně laténských nálezů ze Sedlčanska, BZO 1971, 262—275.
- 1977: Venceslas Kruta, L'art Celtique en Bohême. Recenze, PA LXVIII, 227—232. Paris 1975.
- Jílková, E. — Rybová, A. — Šaldová, V.* 1959: Mohylové pohřebiště na Hájku u Štáhlav, okr. Plzeň, PA L, 54—118.
- Joachim, H.-E.* 1977: Braubach und seine Umgebung in der Bronze- und Eisenzeit, BJ 177, 1—117.
- Joffroy, R.* 1960: L'oppidum de Vix et la civilisation hallstattienne finale dans l'est de la France. Dijon.
- Kappel, I.* 1969: Die Graphittonkeramik von Manching. Wiesbaden.
- Kaufmann, H.* 1959: Die vorgeschichtliche Besiedlung des Orlagaaues. Leipzig.
- Keller, J.* 1965: Das keltische Fürstengrab von Reinheim I. Ausgrabungsbericht und Katalog der Funde. Mainz.
- Kettner, R.* 1933: Geologické poměry krajiny mezi Sedlčany, Neveklovem a Vltavou, Věstník Král. české spol. nauk, tř. II, 1—23.

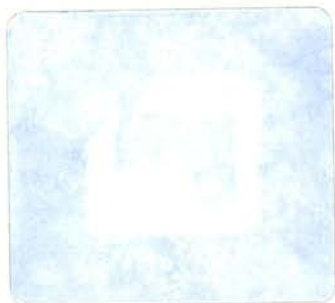
- Kimmig, W.* 1975: Die Heuneburg an der oberen Donau, in: Ausgrabungen in Deutschland 1, Mainz, 192—212.
- Kořan, J.* 1955: Přehledné dějiny československého hornictví. Praha.
- Kossack, G.* 1959: Südbayern während der Hallstattzeit. R. G. Forschungen 24. Berlin.
- Koutecký, D.* 1975: Prvý nález attické keramiky v Čechách, AR XXVII, 629—641.
- Koutecký, D.* — *Venclová, N.* 1979: K problematice osídlení severozápadních Čech v době laténské a římské. Sídliště Počerady I a II, PA LXX, 42—112.
- Krämer, W.* 1971: Silberne Fibelpaare aus dem letzten vorchristlichen Jahrhundert, Germania 49, 111—132.
- Kratochvíl, F.* 1956: O starém kutání na Sedlčansku mezi Kosovou Horou a Vltavou. Sborník k osmdesátinám akad. Fr. Slavíka, Praha, 203—215.
- Kromer, K.* 1959: Das Gräberfeld von Hallstatt. I. Textband. II. Tafelband. Firenze.
- Kruta, V.* 1968: Laténská chata z Chabařovic — důl Petri, AR XX, 178—184.
- 1975: L'art celtique en Bohême. Les parures métalliques du Ve au IIe siècle avant notre ère. Paris.
- 1976: Le premier Style laténien en Bohême. Celtic Art in Ancient Europe, Five Protohistoriques Centuries. London—New York—San Francisco, 111—134.
- 1978: Celtes de Cispadane et Transalpines au IVe et IIIe siècles avant notre ère: Données archéologiques, Studi Etruschi XLVI (Serie III), Firenze.
- 1979: Duchcov—Münsingen: Nature et diffusion d'une phase laténienne, Actes du XXVIIIe colloque organisé à l'occasion du IXe Congrès Internat. des Sciences Préhistoriques, Nice, le 19 septembre 1976, Paris, 81—115.
- Leontjevová, N.* 1971: Nálezy skleněných předmětů doby železné v Čechách, Ars vitraria III, Jablonec n. Nisou, 139—150.
- Ludíkovský, K.* 1964: Akeramický horizont bohatých hrobů žen na Moravě, PA LV, 321—349.
- Linksfeiler, D.* 1978: Die stempelverzierte Keramik in Böhmen und Mähren, Archäologische Informationen 4, 82—108.
- Maličský, J.* 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, PA XLIII, 21—43.
- Maier, F.* 1959: Zur Herstellungstechnik und Zierweise der späthallstattzeitlichen Gürtelbleche Südwestdeutschlands, 39. Ber. RGK 1958, 131—248.
- Maurer, H.* 1976: Latènezeitliche Hallstattkultur im pol. Bezirk Horn, NÖ, FÖ 15, 91—105.
- Meduna, J.* 1961: Staré Hradisko. Katalog nálezů v muzeu města Boskovic. Brno.
- 1965: K otázce počátku pohřbívání na plochých keltských pohřebištích na Moravě, AR XVII, 795, 813—825.
- 1970: Staré Hradisko II. Katalog der Funde aus den Museen in Brno (Brünn), Praha (Prag), Olomouc, Plumlov und Prostějov. Brno.
- Moosleitner, F.* — *Pauli, L.* — *Penninger, E.* 1974: Der Dürrnberg bei Hallein II. München.
- Motyková, K.* 1977: Laténské sídliště u Hoštice — Eine latènezeitliche Siedlung in Hoštice, AR XXIX, 45—59.
- Motyková-Šneidrová, K.* 1962: Osada pod Hradištěm u Stradonic, PA LIII, 137—153.
- Motyková, K.* — *Drda, P.* — *Rybová, A.* 1977: The position of Závist in the early La Tène period in Bohemia, PA LXVIII, 255—316.
- 1978a: Metal, glass and amber objects from the acropolis of Závist, PA LXIX, 259—343.
- 1978b: Závist. Keltské hradiště ve středních Čechách. Památníky naší minulosti 9. Praha.
- Müller-Karpe, A.* — *M.* 1977: Neue latènezeitliche Funde aus dem Heidetränk — Opidum im Taunus, Germania 55, 33—63.
- Nekvasil, J.* 1969: Knížecí pohřeb v jeskyni Býčí skála, in: Hallstatt a Býčí skála, Praha, 38—49.

- Pauli, L.* 1974: Der Goldene Steg. Wirtschaftsgeographisch-archäologische Untersuchungen im östlichen Mitteleuropa, in: Studien zur vor- und frühgeschichtlichen Archäologie (Festschrift für J. Werner). München, 115—139.
- 1975: Keltischer Volksglaube: Amulette und Sonderbestattungen am Dürrnberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa. München.
- 1978: Der Dürrnberg bei Hallein III. München.
- Penninger, E.* 1972: Der Dürrnberg bei Hallein I. München.
- Pescheck, Chr.* 1967: Bodenfunde und Ausgrabungen in Franken, Frankenland N. F. 19, 256—279.
- Pič, J. L.* 1900a: Mohyly bechyňské II, PA XVIII, 1—11.
- 1900b: Čechy předhistorické 2. Pokolení kamenných mohyl. Praha.
- 1902: Čechy na úsvitě dějin 1. Kostrové hroby s kulturou marnskou čili latěnskou a Bojové v Čechách. Praha.
- 1903: Čechy na úsvitě dějin 2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- 1905: Čechy na úsvitě dějin 3. Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů. Praha.
- Pleiner, R.* 1958: Úvaha o halštatsko-laténské sídlištní keramice severozápadních Čech podle nálezu chaty v Dobříčanech u Žatce, PA XLIX, 119—142.
- Plesl, E.* 1967: Hradiště nad Závistí. Výzkum opevnění severovýchodní části akropole v r. 1966. (Předběžná zpráva), AR XIX, 591—596.
- Pleslová-Štiková, E.* 1958: Nález laténské chaty s hromadným pohřbem na Hradech, okr. Mnichovo Hradiště, PA XLIX, 143—158.
- Folenz, H.* 1974: Zu den Grabfunden der Späthallstattzeit im Rhein-Main-Gebiet, 54. Ber. RGK 1973, 107—202.
- Primas, M.* 1970: Die Südschweizerischen Grabfunde der älteren Eisenzeit und ihre Chronologie. Monographien zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz 16.
- Prošek, F.* 1950: Keltská pevnost Hradiště nad Závistí, PA XLIII, 43—58.
- Radunz, K.* 1971: Der Staffelberg, eine antike Befestigung am Obermain, Heimatbeilage zum Amtlichen Schulanzeiger des Regierungsbezirks Oberfranken, Nr. 36, 1—27.
- Raschke, G.* 1952: Die Sammlung vorgeschichtlicher Funde im Museum Forchheim. In: Führer durch das Pfalzmuseum, Forchheim, 40—59.
- Röder, J.* 1970: Die Steintechnik der Stele von Hirschlanden, in: Zürn 1970, 69—72.
- Rochna, O.* 1961: Gagat-Schmuck aus der frühen Eisenzeit in Unterfranken. Mainfränkisches Jahrbuch für Geschichte und Kunst 15, 185—195.
- 1974: Die Sapropelit- und Gagatfunde vom Dürrnberg, in: Moosleitner, F. — Pauli, L. — Penninger, E. 1974, 153—167 (Der Dürrnberg bei Hallein II. München).
- Rybová, A.* 1968: Laténská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středočeské. Katalog, Fontes Musei Reginaehradecensis. Supplementum, Hradec Králové.
- 1969a: Laténská jáma z Černošic II, o. Praha-západ, AR XXI, 100—102.
- 1969b: Keramika na rovinných osadách východních Čech, PA LX, 367—442.
- Rybová, A.* — *Soudský, B.* 1962: Libenice. Keltská svatyně ve středních Čechách. Monumenta Archaeologica X, Praha.
- Schaaff, U.* 1974: Ein keltisches Fürstengrab von Worms-Herrnsheim, JbRGZM 18, 1971, Mainz, 51—113.
- 1974: Keltische Eisenhelme aus vorrömischer Zeit, JbRGZM 21, 1974, Mainz, 149—204.
- Schumacher, A.* 1974: Die Hallstattzeit im südlichen Hessen. I. Teil, Text und Tafeln. II. Teil, Katalog. Bonner Hefte zur Vorgeschichte, Nr. 5, 6. Bonn.
- Schwappach, F.* 1975: Zur Chronologie der östlichen Frühlatènekeramik, Alba Regia XIV, 109—136.
- 1977: Die Stempelverzierte Latène-Keramik aus den Gräbern von Braubach, BJ 177, 119—183.
- Siblík, J.* 1908a: Žárové hroby u Hradiště, PA XXII, 343—360.
- 1908b: Žárové hroby u Kocelovic, PA XXII, 360—366.

- 1909: Žárové hroby u Dobšic, PA XXIII, 57—68.
- 1913a: Hroby žárové a mohyly s rázem latěnským u Chlumu-Bezdědovic na Blatensku, PA XXIV, 141—150.
- 1913b: Sídliště rázu stradonického u Chlumu-Bezdědovic na Blatensku, PA XXV, 113—117.
- Slabina, M.* 1968: Pozdně halštatské žárové hroby v Modřanech, AR XX, 247—249.
- Soudská, E.* 1961: Pozdně halštatské pohřebiště v Lazsku, PA LII, 260—267.
- 1966: Obydlí na pozdně halštatských sídlištích, PA LVII, 535—603.
- 1968: Výzkum pozdně halštatského pohřebiště v Manětíně-Hrádku v r. 1965, AR XX, 172—177, 283—284.
- 1969a: K třídění plochých pozdně halštatských pohřebišť v severozápadních Čechách, PA LX, 164—196.
- 1969b: Pozdně halštatské žárové hroby na Sedlčansku a Táborsku, AR XXI, 518—524.
- 1976: Hrob 196 z Manětína-Hrádku a další hroby s dvoukolovými vozy v Čechách, AR XXVIII, 625—654.
- Spindler, K.* 1975: Grabfunde der Hallstattzeit vom Magdalenenberg bei Villingen im Schwarzwald. In: Ausgrabungen in Deutschland. Teil 1. Vorgeschichte. Römerzeit. Mainz. 221—242.
- 1976: Der Magdalenenberg bei Villingen. Ein Fürstengrabbügel des 6. vorchristlichen Jahrhunderts. Mit Beiträgen von Ernst Hollstein und Eduard Neuffer. Führer zu vor- und frühgesch. Denkmälern in Baden-Württemberg, Bd. 5. Stuttgart und Aalen.
- Stocký, A.* 1918: Želenická spona, PA XXX, 65—74.
- Stork, I.* 1975: Die keltische Siedlung von Breisach-Hochstetten, Archäol. Nachrichten aus Baden 15, 3—9.
- Streit, C.* 1934: Der Hefenstein, Sudeta X, 85—91.
- Šaldová, V.* 1955a: Ploché žárové hroby halštatsko-laténské v české mohylové oblasti. Pohřebiště v Plzni-Bílé Hoře a Rybově Lhotě u Soběslavi, PA XLVI, 76—100.
- 1955b: Halštatsko-laténské žárové hroby na pohřebišti v Nynicích u Plzně, AR VII, 610, 617—627.
- 1968: Halštatská mohylová kultura v západních Čechách. Pohřebiště Nynice, PA LIX, 297—399.
- 1971: Pozdně halštatské ploché žárové hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám. Pohřebiště Nynice a Žákava-Svářeč, PA LXII, 1—134.
- 1977: Sociálně ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť z pozdní doby bronzové v západních Čechách, PA LXVIII, 117—163.
- Šneidrová, K.* 1955: Laténská osada u Tuchlovic na Novostražecku, PA XLVI, 185—206.
- 1956: Výzkum u Dobříčan na Žatecku, AR VIII, 491—496, 506.
- Šolle, M.* 1955: Jižní Morava v době halštatské, PA XLVI, 101—133.
- Torbrügge, W.* 1979: Die Hallstattzeit in der Oberpfalz I. Kallmünz.
- Uenze, H.-P.* 1964: Zur Frühlatènezeit in der Oberpfalz, BVbl 29, 77—118.
- Vojáček, V.* 1960: Přehledná mapa půdních poměrů zemí Českých. Praha.
- v. Uslar, R.* 1940: Der Ringwall der älteren Hunsrück-Eifel-Kultur auf dem Hummelsberg über Linz, Kr. Neuwied, BJ 145, 262—277.
- Vollrath, F.* 1960: Die Houbirg, in: Altnürnberger Landschaft 9, 1—27.
- Waldhauser, J.* 1977a: Keltické sídliště u Radovesic v severozápadních Čechách. Přehled výzkumů a stav hodnocení, AR XXIX, 144—177, 238—239.
- 1977b: Zu den keltischen Gräberfeldern Nordböhmens. Vorschau auf die Gesamtpublikation von Jenišův Újezd [Langugest], Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 1, 193—212.
- 1979: Beitrag zum Studium der keltischen Siedlungen, Oppida und Gräberfelder in Böhmen, in: Les mouvements celtiques du Ve au Ier siècle avant notre ère. Actes du XXVIIIe colloque organisé à l'occasion du IXe Congrès des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Nice, le 19 septembre 1976. Paris. 117—156.

Zeller, K. 1978: Die Gräber 115—120, in: *Pauli 1978*, 523—534.

Zürn, H. 1970: Hallstattforschungen in Nordwürttemberg. Die Grabhügel von Asperg (Kr. Ludwigsburg), Hirschlanden (Kr. Leonberg) und Mühlacker (Kr. Vaihingen). Mit Beiträgen von Hans-Volkmar Herrmann, Josef Röder, Benno Urbon und Franz Zauner. Veröffentlichungen des Staatlichen Amtes für Denkmalpflege Stuttgart, Reihe A, Heft 16. Stuttgart.

O B S A H

Úvod	3
I. Závist, Brána D	5
1. Hradba s palisádou v líci	6
2. Hradba s bastionem	15
3. Požárový horizont ze starší doby laténské	24
4. Příkop před valem č. III	29
5. Pevňůstka vně příkopu	35
6. Rozbor nálezů	36
II. Hrazany	60
1. Terénní situace a rozptyl nálezů	60
2. Rozbor nálezů	76
III. Datování a pokus o historickou interpretaci	89
1. Vztah brány D k ostatním částem Hradiště nad Závistí	89
2. Chronologie	92
3. Vztah Závisti k Hrazanům	97
Závist und Hrazany an der Schwelle der Latènezeit (Zusammenfassung)	102
Beschreibung der Abbildungen, der Beilagen und der Tafeln	110
Literatura	114

PhDr. Libuše Jansová, CSc.
O počátcích
laténské fortifikace
v Čechách

STUDIE
ARCHEOLOGICKÉHO
ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ
AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

Ročník XI,
svazek 1

Vydala Academia,
nakladatelství Československé akademie věd,
Praha 1983

Návrh obálky Jiří Ledr

Redaktorka publikace Jana Axamitová, prom. hist.

Technická redaktorka Daniela Šebánková

Vydání 1. — 124 stran (33 obr.), 8 stran křídových
příloh, 2 skládané přílohy

12,05 AA — 12,23 VA

Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 5,
provoz 54, Brno, Gottwaldova 21

Náklad 800 výtisků — 02/63 — 6578
21-112-82

Cena brožovaného výtisku 24,— Kčs
509-21-827

**STUDIE ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD V BRNĚ**

V

1. Václav ČUPR - Ladislav PÁGO: Záchrané úpravy kovových archeologických nálezů
2. Jaroslav MALINA: System of Analytical Archeography
3. Anna MEDUNOVÁ-BENEŠOVÁ: Jevišovická kultura na jihozápadní Moravě

VI

1. Ivan PEŠKAŘ - Karel LUDIKOVSKÝ: Žárové pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav)
2. Jan BENEŠ: Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia
3. Karel VALOCH: Die endpaläolithische Siedlung in Smolín

VII

1. Pavel KOŠTUŘÍK: Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Jaroměřic n. R.

VIII

1. Jaroslav MALINA: Metody experimentu v archeologii
2. Josef UNGER a kol.: Pohořelice-Klásterka. Pravěké sídliště, slovanská osada a zaniklá středověká ves
3. Bohuslav KLÍMA: Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích

IX

1. Jiří SVOBODA: Křemencová industrie z Ondratíc
2. Stanislav STUHLÍK: Osídlení jeskyň ve starší a střední době bronzové na Moravě
3. Zdeněk KRATOCHVÍL: Tierknochenfunde aus der grossmährischen Siedlung Mikulčice I. Das Hausschwein

X

1. Jiří ŘÍHOVSKÝ: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě
 2. Bořivoj DOSTÁL: K časně slovanskému osídlení Břeclavi—Pohanska
-

Přehled výzkumů

1956 [80 str., 22 tab.], Brno 1959*)	1967 (128 str., 110 tab.), Brno 1970
1957 (212 str., 20 tab.), Brno 1958*)	1968 (147 str., 67 tab.), Brno 1970
1958 (110 str., 32 tab.), Brno 1958*)	1969 [86 str., 42 tab.], Brno 1970
1959 (186 str., 37 tab.), Brno 1960*)	1970 (148 str., 64 tab.), Brno 1971
1960 (115 str., 44 tab.), Brno 1961*)	1971 (266 str., 118 tab.), Brno 1972
1961 (111 str., 40 tab.), Brno 1962	1972 (184 str., 76 tab.), Brno 1973
1962 [77 str., 31 tab.], Brno 1963	1973 (252 str., 123 tab.), Brno 1974
1963 [85 str., 36 tab.], Brno 1964	1974 (100 str., 83 tab.), Brno 1975
1964 [81 str., 50 tab.], Brno 1965	1975 (110 str., 51 obr., 35 tab.), Brno 1977
1965 [87 str., 42 tab.], Brno 1966	1976 (140 str., 75 obr., 36 tab.), Brno 1978
1966 [76 str., 58 tab.], Brno 1967*)	*) rozebráno

Fontes Archaeologiae Moravicae

- I. Boris Novotný, Hromadný nález ze 16. století v Brně. — *Ein Hortfund aus dem 16. Jahrhundert in Brno.* — Brno 1959 (34 str., 19 tab.) — rozebráno
- II. Jiří Meduna, Staré Hradisko. Katalog nálezů uložených v muzeu města Boskovic. — *Katalog der Funde im Museum der Stadt Boskovice.* — Brno 1961 (78 str., 50 tab.) — rozebráno
- III. Milan Stloukal, Mikulčice. Antropologický materiál z I. pohřebiště. — *Anthropologisches Material aus der I. Begräbnisstätte.* — Brno 1962 (100 str., 36 tab.)
- IV. Karel Tihelka, Hort- und Einzelfunde der Úněticer Kultur und des Věteřover Typus in Mähren. — Brno 1965 (100 str., 36 tab.)
- V. Jiří Meduna, Staré Hradisko II. Katalog nálezů z moravských muzeí. — *Katalog der Funde aus den Museen in Brno, Praha, Olomouc, Plumlov und Prostějov.* — Brno 1970 (166 str., 57 tab.)
- VI. Anna Medunová-Benešová, Jevišovice — Starý Zámek. *Schicht B. Katalog der Funde.* — Brno 1972 (173 str., 110 tab. 2 obr.)
- VII. Anna Medunová-Benešová, Grešlové Mýto. Äneolithische Höhensiedlung „Nad Mírovcem“. *Katalog der Funde.* — Brno 1973 (104 str., 78 tab.)
- VIII. Karel Absolon — Bohuslav Klíma, Předmostí, ein Mamutjägerplatz in Mähren. — Praha 1977 (216 str., 210 tab.)
- IX. Anna Medunová-Benešová, „Palliardiho hradisko“. *Eine äneolithische Höhensiedlung bei Vysočany, Bez. Znojmo — Katalog der Funde.* — Brno 1977 (161 str., 76 tab.)
- X. Vít Dohnal, Kultura lužických popelníkových polí na východní Moravě. — Brno 1977 (85 str., 75 obr., 5 tab.)
- XI. Jiří Meduna, Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelde in Mähren [Katalog]. — Brno 1980 (358 str., 96 tab.)

Objednávky vyřizuje Archeologický ústav ČSAV, 662 82 Brno, sady Osvobození 17—19